

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Katedra západoevropských studií

Martina Štěpánová

Itálie v 90. letech – politické zemětřesení a jeho
vliv na volby do Evropského parlamentu

Diplomová práce

PRAHA 2008

Autor práce: Martina Štěpánová

Vedoucí práce: PhDr. Michel Perottino

Oponent práce: PhDr. Klára Polednová

Datum obhajoby: 2008

Hodnocení:

Bibliografický záznam

Štěpánová, Martina. *Itálie v 90. letech – politické zemětřesení a jeho vliv na volby do Evropského parlamentu*. Praha: Karlova univerzita, Fakulta sociálních věd, 2008. 110 stran. Vedoucí diplomové práce: PhDr. Michel Perottino

Anotace

Diplomová práce *Itálie v 90. letech – politické zemětřesení a jeho vliv na volby do Evropského parlamentu* se zabývá politickými a společenskými změnami, které probíhaly v Itálii v první polovině devadesátých let, a jejich vlivem na průběh volebních kampaní a výsledky voleb do Evropského parlamentu v letech 1994 a 1999. Připomíná vývoj pravomocí Evropského parlamentu a legislativní základ upravující volby do EP v Itálii, dále shrnuje vnější i vnitřní faktory, které vedly k proměně systému stran a ke konci první Italské republiky. Hlavním cílem práce je prostřednictvím studia předvolebních kampaní, mezinárodního a vnitropolitického kontextu a výsledků voleb do EP v Itálii potvrdit nebo vyvrátit výchozí hypotézu, že italské politické síly využívaly evropské volby převážně jako nástroje k dosažení cílů v rámci domácí politiky, jako možnosti, jak potvrdit či vyvrátit stávající rozložení sil na vnitropolitické scéně.

Annotation

Diploma thesis *Italy in the 90's – political earthquake and its impact on the European Parliament elections* focuses on political and social changes that Italy experienced during the early 90's and their impact on election campaigns and European Parliament election results in 1994 and 1999. The paper recaps evolution of powers of the European Parliament, legal base for EP elections in Italy and it summarizes both internal and external factors that led to radical changes in political and partisan system and eventually to the end of the First Italian Republic. It depicts collapse of party system and rise of new political parties and leaders on the background of international context, judicial investigation into political corruption *Mani Pulite* and offensive of organized crime as a reaction to it. The key part of the thesis is dedicated to the European elections in Italy in 1994 and 1994, it analyzes election campaigns led by the Italian political parties and the electoral results. The main objective of the thesis is to confirm or disprove initial hypothesis that Italian political parties perceived the European elections as a tool to reach their domestic aims, as research revealing distribution of powers in the national arena.

Klíčová slova

Itálie, Evropský parlament, volby, volební kampaň, stranický systém

Keywords

Italy, European Parliament, elections, election campaign, party system

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ:

Prohlašuji, že jsem tuto práci, *Itálie v 90. letech – politické zemětřesení a jeho vliv na volby do Evropského parlamentu*, vypracovala samostatně na základě uvedených pramenů a literatury.

Souhlasím se zveřejněním své práce pro účely studia a výzkumu.

Martina Štěpánová

V Praze, dne 20. 5. 2008

Obsah

1.	Úvod	6
2.	Historický vývoj Evropského parlamentu	
2.1	Od vzniku Společenství k prvním volbám do EP	17
2.2	Vývoj Evropského parlamentu po roce 1979	28
2.3	Legislativní základ pro volby do EP.....	31
3.	Politické změny počátku 90. let v Itálii	35
3.1	Mezinárodní kontext	36
3.2	Vnitropolitická situace	39
3.3	Akce „Čisté ruce“	46
3.4	Organizovaný zločin	48
4.	Volby do Evropského parlamentu v letech 1994 a 1999 v Itálii	
4.1	Předvolební kampaň v roce 1994	51
4.2	Předvolební kampaň v roce 1999	63
4.3	Výsledky voleb v roce 1994	71
4.4	Výsledky voleb v roce 1999	79
5.	Závěr	91
6.	Resumé	96
7.	Summary	98
8.	Seznam grafů a tabulek	100
9.	Seznam použitých zkratk	101
10.	Prameny a literatura	103

1. Úvod

Vymezení tématu a cíle práce

V Itálii se proces evropské integrace tradičně těší všeobecně vysoké podpoře ze strany veřejného mínění. Eurobarometr¹ průběžně shromažďuje názory na evropské záležitosti v členských a kandidátských zemích Evropské unie již více než třicet let a Itálie se pravidelně umísťuje na předních příčkách v pořadí zemí, jejichž občané mají k evropskému procesu nejpozitivnější přístup. Vztah každé členské zemi k EU je podmiňován politickou a administrativní kulturou dané země. Itálie byla již od počátku integračního procesu oddána myšlence evropské jednoty. Evropská integrace byla chápána i jako nástroj modernizace, ekonomické expanze a legitimizace země na mezinárodní scéně. Italská vláda zastávala pozitivní postoj vůči EU i členským státům, které požadovaly rychlejší postup integrace. I přes vysokou míru domácího konsenzu v otázce postavení Itálie ve sjednocující se Evropě bývá však italský přístup k integraci široce kritizován pro svou pasivitu.² Italské cíle byly sice v souladu s rychlým postupem integrace ve všech oblastech, nicméně změny, které bylo nutné provést na domácí úrovni, realizovala italská byrokracie jen velice pomalu. Itálie měla tradičně problémy s včasnou implementací evropských norem, čelila častým střetům s Evropskou komisí kvůli poskytování státní pomoci soukromým podnikům. Jak lze vysvětlit tuto kombinaci všeobecně rozšířené podpory evropské integrace na jedné straně a váhavé přijetí změn, které sebou integrace přináší, na straně druhé? Příčinu je třeba hledat v italském politickém systému, fragmentované italské politické scéně rozdělené do měnících se koalic, nízké meziresortní koordinaci charakteristické pro veřejnou správu. Za

¹ Zprávy Eurobarometru od roku 1974 jsou k dispozici v archivu:

http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb_arch_en.htm (25. 1. 2008)

² ZEFF, Eleanor E., PIRRO, Ellen B.: The European Union and the Member States, Boulder, London, 2001, str. 115 - 117

jeden z nejtýpějších prvků „politiky po italsku“ bývá označována schopnost implementovat pouze ty novinky, které nepovedou k žádné změně.³ Toto tvrzení ale přestalo platit ve druhé polovině 80. let, kdy integrační proces nabral opět na intenzitě, členské státy se dohodly na postupném budování jednotného vnitřního trhu s cílem dosažení skutečně volného pohybu osob, zboží, služeb a kapitálu, na vytvoření měnové unie a na rozšíření integračních aktivit do nových oblastí, například do sociální sféry. Rozsah, množství a význam evropských norem vzrostly a italské elity si začaly být vědomy ceny, kterou by Itálie platila za svou pasivitu. Italské vládní strany se ocitaly pod neustálým tlakem veřejného mínění, které po nich žádalo, aby se Itálie více angažovala v evropském integračním procesu.⁴

Těžiště mé práce bude spočívat v devadesátých letech, tedy v době radikální transformace italské politické scény. V devadesátých letech prošla Itálie celou řadou změn, došlo k proměně stranického systému, reformě volebního systému, obměně politických elit, reorganizaci vládní struktury, decentralizaci, privatizaci a liberalizaci mnoha odvětví a v neposlední řadě i ke konsolidaci veřejných rozpočtů, což Itálii umožnilo vstoupit do Hospodářské a měnové unie.

V roce 1992 se k již delší době nestabilní vnitropolitické situaci, provázené rychlým střídáním vlád a silnou fragmentací stranického systému, včetně zasažení většiny sfér veřejné politiky korupcí a zneužíváním veřejných prostředků, přidala i ekonomická krize s rostoucím státním deficitem, inflací liry, problémy s fungováním daňového systému a přerozdělováním veřejných financí. Uvedené faktory zapříčinily krizi důvěry a podpory obyvatel ve strany, politiky a posléze i v samotný politický systém. Na kritické poměry reagovala tzv. akce *Mani pulite* (Čisté ruce) známá také jako revoluce soudců, prosazující očištění a transformaci celého politického systému. Na zhroucení zkorumpovaného režimu první republiky a jeho postupné demontáži v letech 1990 – 1993

³ FEDELE, M., LOENARDI, R.: Italy: Politics and Policy 2, Aldershot, 2003, str. 140

⁴ ZEFF, Eleanor E., PIRRO, Ellen B.: The European Union and the Member States, Boulder, London, 2001, str. 140

měla významný podíl právě soudní moc, hlavními aktéry revoluce soudců byli apolitičtí soudci a prokurátoři, pocházející především ze severních regionů, kde byla pozice stran oslabena nejvíce, dále prezident a různá občanská uskupení. Krize nejzřetelněji zasáhla páteř italského politického systému, politické strany, což vedlo k velkým změnám v mezistranické i vnitrostranické dimenzi. V tomto období definitivně skončila *partitocrazia*⁵, která určovala pravidla italského politického života, vznikla celá řada nových politických stran a s nimi se zrodili i noví leadeři. Většina významných politiků spojených s předchozím obdobím byla odstraněna či odešla z veřejného života. Za uvedených okolností se politickým stranám konce první a počátku druhé republiky, upírajícím pozornost převážně na problémy domácí scény, nedostávalo dostatku sil a politické vůle soustředit se na evropské otázky.

Můj výzkum se bude zabývat analýzou volebních kampaní, které vedly politické strany před volbami do Evropského parlamentu (EP) v roce 1994 a v roce 1999 v Itálii⁶. Obě dvě volební utkání byla významně ovlivněna vnitropolitickým i mezinárodním kontextem, což mělo také zásadní dopad na jejich průběh i výsledky. Volby do EP v roce 1994 následovaly pouhé tři měsíce po italských parlamentních volbách, které bývají označovány za symbolický konec první Italské republiky. Tyto volby přinesly historické vítězství středopravé vládní koalice, jež vznikla teprve na konci ledna 1994. Poprvé po politickém zemětřesení let 1989 a 1992/93 se k vládě vrátila pravice. Volby do EP v roce 1999 se odehrávaly krátce po ukončení války v Kosovu, události, která poukázala na neschopnost Evropy autonomně a rozhodně jednat na mezinárodní scéně.

⁵ Politický systém, který začal v Itálii fungovat na podkladě nového ústavního uspořádání z roku 1947, vytvořil takovou institucionálně mocenskou situaci, v níž byla výkonná moc ve vztahu k parlamentu silně znevýhodněna. Hlavním zdrojem a nositelem politické moci se v italských podmínkách staly politické strany, později jednotlivé organizované frakce uvnitř těchto stran – zejména vládních. Výsledkem byl „režim stran“ (partitocrazia) neboli „republika stran“.
STRMISKA, HLOUŠEK, KOPEČEK, CHYTILEK: Politické strany moderní Evropy, Portál, Praha, 2005, str. 382

⁶ Bylo by bezpochyby zajímavé zahrnout do výzkumu také předvolební kampaň v roce 2004, to by si ale vyžádalo mnohem rozsáhlejší výzkum, nejen kvůli dalším změnám, které se odehrály na italské politické scéně, ale i kvůli rozšíření EU o deset zemí střední a Východní Evropy, které tyto volby ovlivnilo.

Tato dvě volební setkání se kromě toho odehrála po završení dvou významných etap procesu evropské integrace – po podpisu Maastrichtské smlouvy o Evropské unii⁷ a spuštění třetí fáze Hospodářské a měnové unie (HMU)⁸, která vedla k zavedení společné měny, eura, 1. ledna 2002. Zmíněné události poutaly zájem veřejnosti i politické scény, dávaly argumenty silícím ultranacionalistickým a populistickým stranám.

Cílem mé práce je prostřednictvím studia předvolebních kampaní, mezinárodního a vnitropolitického kontextu a výsledků voleb do EP v Itálii potvrdit nebo vyvrátit výchozí hypotézu, že italské politické síly využívaly evropské volby převážně jako nástroje k dosažení cílů v rámci domácí politiky, jako možnosti, jak potvrdit či vyvrátit stávající rozložení sil na vnitropolitické scéně. Zjistím, které ze dvou sledovaných volebních klání je možné označit za „více evropské“, tedy mající více nadnárodní charakter.

Evropský parlament vznikl jako Společné shromáždění již při zrodu Evropského společenství uhlí a oceli v roce 1952 jako nevolená instituce s poradními hlasy. Zasedali v něm delegovaní poslanci národních parlamentů, kteří měli za úkol kontrolovat další instituce nově vzniklého Společenství, zda se nedopouštějí podvodů či machinací s penězi. Shromáždění⁹ tehdy schvalovalo výroční zprávy. Ve druhé polovině sedmdesátých let minulého století získal Parlament právo spolurozhodovat o rozpočtu, což je výsadní právo všech demokratických parlamentů. Po obtížných jednáních Evropská rada v roce 1974 rozhodla o konání přímých voleb do Parlamentu, první volby proběhly v roce 1979.

⁷ Maastrichtská smlouva byla podepsána 7. února 1992 a mimo jiné časově i obsahově definovala tři etapy přechodu k Hospodářské a měnové unii (HMU) a stanovovala, že 3. fáze Hospodářské a měnové unie začne nejdříve 1. ledna 1997. Ve skutečnosti začala o dva roky později, neboť členskými státy se nepodařilo do roku 1997 splnit konvergenční kritéria.

⁸ Třetí, závěrečná etapa přechodu k HMU začala v roce 1999. V této fázi došlo k neodvolatelnému vzájemnému zafixování směnných kurzů měn zúčastněných zemí a k pevnému stanovení jejich kurzu vůči nové evropské měnové jednotce euro. Členské státy zapojené do měnové unie nemohly od počátku 3. etapy provádět samostatnou měnovou a kurzovou politiku.

⁹ Označení Evropský parlament je užíváno na základě vlastního usnesení Shromáždění od roku 1962, tento název podle názoru některých poslanců lépe odrážel postavení EP v rámci evropských institucí, navíc usnadňoval rozlišení od Shromáždění Rady Evropy. Přejmenování vycházelo i z předpokladu, že charakteristika instituce a její pravomoci jsou vzájemně propojeny. Změna názvu platila pouze v rovině politické dohody, formalizována byla až Jednotným evropským aktem v roce 1986.

Evropské národy byly vyzvány, aby zvolily své zástupce, otázkou zůstává, zda byly i domácí politické strany připraveny na tuto volbu. Ty rozhodovaly, jak druh volební kampaně vybrat, zda se kampaň bude orientovat spíše na národní témata anebo na témata týkající se evropské integrace a budoucnosti evropského kontinentu. Od zavedení přímých voleb do Evropského parlamentu si evropští politici slibovali výrazné zvýšení legitimacy nejen Parlamentu, ale především institucí Evropských společenství jako celku.¹⁰ Přítomnost sboru volených zástupců ve struktuře rozhodovacího systému činí Evropskou unii otevřenější, transparentnější a demokratičtější. Přítomnost voleného Parlamentu přináší větší pluralitu, neboť jeho členové pochází jak z vládních, tak i z opozičních stran, z celého politického spektra, z center i z regionů. K dosažení cíle bylo třeba přiblížit postavení a funkce Evropského parlamentu co nejvíce skutečnému zákonodárnému orgánu. V 80. letech tak Evropský parlament konečně získal právo vyjadřovat se k legislativě. EP však postupně získával další pravomoci a v rámci EU je orgánem, jehož pravomoci byly v průběhu integračního procesu nejvýrazněji posilovány.¹¹

Od konce sedmdesátých let, kdy došlo k zavedení přímých voleb do Evropského parlamentu, se uskutečnila celá řada změn jak na úrovni Společenství (z hlediska mé práce je podstatné především rozšiřování pravomocí EP), tak i na italské politické scéně. Položím si otázku, zda s sebou transformace italského politického systému přinesla i změnu ve vnímání voleb do Evropského parlamentu, či zda italské strany a jejich čelní představitelé chápali nadále volby do EP jako *second-order elections*.¹² Zároveň bych však chtěla najít odpovědi na některé základní

¹⁰ OLIVI, Bino: L'Europa difficile. Storia politica dell'integrazione europea 1948-2000, Il Mulino, Bologna, 2003, str. 121

¹¹ tamtéž, str. 122 - 123

¹² Teorie voleb druhého řádu, která vysvětluje nízkou účast ve volbách do EP, byla poprvé prezentována Karlheinzem Reifem a Hermannem Schmittem po prvních přímých evropských volbách v roce 1979. Podle této teorie je národní aréna v evropských státech z mocenského hlediska nejdůležitější, neboť národní volby přímo přispívají k sestavení národních vlád. Proto jsou volby do národního parlamentu považovány za nejvýznamnější jak politickými stranami, tak veřejností. Z tohoto důvodu je také nazývají volbami prvního řádu. Ostatní volby, většinou volby

otázky, vystávající ve spojení se zvoleným tématem - jak se předvolební kampaní zabývala italská média a jak to ovlivnilo chování a volbu italských občanů? Jak je možné vysvětlit vytrvalý pokles volební účasti na celoevropské úrovni a co může zastavit tento trend? Přestože řádné a teoreticky podložené vysvětlení tohoto trendu by mělo vycházet z celoevropské komparace, omezím se na evropské srovnání pouze při analýze volební účasti a většinu textu bude tvořit detailní rozbor evropských voleb v Itálii v devadesátých letech.

Obsah a struktura textu

Práce je členěna do tří kapitol, které se dále dělí na menší podkapitoly a na příslušných místech v textu je doplněna tabulkami a grafy. První, úvodní část *Evropské volby* se zaměřuje na historický vývoj, který vedl k přímým volbám do Evropského parlamentu, a stručně zhodnotí volby do EP v letech 1979, 1984 a 1989. Dále se zabývá italským volebním zákonem z roku 1979 upravujícím volby do EP a jeho následnými úpravami.

Aby bylo možné analyzovat volební utkání v kontextu, bude se druhá část práce, *Politické změny počátku 90. let v Itálii*, věnovat změnám, které se odehrály na počátku 90. let v Itálii s přihlédnutím k vlivu mezinárodních událostí. Připomene proměnu italského stranického systému ve světle pádu berlínské zdi a vyšetřování politiků v rámci akce *Mani Pulite*, která odhalila, ale bohužel nevykořenila, hustou síť zkorumpovaných členů nejvýznamnějších vládních stran jako Democrazia Cristiana a Partito Socialista Italiano. Tyto události vedly ke změně názvů politických stran, osob ve vedení, jejich programů i voličů. Změny, které

do regionálních či místních zastupitelstev, již podle těchto autorů voliči nepovažují za tak důležité. Podle Reifa se Schmittem odlišuje oba typy voleb skutečností, že v národních parlamentních volbách je v sázce mnohem více (politicko-mocensky, symbolicky, finančně apod.). Základní rozlišení voleb prvního a druhého řádu spočívá v tom, o co se hraje, resp. kolik moci je ve hře. Z tohoto hlediska je zřejmé, že volby do Evropského parlamentu jsou volbami druhého řádu, neboť voliči svým hlasováním sice ovlivní složení Evropského parlamentu, ale neovlivní složení evropské exekutivy, o níž rozhodují představitelé národních vlád.

dovedly Itálii k volbám v roce 1994, byly natolik rozsáhlé, že se v této souvislosti mluví o konci první a počátku druhé Italské republiky.

Ve třetí části práce, *Volby do Evropského parlamentu v letech 1994 a 1999 v Itálii*, se pak zaměřím na analýzu předvolebních kampaní, které vedly italské politické strany před volbami do EP v letech 1994 a 1999, krátce se zamyslím nad tím, jak o těchto událostech referovala italská média. Následně zanalyzuji výsledky obou volebních klání na pozadí domácí i mezinárodní situace i jejich odezvy ve štrasburském parlamentu.

Stav zpracování a evaluace použité literatury

Při svém výzkumu jsem se snažila o multidisciplinární přístup ke zkoumanému tématu, neboť se domnívám, že pouze komplementární využití oborů jako historie, politologie, statistiky a dalších věd může vést k objektivnímu zhodnocení dané problematiky.

Při zpracování zvoleného tématu jsem postupovala deskriptivně-analytickou metodou. Vyhledanou literaturu, prameny, data a informace jsem podrobila analýze, podle vytyčených sledovaných oblastí v souvislosti s proměnou italského politického systému a s přístupem aktérů k evropským volbám. V jisté míře došlo k použití metody komparace, a to konkrétně v části, která se věnuje srovnání předvolebních kampaní a výsledků voleb do EP v letech 1994 a 1999. Shromáždění relevantní literatury se ukázalo být poměrně složitým problémem, po celou dobu studia se mi nepodařilo nalézt téměř žádnou sekundární literaturu, která by se přímo zabývala souvislostí mezi politickými změnami počátku 90. let v Itálii a postojem italských politických stran k volbám do EP. Dosavadní ucelené zpracování daného tématu chybí, a proto jsem se pokusila o syntézu informací načerpaných ze studií věnujících se volbám do EP na jedné straně a literatury zabývající se proměnami a specifiky italského politického systému na straně druhé. Většina literatury, se kterou jsem pracovala, vyšla v italském jazyce, případně v angličtině, výhradně pro část práce věnující se historickému vývoji Evropského parlamentu, jsem použila česky psané zdroje.

Práci, zabývajících se vývojem Evropského parlamentu obecně, nalezneme ve světové literatuře nepřeberné množství. Jako základní zdroj pro kapitolu o historickém vývoji EP jsem použila dílo Markéty Pitrové a Petra Fialy *Evropská unie*¹³, jenž podává ucelený přehled o historii EU a evoluci jednotlivých institucí. V části pojednávající o iniciativách vedoucích k zavedení všeobecných přímých voleb do EP, vycházím z poměrně nové práce Daniele Pasquinucciho *Europeismo e democrazia. Altiero Spinelli e la sinistra europea 1950-1986*¹⁴ popisující přínos italských federalistů k demokratickému vývoji Společenství a ze starších publikací L. V. Majocchiho a F. Rossolilla *Il Parlamento europeo. Significato storico di un'elezione*¹⁵, a A. Papisca *Verso il nuovo Parlamento Europeo. Chi come perché*¹⁶, vydaných v roce konání prvních přímých voleb do EP. Poslední dvě zmiňované práce odráží atmosféru doby, ve které vznikly, a názory autorů jsou silně ovlivněny federalistickou teorií evropské integrace. Práci D. Pasquinucciho bych vytkla, že příliš přeceňuje vliv Spinelliho na formování vznikajícího Evropského společenství. Informace o legislativních úpravách vytvářejících právní rámec pro volby do EP v Itálii jsem čerpala převážně ze studie profesora sienské univerzity a vedoucího tamního Centra pro studium politických změn (CIRCaP) Maurizia Cotty *Italy. How a quick start became a late arrival*¹⁷, jež zkoumá nejen volební zákony a jejich modifikace, ale především vysvětluje pozadí, na kterém tyto zákony vznikaly, a objasňuje důvody, proč se Itálie, země podporující prohlubění integrace, stala posledním členem Společenství, jenž schválil nutnou legislativní úpravu týkající se evropských voleb.

Při zpracovávání kapitoly o politických změnách v devadesátých letech mi jako vodítko posloužila rozsáhlá práce historika Paula Ginsborga

¹³ FIALA, Petr, PITROVÁ, Markéta: *Evropská unie*, CDK, Brno, 2003

¹⁴ PASQUINUCCI, Daniele: *Europeismo e democrazia. Altiero Spinelli e la sinistra europea 1950-1986*, Il Mulino, Bologna, 2000

¹⁵ MAJOCCHI, Luigi Vittorio, ROSSOLILLO, Francesco: *Il Parlamento europeo. Significato storico di un'elezione*, Guida editori, Napoli, 1979

¹⁶ PAPISCA, Antonio: *Verso il nuovo Parlamento Europeo. Chi come perché*, Giuffré, Milano, 1979

¹⁷ COTTA, Maurizio: *Italy. How a quick start became a late arrival*, in, kol. autorů: *The legislation of direct elections to the European Parliament*, Gower, Farnborough, 1980

*L'Italia del tempo presente. Famiglia, società civile, Stato 1980-1996*¹⁸.

Tato práce je cenná zejména proto, že nabízí téměř encyklopedický přehled událostí provázejících sledované období, který není v žádném případě pouhým výčtem dat, ale naopak barvitě líčí atmosféru doby a ukazuje souvislosti mezi vývojem na kulturním, politickém a společenském poli. Ginsborg čerpal především z dobových pramenů, z novin, rozhovorů, parlamentních zpráv i sociologických studií, díky čemuž nabízí čtenáři mnohovrstevný pohled na tehdejší dění.

Soustavněji se problematice politických a společenských změn v Itálii v devadesátých letech dvacátého století věnují Vittorio Bufacchi a Simon Burgess. Ti v roce 2002 vydali v Itálii knihu *L'Italia contesa: dieci anni di lotta politica da Mani pulite a Berlusconi*¹⁹, která se podrobně zabývá proměnou italské politické scény v devadesátých letech. Autoři zkoumají zvraty provázející tuto bouřlivou dekádu, vysvětlují klíčové události, jejich příčiny a dopady, odhalují souvislosti mezi jednotlivými aférami. Zvláště detailně se zaměřují na vyšetřování rozvětvené sítě korupčních skandálů v rámci akce *Mani pulite* a následnými soudními procesy, které spolu s dalšími faktory vedly ke konci první Italské republiky. Ve stejném roce vydala tato dvojice v newyorském nakladatelství Palgrave MacMillan obecněji pojatou monografii *Italy since 1989*²⁰, která ukazuje italský vývoj po konci studené války a poskytuje obecnější přehled proměn italské politické scény v devadesátých letech. Autoři docházejí k závěru, že i přes rozklad stranického systému zůstávají politické strany hybnou silou italské politiky a domnívají se, že ani rozsáhlá transformace devadesátých nevedla k liberalizaci italské politické scény.

¹⁸ GINSBORG, Paul: *L'Italia del tempo presente. Famiglia, società civile, Stato 1980-1996*, Einaudi, Torino, 1998

¹⁹ BUFACCHI, Vittorio, BURGESS, Simon: *L'Italia contesa: dieci anni di lotta politica da Mani pulite a Berlusconi*, Carocci, Roma, 2002

²⁰ BUFACCHI, Vittorio, BURGESS, Simon: *Italy since 1989*, Palgrave Macmillan, New York, 2002

Pro kapitolu analyzující předvolební kampaně a volby jsem čerpala ze studie *The European Dimension of Political Discourse in Italy*²¹, jejímiž autory jsou Nicolò Conti a Luca Verzichelli. Ta podrobně rozebírá vztah italských politických stran k evropské integraci a věnuje se dlouhodobým postojům všech relevantních italských stran k evropské integraci od 50. let až po současnost. Dále jsem použila studii *Continuity and change in party positions towards Europe in Italian parties: an examination of parties' manifestos*²², ve které autoři analyzují volební programy hlavních italských stran vypracované pro evropské i domácí volby v letech 1979 až 1999. Práce ukazuje, jak se v průběhu dvaceti let proměnily priority italských politických stran, jejich postoj k evropské integraci i strany samotné. Autoři docházejí k závěru, že evropské volby nelze v italském prostředí jednoznačně označit za *second-order elections*, neboť v průběhu zkoumaného období přikládaly strany stále větší význam otázkám spojeným s evropskou integrací. Jako cenný zdroj dat mi posloužily sborníky Juliet Lodge věnující se volbám do Evropského parlamentu v letech 1994 a 1999 obsahující analýzy výsledků voleb v jednotlivých zemích Unie.²³

V českém prostředí se tématem italských politických stran zabývá Maxmilián Strmiska, který na toto téma sám či s přispěním dalších autorů vydal rozsáhlou příručku *Politické strany moderní Evropy*²⁴ a studie *Italské politické strany (1945 – 1994)*²⁵ a *Studii k utváření italského multipartismu (1994-1999). Enigma "středu" a bipolarita*²⁶. Tyto práce sledují vývoj

²¹ CONTI, Nicolò, VERZICHELLI, Luca: *The European Dimension of Political Discourse in Italy. A Longitudinal Analysis of Party Preferences (1950-2001)*. Centro Interdipartimentale di Ricerca sul Cambiamento Politico, Siena, 2003, č. 12.

²² KRITZINGER, Sylvia, CAVATORTA, Francesco, CHARI, Raj S.: *Continuity and change in party positions towards Europe in Italian parties: an examination of parties' manifestos*, *Journal of European Public Policy* 11:6 prosinec 2004

²³ LODGE, Juliet: *The 1994 elections to the European parliament*, Pinter, London, 1996,
LODGE, Juliet: *The 1999 elections to the European parliament*, Palgrave, New York, 2001

²⁴ STRMISKA, HLOUŠEK, KOPEČEK, CHYTILEK: *Politické strany moderní Evropy*, Portál, Praha, 2005

²⁵ STRMISKA, Maxmilián: *Italské politické strany (1945 – 1994)*, Masarykova Univerzita, Brno, 1995

²⁶ STRMISKA, Maxmilián: *Studie k utváření italského multipartismu (1994-1999). Enigma "středu" a bipolarita*, *Politologický časopis*, Masarykova Univerzita, Brno, 2000, str. 109 – 130

italského politického a stranického systému, současný stav politické scény a popisují život významných politických stran - kdo vznikl z koho, jak se kdo slučoval nebo naopak štěpil. Obdobnému tématu se ve své rigorózní práci *Stranický systém první a druhé italské republiky: vliv volební reformy na jeho transformaci* věnuje i Lada Šušlíková²⁷. Ta analyzuje stranický systém i z hlediska jeho vazby na volební reformu provedenou na počátku 90. let minulého století a zabývá se specifiky koaličního chování italských stran.

Hodnotným přínosem pro studium zvolené problematiky byl můj studijní pobyt na Univerzitě v Sieně. Zde jsem měla možnost navštěvovat přednášky profesora L. Verzichelliho *Sociologia dei fenomeni politici* věnované otázkám úzce souvisejícím s mou diplomovou prací. Jako semestrální práci jsem zde vypracovala pojednání o vlivu veřejného mínění na postoj italských politických stran vůči evropské integraci. Materiály, které jsem shromáždila při jejím psaní, mi nyní posloužily i k vypracování diplomové práce. Značnou část použité literatury jsem získala právě z univerzitní knihovny v Sieně.

K pochopení událostí souvisejících s bojem proti mafii mi pomohlo setkání se státním žalobcem Alfonsem Sabellou, který byl členem skupiny soudců vedoucí boj proti mafii. K diskusi s ním jsem měla příležitost díky účasti na letní škole Laboratorio Internazionale della Comunicazione di Gemona.

²⁷ ŠUŠLÍKOVÁ, Lada; *Stranický systém první a druhé italské republiky: vliv volební reformy na jeho transformaci*, Praha, 2004

2. Historický vývoj Evropského parlamentu

2.1 Od vzniku Společenství k prvním volbám do EP

K dosažení cílů této práce se jeví jako užitečné, či přímo nezbytné popsat, jaký byl vývoj od prvních krůčků integrace až k prvním volbám do EP na základě přímého všeobecného hlasovacího práva v roce 1979. Je potřeba se zamyslet nad tím, proč trvalo dlouhých dvacet dva let, než došlo k aplikaci článku 138 Smlouvy o založení Evropského hospodářského společenství²⁸.

Evropské společenství ušlo od Schumanovy deklarace až po jednání Evropské rady v Paříži v roce 1974, na kterém se rozhodlo o všeobecných přímých volbách do EP, dlouhou cestu, na kterou lze nahlížet z mnoha různých úhlů pohledu. Evoluci EP je tedy třeba zkoumat z pohledu národních vlád, z hlediska mezinárodní situace, ve které tento proces probíhal, s ohledem na zakládající Smlouvy a nakonec je nezbytné přihlídnout k vlivu společenských a politických sil jaké představovali například federalisté, kteří od počátku bojovali za všeobecné přímé volební právo. Tento proces lze pochopit v celé jeho komplexnosti pouze, vezmou-li se v úvahu všechna tato hlediska.

Dne 9. května 1950 vydala francouzská vláda prohlášení, tzv. Schumanovu deklaraci, pojmenovanou po francouzském ministru zahraničních věcí. Autorem koncepce byl Jean Monnet, který stál v čele francouzského Vysokého plánovacího úřadu, instituce zaměřené na podporu obnovy francouzského hospodářství. Základním východiskem projektu byla kombinace politické potřeby zabránit rozšiřování sovětského vlivu s úsilím zaměřeným na obnovu poválečného hospodářství zúčastněných zemí. Koncepce obsahovala návrh, aby Francie, Německo a další země mající zájem se připojit vytvořily společný dohled nad

²⁸ Smlouva o založení Evropského hospodářského společenství:

<http://www.euroskop.cz/admin/gallery/30/35fc36d567fd5ebe11b2f3fbbb31c43d.pdf>
(25. 1. 2008)

zásobami, těžbou, výrobou a obchodem s uhlím a ocelí.²⁹ Na jejím základě vzniklo v dubnu následujícího roku Evropské společenství uhlí a oceli (ESUO)³⁰. Samotné založení ESUO představovalo pro zúčastněné země konsensuální záležitostí, ale institucionální aspekty tohoto kroku již nebyly předmětem všeobecné shody. V původním Monnetově návrhu se počítalo pouze se zřízením nadnárodního Vysokého úřadu, vznik Shromáždění návrh vůbec nezmiňoval. Tato instituce byla doplněna až později jako ústupek ve snaze získat pro projekt poslance národních parlamentů, kteří o něm rozhodovali.³¹ Již smlouva o založení ESUO stanovuje, že Shromáždění (původní označení budoucího Evropského parlamentu) složené ze zástupců národů sdružených ve Společenství vypracuje plány směřující k zavedení všeobecných přímých voleb, které budou probíhat podle jednotné procedury ve všech členských státech v souladu s jejich ústavním pořádkem.³²

Nelze jasně stanovit, nakolik byl tento záměr šesti zakladatelských zemí³³ reálný v době, kdy psaly článek 21.3 Smlouvy o ESUO, jisté však je, že připuštění možnosti všeobecného přímého volebního práva mělo veliký dopad, tento článek mohl být využit jako „trojský kůň“ přechodu od mezivládního přístupu, kdy klíčová rozhodnutí činily národní vlády, k přístupu nadnárodnímu s rozhodujícím postavením demokraticky volených institucí.³⁴

Mezi prvními, kdo měli výhrady k rozporu mezi pojetím demokracie na národní úrovni a na úrovni mezinárodní, byli evropští federalisté. Unie

²⁹ LUŇÁK, Petr: Západ. Spojené státy a Západní Evropa ve studené válce, Libri, Praha, 1997, str. 119 - 125

³⁰ Smlouva o založení Evropského společenství uhlí a oceli:
<http://www.euroskop.cz/admin/gallery/30/dcc6092c3cae376568b9459812014a1f.pdf>
(25. 1. 2008)

³¹ FEATHERSTONE, Kevin: Jean Monnet and the „Democratic Deficit“ in the European Union, *Journal of Common Market Studies*, June 1994, Vol. 32, No. 2, str. 150 - 161

³² Smlouva o založení Evropského společenství uhlí a oceli, článek 21.3

³³ Německo, Francie, Nizozemí, Belgie, Lucembursko a Itálie

³⁴ FEATHERSTONE, Kevin: Jean Monnet and the „Democratic Deficit“ in the European Union, *Journal of Common Market Studies*, June 1994, Vol. 32, No. 2, str. 150 - 161

evropských federalistů (UEF)³⁵ vedená Altierem Spinellim podpořila sepsání evropské petice, ve které požadovala, aby okamžitě vešly v platnost ustanovení o všeobecných přímých volbách do Evropského shromáždění, jež by se po svém zvolení proměnilo v Ústavodárném shromáždění. Jeho úkolem by se stalo sepsání Ústavy sjednocené Evropy. Proč byla tato petice tak významná? Petice si získala podporu mnoha význačných osobností z řad evropských umělců a intelektuálů, podpořili ji i ministerský předseda Itálie Alcide de Gasperi a ministr zahraničních věcí Carlo Sforza. Špičky italské politické scény více či méně sdílely postoj federalistů vůči evropskému sjednocovacímu procesu.³⁶

Ze spojenectví mezi De Gasperim a Spinellim vzešel italský návrh směřující ke vznikajícímu Evropskému obrannému společenství (EOS)³⁷. Ve smlouvě o EOS byl zakotven článek jako 38, který předpokládal vytvoření Evropského politického společenství (EPS)³⁸. Důvod vzniku EPS byl zřejmý – může existovat evropské vojsko bez demokratické politické síly schopné vyhlásit válku a podepsat mír? Článek 38 pokládal základy, na nichž by bylo možno vyřešit tento rozpor, a předpokládal zvolení, v přímých volbách, *ad hoc* shromáždění, které by se přeměnilo v Ústavodárné shromáždění. Vznik evropské federace by mohl následovat později.³⁹ Plán Evropského politického společenství, vycházející ze Spinelliho návrhu, předpokládal vznik dvoukomorového parlamentu –

³⁵ Unie evropských federalistů vznikla v prosinci 1946 jako platforma sdružující hnutí z Belgie, Itálie, Velké Británie, Lucemburska, Švýcarska a Nizozemí.

³⁶ PASQUINUCCI, Daniele: *Europeismo e democrazia. Altiero Spinelli e la sinistra europea 1950-1986*, Il Mulino, Bologna, 2000

³⁷ Plány na vytvoření Evropského obranného společenství byly reakcí na vypuknutí války v Koreji a na obavy, že tato válka představuje předzvěst sovětské expanze v Evropě. Ve snaze upevnit evropskou obranu a ulehčit vlastním evropským jednotkám požadovali Američané, ke zděšení většiny Francouzů, znovuvyzbrojení západního Německa (francouzské a britské jednotky se v té době angažovaly v koloniálních bojích).

Možným řešením se zdál být Plevelův plán na vytvoření evropské armády, do níž by byl začleněn německý kontingent. Plán byl představen v listopadu 1950.

³⁸ Evropská armáda měla podléhat politickým institucím sjednocené Evropy - Evropského politického společenství, které mělo být ustaveno v budoucnosti.

³⁹ PAPISCA, Antonio: *Verso il nuovo Parlamento Europeo. Chi come perché*, Giuffrè, Milano, 1979, str. 31

Sněmovny národů volené ve všeobecném přímém hlasování a Senátu voleného národními parlamenty.

Není cílem této práce zkoumat, proč došlo ke krachu těchto plánů⁴⁰, nicméně je třeba zdůraznit, že při této příležitosti se národní vlády poprvé postavily ve prospěch všeobecných přímých voleb.

Po neúspěchu EOS naléhaly země Beneluxu, aby integrační proces pokračoval v hospodářské oblasti, která tolik neohrožovala suverenitu jednotlivých členských států Společenství. V červnu roku 1955 začala mezivládní konference západoevropských států v italské Mesině. Jednání vedla až k podpisu Římských dohod o založení Evropského hospodářského společenství (EHS)⁴¹ a Evropského společenství atomové energie (EURATOM)⁴² v březnu 1957. V obou smlouvách byl znovu potvrzen cíl všeobecného přímého volebního práva. Ustanovení obsažená v člancích 138.3 Smlouvy o založení EHS a 108.3 Smlouvy o založení EURATOM odkazovala ke smlouvě z roku 1950. V článku 138.3 stojí: „Shromáždění vypracuje návrh na všeobecné a přímé volby konané jednotně ve všech členských státech. Rada přijme jednomyslně odpovídající ustanovení a doporučí členským státům jejich přijetí v souladu s jejich ústavními předpisy.“

Chod EHS a EURATOM zajišťovala institucionální struktura zkonstruovaná podle modelu ESUO. V čele Společenství stála Komise, komisaři za svou činnost odpovídali Shromáždění, které se skládalo ze

⁴⁰ Smlouva o Evropském obranném společenství byla podepsána 27. 5. 1952 Německem, Francií, Itálií a zeměmi Beneluxu, v roce 1953 podepsala asociační dohodu VB, přímé členství ale odmítla. Ve Francii však postupně rostl odpor proti EOS, důvodem proto se stalo tvrzení, že vznikem EOS dojde ke znovuzřízení německé armády a ke ztrátě armády pro Francii. Francouzské Národní shromáždění nakonec 30. srpna 1954 odmítlo ratifikovat Smlouvu o EOS, což vedlo k zániku této iniciativy.

Podrobněji o Evropském obranném společenství v LUŇÁK, Petr: Západ. Spojené státy a Západní Evropa ve studené válce, Libri, Praha, 1997

⁴¹ Smlouva o založení Evropského hospodářského společenství:

<http://www.euroskop.cz/admin/gallery/30/35fc36d567fd5ebe11b2f3fbbb31c43d.pdf>
(25. 1. 2008)

⁴² Smlouva o založení Evropského společenství pro atomovou energii (Euratom):

<http://www.euroskop.cz/admin/gallery/30/aa0c15a83b939548110ffb268262f01b.pdf>
(25. 1. 2008)

142 zástupců. Ve skutečnosti se jednalo o Shromáždění ESUO rozšířené na větší počet delegátů.⁴³

Již na prvním zasedání se Shromáždění zabývalo otázkou realizace článků 138.3 a 108.3. K tomuto účelu byla zřízena pracovní skupina vedená Ferdinandem Dehoussem, jejímž úkolem se stalo vypracovat příslušný plán. Tento plán byl s několika změnami schválen Shromážděním 17. května 1960 a přednesen Radě ministrů EHS 20. června 1960. Takzvaný Dehoussův plán představoval výsledek kompromisu, snažil se skloubit princip národní suverenity s ideou rovnosti států. Počet míst přidělených jednotlivým státům v novém Parlamentu neodpovídal přesně počtu voličů⁴⁴ a navíc volby dle všeobecného přímého hlasovacího práva se po celé přechodné období vymezené článkem III. týkaly pouze dvou třetin parlamentu.⁴⁵

Plán získal podporu, i když pouze verbální, pěti vlád, Rada ministrů se vyhýbala vyjádření k tomuto projektu do té doby, než Shromáždění upozornilo Radu na možnost, že celou záležitost předá Evropskému soudnímu dvoru, aby zahájil řízení pro nečinnost Rady podle článku 175 Smlouvy o EHS. Rada poté pověřila vypracováním analýzy jednotného volebního systému Výbor stálých zástupců.⁴⁶ Proti plánu se postavila Francie prezidenta de Gaulla, která předložila vlastní návrh, tzv. Fouchetův plán zřízení Unie evropských států, i když ten se netýkal přímo

⁴³ LUŇÁK, Petr: Západ. Spojené státy a Západní Evropa ve studené válce, Libri, Praha, 1997, str. 138 - 142

⁴⁴ Podle plánu mělo dojít ke ztrojnásobení stávajícího počtu křesel, Francie, Německo a Itálie by dostaly po 108 místech, Belgie a Nizozemí 42 míst a Lucembursko 18. Jedna třetina poslanců měla být jmenována po dobu přechodného období, které mělo trvat až do ukončení třetí etapy přechodu k vnitřnímu trhu (stanoveno na konec roku 1969), národními parlamenty z řad jejich členů. Zástupci, jmenovaní na 5 let, mohli být zároveň členy národních parlamentů i Evropského parlamentu, nesměli se však angažovat v jiných institucích Společenství či v národních vládách, neboť Evropský parlament měl zastupovat lid, nikoli státy.

⁴⁵ MAJOCCHI, Luigi Vittorio, ROSSOLILLO, Francesco: Il Parlamento europeo. Significato storico di un'elezione, Guida editori, Napoli, 1979, str. 81

⁴⁶ MAMMARELLA, Giuseppe, CACACE, Paolo: Storia e politica dell'Unione europea, Laterza, Bari, 1998, str. 46

otázek řešených Dehousovým plánem.⁴⁷ Jeho prostřednictvím chtěl de Gaulle prosadit svou představu politického společenství na půdorysu EHS.⁴⁸

Šedesátá léta probíhala ve znamení paralýzy evropské integrace, která skončila až s odchodem de Gaulla z prezidentského úřadu v roce 1969.⁴⁹ Toto období nebylo právě příznivé pro snahy o uskutečnění plánů na přímé evropské volby. Ještě jednou převzali iniciativu italští federalisté, kteří podnikli dvě akce, jež si získaly jistý ohlas. Ve druhé polovině padesátých let uspořádali Kongres evropských národů, jehož delegáti byli voleni občany osmi evropských měst. Tato iniciativa ale skončila nezdarem kvůli organizačním a finančním problémům. Ohlas zaznamenala pouze v severní Itálii, odkud také pocházelo devět desetin hlasů.⁵⁰

Druhá iniciativa federalistů zaznamenala větší úspěch především díky nové politické situaci, která nastala po odchodu de Gaulla. Výchozím bodem federalistů se stalo přesvědčení, že pokud není možné dosáhnout přímých voleb na úrovni Společenství, je třeba prosadit návrh nejprve v jedné členské zemi, v Itálii. Pokud by Itálie zvolila své zástupce v přímých volbách, proces integrace by tím získal nový impuls, neboť odpůrci by přišli o některé své argumenty proti všeobecným volbám. Podle názoru federalistů by jednostranná iniciativa zahájila řetězec změn a stala by se skutečným bodem obratu, malou demokratickou revolucí.⁵¹

⁴⁷ OLIVI, Bino: *L'Europa difficile. Storia politica dell'integrazione europea 1948-2000*, Il Mulino, Bologna, 2003, str. 132

⁴⁸ Hlavním cílem Fouchetova plánu bylo zamezit pronikání nadnárodních prvků do rozhodovacích procesů Společenství. Fouchetův plán nesl evidentní rysy konfederativního uspořádání a byl doslova smeten ze stolu představiteli menších států EHS. Hlavním důvodem ztroskotání se však stala otázka možného členství Velké Británie v EHS.

⁴⁹ V šedesátých letech Francie dvakrát vetovala žádost o vstup Velké Británie do EHS, v roce 1965 ztroskotala jednání o financování zemědělské politiky, v důsledku čehož začala Francie bojkotovat jednání Rady. Francouzská „politika prázdné židle“ vedla k sedmi měsícům trvající krizi Společenství, kterou se podařilo překonat až na počátku roku 1966 tzv. lucemburským kompromisem.

⁵⁰ Podrobněji v PASQUINUCCI, Daniele: *Europeismo e democrazia. Altiero Spinelli e la sinistra europea 1950-1986*, Il Mulino, Bologna, 2000

⁵¹ MAJOCCHI, Luigi Vittorio, ROSSOLILLO, Francesco: *Il Parlamento europeo. Significato storico di un'elezione*, Guida editori, Napoli, 1979, str. 147

V roce 1967 zaslali italští členové Komise Evropského federalistického hnutí dopis italským poslancům⁵², ve kterém je žádali, aby podpořili návrh zákona týkající se voleb na základě všeobecného rovného hlasovacího práva a aby tento návrh přednesli ve Sněmovně. Získali na svou stranu 125 poslanců, z toho 5 ministrů. Je třeba vzít v potaz fakt, že tato záležitost se řešila v době studentských nepokojů ve Francii a Itálii, při nichž mladí lidé požadovali, aby se i oni mohli vyjádřit k citlivým mezinárodním otázkám. Záležitost ovlivnilo i to, že ne všechny vlády měly tehdy ve zvyku vysílat reprezentanty všech stran zastoupených v národních parlamentech do Štrasburku. Například komunisti byli do Shromáždění vysláni v této době pouze Itálií (1969) a Francií (1973). Pro Itálii to znamenalo, že 30% voličů bylo opomíjeno po celých šestnáct let od vzniku Shromáždění.⁵³

V roce 1968 podpořil italské federalisty v jejich úsilí Karl Mommer, místopředseda německého Bundestagu⁵⁴, francouzští zástupci ve Shromáždění zkoumali dva projekty, jejichž cílem bylo všeobecné rovné hlasovací právo, a 3. a 4. května 1968 se v Bonnu konala konference, které se účastnili členové Evropského federalistického hnutí a poslanci Shromáždění. V závěru konference došlo ke schválení návrhu, jenž vyzýval národní parlamenty členských zemí Společenství, aby rozhodly, že volby do Evropského shromáždění budou probíhat na základě přímé volby.⁵⁵

Iniciativa italských federalistů se k přednesení návrhu zákona inspirovala v článku 81 italské ústavy⁵⁶. Italská ústava zakotvuje četné možnosti přímé demokracie, jejichž společným znakem je možnost italských občanů v referendech nejen rozhodovat, nýbrž za určitých

⁵² Text dopisu v MAJOCCHI, Luigi Vittorio, ROSSOLILLO, Francesco: Il Parlamento europeo. Significato storico di un'elezione, Guida editori, Napoli, 1979, str. 159 - 161

⁵³ OLIVI, Bino: L'Europa difficile. Storia politica dell'integrazione europea 1948-2000, Il Mulino, Bologna, 2003, str. 27

⁵⁴ Německý spolkový sněm (německy Deutscher Bundestag) je dolní komora parlamentu Spolkové republiky Německo.

⁵⁵ MAJOCCHI, Luigi Vittorio, ROSSOLILLO, Francesco: Il Parlamento europeo. Significato storico di un'elezione, Guida editori, Napoli, 1979, str. 91 - 92

⁵⁶ Ústava Italské republiky; <http://www.quirinale.it/costituzione/costituzione.htm> (25. 1. 2008)

podmínek i iniciovat legislativní návrhy. Článek 81 umožňoval, aby byl v parlamentu projednán a případně schválen návrh zákona, který získá podporu alespoň padesáti tisíc voličů. V červnu 1969 byl návrh zákona přednesen v Senátu, kde získal podporu napříč politickými stranami s výjimkou Italské komunistické strany a Italské socialistické strany proletářské jednoty, které požadovaly, aby se mohly seznámit s detaily návrhu před tím, než se k němu vyjádří.⁵⁷

V dubnu 1969 ohlásil de Gaulle svůj odchod z Elysejského paláce, jeho pozici zaujal Georges Pompidou, který byl přístupnější evropským tématům nebo si alespoň lépe uvědomoval výhody, jež by Francie mohla získat, kdyby podpořila postup evropské integrace a postavila se do jeho čela.⁵⁸ Rozhodující setkání proběhlo 2. prosince 1969 v Haagu, kde došlo díky spolupráci Pompidoua a německého kancléře Willyho Brandta k obnovení základů pro francouzsko-německý tandem, který již dříve představoval hnací motor evropské integrace.⁵⁹ Na setkání došlo k přijetí celé řady významných opatření – kromě schválení financování Společenství z vlastních zdrojů bylo rozhodnuto o historicky prvním rozšíření ES o Velkou Británii (předtím dvakrát zablokované de Gaullem).⁶⁰ Na setkání se jednalo také o nutnosti postoupit kupředu na cestě politické integrace. Rada ministrů byla požádána, aby prostudovala možnosti, jak tento pokrok realizovat, a aby prozkoumala otázku přímých voleb do Evropského shromáždění. První oblastí, kde byla posílena pozice Shromáždění, se stal rozpočet ES. Hlavní důvod, proč EP mohl na tomto poli posilovat svou úlohu, bylo právě rozhodnutí o vytváření vlastních finančních zdrojů Společenství, tedy zdrojů, které vznikají z činnosti Společenství, realizací společných politik, a nikoli jako v prvním období

⁵⁷ PASQUINUCCI, Daniele: *Europeismo e democrazia. Altiero Spinelli e la sinistra europea 1950-1986*, Il Mulino, Bologna, 2000, str. 206

⁵⁸ MAMMARELLA, Giuseppe, CACACE, Paolo: *Storia e politica dell'Unione europea*, Laterza, Bari, 1998, 65

⁵⁹ OLIVI, Bino: *L'Europa difficile. Storia politica dell'integrazione europea 1948-2000*, Il Mulino, Bologna, 2003, str. 121

⁶⁰ FIALA, Petr, PITROVÁ, Markéta: *Evropská unie*, CDK, Brno, 2003, str. 270

existence ES, kdy byl rozpočet tvořen z příspěvků členských států. EP tak získal právo spolurozhodovat o podobě rozpočtu Společenství.⁶¹ Rozpočtové pravomoci EP dále posílila tzv. Bruselská smlouva z roku 1975. Parlament tímto dokumentem získal celý soubor nových pravomocí v rozpočtové oblasti, včetně možnosti vrátit rozpočet jako celek, což mu umožňovalo vyvíjet zavedením rozpočtového provizoria tlak na další instituce Společenství.⁶²

Historické změny přineslo setkání hlav států a představitelů vlád členských států ES, které se konalo v roce 1974 v Paříži. Především došlo k institucionalizaci těchto setkání, v architektuře Společenství se objevila nová instituce, Evropská Rada. To vedlo k posílení mezivládního prvku, což mělo na druhé straně vyvážit prohlášení, že „cíl všeobecných přímých voleb do Evropského parlamentu, stanovený Smlouvou (o založení EHS), musí být dosažen co nejdříve“⁶³.

Co vedlo k tomu, že přímé volby do EP získaly konečně dostatečnou podporu? Haagský summit představoval významný zlom v procesu evropské integrace, přinesl přechod od integrace negativní, spočívající především v odstraňování celních bariér mezi členskými státy, k integraci pozitivní, k vytváření nástrojů nezbytných ke vzniku skutečného vnitřního trhu. Nešlo již o rušení národních úprav, které zabraňovaly pohybu zboží, osob a kapitálu, ale o vytvoření evropského systému, který by usnadňoval a podněcoval takový pohyb.⁶⁴ Význam Haagského summitu tkví v tom, že se dotýkal oblastí, které dosud spočívaly výlučně v pravomoci členských států.

Antonio Papisca se domnívá, že představitelé členských států dospěli k rozhodnutí, že má-li se přejít k dalšímu prohlubování integrace, nelze to provést bez přispění lidu. „Uvědomovali si úzkou souvislost mezi

⁶¹ EP spolurozhoduje o nepovinných výdajích rozpočtu, tedy výdajích, které bezprostředně nevyplývají z aplikace společných politik ES.

⁶² FIALA, Petr, PITROVÁ, Markéta: Evropská unie, CDK, Brno, 2003, str. 94 - 95

⁶³ MAMMARELLA, Giuseppe, CACACE, Paolo: Storia e politica dell'Unione europea, Laterza, Bari, 1998, str. 156

⁶⁴ ŠLOSARČÍK, Ivo; Politický a právní rámec evropské integrace, Institut pro evropskou politiku EUROPEUM, Praha, 2005, str. 5 - 6

fungováním komunitárního systému a národní ekonomickou konjunkturou. Podpora evropských národů pro proces integrace nebyla hledána z důvodů politických, ale především z důvodů ekonomické výhodnosti.⁶⁵

Druhé možné vysvětlení, proč se šest členských států (devět od roku 1973)⁶⁶ rozhodlo uskutečnit všeobecné přímé volby do EP, má politickou povahu a týká se rovnováhy v institucionální architektuře Společenství. Představitelé členských států, kteří se v Paříži vyslovili pro institucionalizaci svých setkání, si uvědomovali, že je rovněž nezbytné zavést demokratický prvek, který by alespoň částečně vyvážil rostoucí pravomoci členských států (pravomoci nově zřízené Evropské Rady nebyly přesně definované, jejím úkolem se stalo řídit proces integrace). Někteří autoři se domnívají, že tehdejší mezinárodní krize vyvolaly potřebu solidaritu vlád členských států i potřebu, aby tato solidarita byla sdílena i evropskými národy.⁶⁷

Evropský parlament reagoval pozitivně na výzvu přicházející z Pařížského summitu k tomu, aby se stal aktivní součástí evropských struktur, a již 14. ledna roku 1975 za předsednictví Georgese Spénaleho připravil návrh konvence o realizaci všeobecných přímých voleb. Tzv. Patijnova zpráva vyřešila hlavní překážku pro uspořádání přímých voleb do EP, totiž neexistenci jednotného volebního mechanismu tím, že oddělila otázku přímých voleb od vytvoření jednotného volebního systému. Zpráva obsahovala i návrh konkrétního data přímých voleb do EP, které se měly uskutečnit první sobotu v květnu 1978. V prosinci 1975 ohlásila Evropská Rada, že první volby do EP se budou konat v květnu – červnu 1978.⁶⁸ 20. září 1976 došlo ke schválení Aktu o volbě členů Evropského

⁶⁵ citace, PAPISCA, Antonio: Verso il nuovo Parlamento Europeo. Chi come perché, Giuffré, Milano, 1979, str. 12

⁶⁶ Evropské Společenství se rozšířilo o Velkou Británii, Irsko a Dánsko, norští občané zamítli vstup do ES v referendu, protože se obávali o ohrožení vlastního rybářského a zemědělského sektoru.

⁶⁷ TIZZIANO, Antonio: Forze politiche e collegamenti europei nella prospettiva dell'elezione del Parlamento Europeo, in, kol. autorů: Parlamento europeo, forze politiche e diritti dei cittadini, Franco Angeli editore, Milano, 1979, str. 96

⁶⁸ FIALA, Petr, PITROVÁ, Markéta: Evropská unie, CDK, Brno, 2003, str. 279

parlamentu⁶⁹, který vytvářel základ pro následné národní právní úpravy. Pomalá činnost některých národních parlamentů, především britského, vedla k oddálení termínu prvních voleb do EP až na červen 1979.

Mezi lety 1975 a 1979 se zformovaly první evropské politické strany, které lze spíše než jako strany definovat jako „politické formace sdružující ideologicky blízké strany členských států“⁷⁰. Vznikla Unie socialistických stran Evropského Společenství, Federace liberálních stran ES a Evropská lidová strana sdružující křesťansko-demokratické strany.

Dříve, než se zaměřím na první volby do Evropského Parlamentu, je třeba zmínit ještě jednu událost. Bývalý člen Komise Altiero Spinelli oslovil všechny poslance EP dopisem, ve kterém je žádal o podporu při své snaze demokraticky reformovat Společenství. Jeho východiskem se stal kritický postoj k institucím Společenství a k jejich pravomocím. Po přímých volbách měl podle něj Parlament získat obdobné pravomoci, jakými disponovaly národní parlamenty. Příznivci této myšlenky se sdružili v „*Krokodýlí klub*“, k jehož názvu se nechali inspirovat jménem štrasburské restaurace, kde tato meziparlamentní skupina v červenci 1980 vznikla. Původně devítičlenná skupina poslanců získala během půlročního působení podporu více než 80 poslanců a posléze měla významný vliv v EP. *Klub* dosáhl vytvoření Výboru pro institucionální otázky v rámci EP. Ten byl pověřen vypracováním návrhu obsahujícího nezbytné institucionální reformy a změny platných Smluv. Výbor vypracoval tzv. Návrh smlouvy o Evropské unii, který představoval kompletní projekt politické unie.⁷¹ Zjednodušeně řečeno „Spinelliho plán“ nabízel jakousi střední cestu mezi konfederací a federací, dvoukomorový parlament měl být nadán značnými legislativními a kontrolními pravomocemi (inspirace dřívějším Dehoussovým projektem).⁷² Plán iniciovaný Spinellim získal značnou podporu zájmových skupin i předsedy Evropské komise

⁶⁹ Akt č. 987 o volbě členů Evropského parlamentu vstoupil v platnost 1. července 1978.

⁷⁰ citace, OLIVI, Bino: *L'Europa difficile. Storia politica dell'integrazione europea 1948-2000*, Il Mulino, Bologna, 2003, str. 201

⁷¹ PASQUINUCCI, Daniele: *Europeismo e democrazia. Altiero Spinelli e la sinistra europea 1950-1986*, Il Mulino, Bologna, 2000, str. 230 - 232

⁷² FIALA, Petr, PITROVÁ, Markéta: *Evropská unie*, CDK, Brno, 2003, str. 274

Jacques Delors a francouzského prezidenta Mitterranda. Navíc byl díky volbám do EP v roce 1984 široce popularizován také na úrovni národních parlamentů a veřejnosti. Zdálo se, že vše je nakloněno této změně. Evropská Rada ve Fointanebleau v červnu 1984 rozhodla o svolání mezivládní konference, která by se zabývala touto otázkou.⁷³ Ambiciózní projekt se ale nakonec nepodařilo prosadit, nicméně Spinelliho plán se stal předobrazem Jednotného evropského aktu schváleného v roce 1985.⁷⁴

2.2 Vývoj Evropského parlamentu po roce 1979

V této části stručně nastíním další vývoj pravomocí Evropského parlamentu, k čemuž využiji Úřední věstníky ES, které se věnovaly volbám a souvisejícím událostem. Úřední věstník č. 6/1979 se v komentáři prvních voleb do EP omezuje pouze na krátký popis volebních procedur využitých v jednotlivých členských státech. Jediný politický komentář se týká nízkého počtu míst, který obsadily ekologické skupiny, jež získaly poměrně velké procento hlasů.⁷⁵ Podle mnoha politických komentátorů měly přímé volby do EP vést k velkým změnám ve složení a činnosti politických stran. Přímější přítomnost politických stran daná přímou volbou měla překlenout vzdálenost mezi veřejným míněním a schopností vlád přeměnit očekávání v konkrétní politiky.⁷⁶

Při pohledu na programy nových evropských stran lze říci, že nově zformovaná uskupení si nebyla plně vědoma toho, co je čeká. Programy

⁷³ MAMMARELLA, Giuseppe, CACACE, Paolo: Storia e politica dell'Unione europea, Laterza, Bari, 1998, str. 180 - 190

⁷⁴ Jednotný evropský akt oficiálně změnil název Shromáždění na Evropský parlament, zavedl proceduru spolupráce EP a Rady, díky které mohl EP předkládat pozměňovací návrhy Radě. Postavení EP bylo rovněž upevněno v otázce přijímání nových členů a v rozhodování o mezinárodních závazcích Společenství.

Podrobněji o Jednotném evropském aktu v: FIALA, Petr, PITROVÁ, Markéta: Evropská unie, CDK, Brno, 2003

⁷⁵ Evropská Komise, Úřední věstník Evropských Společenství č. 6, 1979

⁷⁶ BLONDEL, Jean, SINNOTT, Richard, SVENSSON, Palle: People and parliament in the European Union: participation, democracy, and legitimacy, Oxford University Press, Oxford, 1998, str. 132

byly pojaty velice obecně, proklamovaly vyšší principy a ambiciózní cíle, ale chyběly v nich nástroje a prostředky, kterými by se jich mělo dosáhnout, nezabývaly se otázkou, jakým směrem by se Společenstvo mělo ubírat. Mezi programy tří největších stran – socialistické, lidové a liberálně demokratické – neexistovaly podstatnější rozdíly, naopak šlo vysledovat jistou podobu, až uniformitu. Jak voliči, tak kandidáti si neuvědomovali význam tohoto hlasování.⁷⁷

Nicméně volební programy nepředstavovaly klíčový prvek předvolební kampaně. Ve skutečnosti šlo o jednotlivé národní volby, postrádající nějakou spojitost. Hlavním evropským stranám se i z finančních důvodů nepodařilo jednat jako skutečným evropským stranám.⁷⁸

Počet členů Parlamentu se zvýšil ze 198 na 410, nejvíce mandátů získali socialisti, 113. Následovala je Evropská strana lidová se 107 zástupci, třetí pozici zaujali konzervativci se 64 poslanci, za nimi skončili komunisti se 44 křesly a se 40 zástupci liberálové.⁷⁹

V roce 1984⁸⁰ si Brusel povšiml, že „v předvolební kampani naprosto scházela evropská dimenze. Jen v některých členských státech se témata kampaně zaměřovala na Evropu a volby byly využity jako příležitost, jak informovat občany o každodenní realitě Společenství. Kampaň přinesla jen málo nových témat a nápadů týkajících se desetičlenného Společenství⁸¹.

Politické strany a formace prováděly kampaň zaměřenou na otázky domácí politiky a odvracely se od skutečných evropských problémů. Co se týká výsledků voleb, strany, které byly doposavad u moci, dosáhly průměrných výsledků, což ale nevedlo k posílení opozice. Na evropské

⁷⁷ BARDI, Luciano: I partiti e il sistema politico dell'UE in Fabbrini Sergio, L'Unione europea: le istituzioni e gli attori di un sistema sovranazionale, Laterza, Roma-Bari, 2002, str. 254

⁷⁸ BARDI, Luciano: I partiti e il sistema politico dell'UE in Fabbrini Sergio, L'Unione europea: le istituzioni e gli attori di un sistema sovranazionale, Laterza, Roma-Bari, 2002, str. 162 - 163

⁷⁹ Výsledky voleb do EP v roce 1979: <http://www.europe-politique.eu/elections-europeennes-1979.htm> (25. 1. 2008)

⁸⁰ Výsledky voleb do EP v roce 1984: <http://www.europe-politique.eu/elections-europeennes-1984.htm> (25. 1. 2008)

⁸¹ V roce 1981 vstoupilo do ES Řecko.

úrovni se vyrovnaly síly, které bylo možné na národní úrovni rozdělit na pravici a levici. Nedošlo k významnému přerozdělení sil v EP. Bylo patrné jisté oslabení středopravých stran, které si i přesto udržely absolutní většinu, a mírné posílení socialistů. Toto je třeba dát do souvislosti s druhou tendencí, významnou jak v souvislosti se složením budoucího Parlamentu, tak i reakcí veřejného mínění ve všech členských státech, s rychlým vzestupem ekologických stran v Německu, Nizozemí, Belgii a Lucembursku, extrémní pravice ve Francii, která vyslala do EP 10 zástupců.⁸²

V roce 1986 vstoupily do ES Španělsko a Portugalsko, v důsledku toho došlo ke zvýšení počtu poslanců EP ze 434 na 518. První španělské a portugalské volby do EP proběhly v červnu a červenci 1987 a posílily socialisty, kteří zvýšili svůj náskok před Evropskou lidovou stranou o 50 křesel. Dobré výsledky zaznamenali i konzervativci, ke kterým se připojili umírnění členové španělské Alianza Popular, a liberálové, kteří přijali portugalské sociální demokraty. V souvislosti s jejich přijetím došlo pak ke změně názvu této politické formace na *Liberálové, demokraté a reformisté*.

Poslední volby, kterými se v této části práce budu zabývat, jsou volby do EP v roce 1989. Jejich hlavní nedostatek představovala, „stejně jako v předešlých volbách absence jednotného volebního systému, každý členský stát využil svůj volební systém. V politické oblasti ovládla kampaně ve členských státech opět domácí témata. Výsledky voleb nicméně ukázaly větší citlivost vůči komunitárním otázkám, především těm týkajícím se dobudování společného trhu, sociální dimenze a ochrany životního prostředí. Průměrná volební účast poklesla v celém Společenství, především ve Francii, Španělsku, Dánsku, Belgii, Itálii a Portugalsku.“⁸³

Nejviditelnější důsledek představovala změna složení Parlamentu, jenž se posunul mírně doleva. Parlament zvolený v roce 1989 doznal určitých změn ve složení politických uskupení. Nadále pokračovalo

⁸² cit., Evropská Komise, Úřední věstník Evropských Společenství č. 8, 1984

⁸³ cit., Evropská Komise, Úřední věstník Evropských Společenství č. 6, 1989

posilování velkých stran, Evropské socialistické strany (PES) a lidovců (EPP), jež získaly 180, respektive 121 křesel. Lze také zaznamenat jistou fragmentaci – počet seskupení zastoupených v Parlamentu se zvýšil z 8 na 10 a poklesl počet míst, která tato seskupení obsadila. Liberálové získali přes jednu třetinu křesel (49), ostatní malá seskupení měla dohromady 35 reprezentantů. Čtvrtí se umístili konzervativci s 34 mandáty, získali tedy o 16 postů méně než v minulém Parlamentu.⁸⁴

Nejvýznamnější novinku představovalo zformování ekologicky zaměřené strany, Zelených, která získala výhodnou pozici díky své agendě a pozornosti, která byla ochraně životního prostředí v té době věnována.

2.3 Legislativní základ pro volby do EP

Jak bylo již zmíněno v předchozích kapitolách, přijala v roce 1976 Evropská Rada na setkání v Lucemburku Akt č. 987 o volbě členů Evropského parlamentu, který vycházel z návrhu Evropského parlamentu. V první odstavci Aktu stojí, že „zástupci lidu států sdružených ve Společenství jsou voleni na základě všeobecného přímého volebního práva.“⁸⁵ Významnou změnu představuje fakt, že se zde poprvé mluví o lidu států ES, ne sice ještě jako o evropském národu, ale i toto uznání se jeví jako poměrně inovativní.

Akt v článku 3 stanovuje, že europoslanci jsou voleni na období pěti let, článek 5 nevylučuje dvojí mandát. Teoreticky se mohlo stát, že poslanec obdrží od voličů mandát jako pro národní, tak pro Evropský parlament. Článek 6 obsahuje výčet funkcí neslučitelných s funkcí europoslance, který nesmí být zároveň například členem národní vlády nebo Evropské komise. Rada také v článku 7 vyzvala Shromáždění, aby

⁸⁴ Výsledky voleb do EP: <http://www.europe-politique.eu/elections-europeennes-1989.htm> (25. 1. 2008)

⁸⁵ Akt č. 987 o volbě členů Evropského parlamentu: http://www.italgiure.giustizia.it/nir/lexs/1977/lexs_255138.html (25. 1. 2008)

vypracovalo návrh jednotných voleb do EP. Do té doby, než tato jednotná procedura vejde v platnost, budou volby v každém členském státě probíhat dle jeho volebního zákona.

Akt v článku 14 prohlašuje za nadále neplatné články 21.1 a 21.2 Smlouvy o EURATOM, články 138.1 a 138.2 Smlouvy o EHS a články 108.1 a 108.2 Smlouvy o ESUO.

Právní základ voleb do EP v Itálii tvoří 4 zákony, neboť ani po téměř třiceti letech neexistuje předpokládaná jednotná úprava voleb do EP.

Tyto zákony jsou následující:

1. zákon z 24. ledna 1979 č. 18;
2. zákon z 9. dubna 1984 č. 61;
3. zákon z 18. ledna 1989 č. 9;
4. zmocňovací nařízení z 24. června 1994 č. 408.

Z nich jsou pro mou práci nejdůležitější zákon z roku 1979 a nařízení z roku 1994 především proto, že zákon z roku 1979 představuje právní základ, ke kterému se vztahují následující úpravy, a nařízení z roku 1994 odráží změny, které přinesla Maastrichtská smlouva o Evropské unii.

Jak se italské politické strany stavěly vůči přijetí Aktu z roku 1976 a k procesu, jenž vedl ke schválení zákona z roku 1979? Jeden z možných pohledů nabízí Maurizio Cotta: „V zemi s multistranickým systémem jako je Itálie, představuje zavedení nového volebního zákona citlivou záležitostí především tehdy, existuje-li polarizace kolem velkých stran, takže existence malých stran je ohrožena“.⁸⁶ Evropská integrace se v Itálii vždy těšila velké podpoře a stejně tak i přímé volby do EP: „podpora posilování supranacionality byla vždy vysoká mezi středovými stranami (DC, PRI, PSDI, PLI), které hrály hlavní roli ve vládních koalicích. Odlišný názor zastávala pouze PCI, která se dlouho stavěla proti tomu, co nazývala *Evropou kapitalistů*. Ale od počátku 70. let se orientace PCI změnila a

⁸⁶ citace, COTTA, Maurizio: Italy. How a quick start became a late arrival, in, kol. autorů: The legislation of direct elections to the European Parliament, Gower, Farnborough, 1980, str. 144.

strana začala podporovat evropskou integraci.⁸⁷ Čím lze tedy potom vysvětlit fakt, že Itálie byla poslední zemí, jež schválila nutnou legislativní úpravu týkající se evropských voleb? Cotta se domnívá, že konsenzus existoval ohledně principu přímých voleb, nikoli však ohledně jejich implementace a volebního systému.⁸⁸ Tuto hypotézu potvrzuje i fakt, že Itálie patřila mezi první země, které schválily Akt Rady z roku 1976.

V době, kdy začala diskuse o přijetí nového volebního zákona, vládla v Itálii menšinová vláda Křesťanských demokratů (DC) podporovaná dalšími parlamentními stranami. Hlavní sporné body debaty představoval volební systém – proporcionální systém podporovaly všechny strany, problémem spočíval v tom, jak jej nastavit, aby neohrožoval malé strany. Ty trvaly na vytvoření co největších volebních obvodů a nejlépe jednoho, celonárodního obvodu. Další tématem neshod se stala možnost hlasovacího práva pro Italy žijící v zahraničí. To se v té době týkalo asi devíti milionů osob. Všechny strany kromě PCI se k tomuto stavěly příznivě. Nakonec zbývalo ještě vyřešit otázky týkající se zastoupení jazykových a etnických menšin a otázku dvojího mandátu. Většina politiků z velkých stran byla pro povolení dvojího mandátu, zatímco zástupci menších stran se k této možnosti stavěli odmítavě.⁸⁹

Iniciativu převzalo Evropské federalistické hnutí, které předložilo návrh zákona, jenž měl překlenout rozdíly mezi velkými a menšími stranami. Vláda dala přednost tomu, aby diskuse o návrhu zákona začala v Senátu, kde očekávala slabší odpor. Po vyřešení sporných otázek schválil Senát tento návrh 2. prosince 1978, Dolní komora parlamentu pak 24. ledna 1979.⁹⁰

Zákon rozdělil zemi na 5 volebních obvodů (tabulka číslo 1), které dohromady tvořily jeden národní volební obvod. Stanovoval minimální a maximální počet mandátů přidělených jednotlivým obvodům. Preferenční

⁸⁷ citace ,tamtéž, str. 152

⁸⁸ tamtéž, str. 154

⁸⁹ LANDUYT, Ariane (ed.): *Idee d'Europa e integrazione europea*, Bologna, 2004, str. 176

⁹⁰ Podrobná analýza a interpretace zákona ve studii: ZAGREBELSKY, Gustavo: *I meccanismi elettorali per l'elezione del Parlamento europeo e le loro implicazioni politiche*, in, kol. autorů: *Parlamento europeo, forze politiche e diritti dei cittadini*, Franco Angeli editore, Miláno, 1979

hlas umožňoval, aby volič přímo zvolil určitého kandidáta z vybrané strany. Toto opatření mělo za cíl vyrovnat chybějící regionalizaci hlasování. Zákon přejal článek 6 Aktu Rady, kde je obsažen výčet funkcí neslučitelných s mandátem europoslance. Závěrečná ustanovení uváděla, že možnost hlasovat pro Italy žijící v zahraničí a občany zemí Společenství žijící v Itálii, bude upravena bilaterálními smlouvami.

Tabulka č. 1 Volební obvody v Itálii

Obvod	Centrum	Počet mandátů	
		maximální	minimální
I. Severozápadní Itálie (Piemonte – Valle D'Aosta – Liguria – Lombardia)	Miláno	22	8
II. Severovýchodní Itálie (Veneto – Trentino-AltoAdige – Friuli-Venezia Giulia – Emilia Romagna)	Benátky	15	5
III. Střední Itálie (Toscana – Umbria – Marche – Lazio)	Řím	16	6
IV. Jižní Itálie (Abruzzi – Molise – Campania – Puglia – Basilicata – Calabria)	Neapol	19	7
V. Ostrovní Itálie (Sicilia – Sardegna)	Palermo	9	3

Zdroj: Zákon č. 18 z 24. ledna 1979, Elezione dei rappresentanti dell'Italia al Parlamento Europeo, Úřední věstník Italské republiky 30. ledna 1979, č. 29

Zákon z 9. dubna 1984 č. 61 přináší změnu v rozdělení mandátů. „Rozdělení křesel probíhá následovně: počet obyvatel republiky se vydělí počtem míst v EP určených pro Itálii a tato místa se proporcionalně přidělí jednotlivým obvodům.“⁹¹ Zmizelo ustanovení o minimálním a maximálním počtu míst přidělených obvodům.

Jedinou změnu, kterou přinesl zákon z 18. ledna 1989, představuje důležité opatření týkající se volitelnosti do EP: „Nárok na zvolení do funkce (v EP) mají i občané ostatních členských zemí Evropského společenství, kteří splňují podmínky volitelnosti do Evropského parlamentu stanovené příslušnými národními normami.“⁹² Tento zákon přiznává

⁹¹ citace, Úřední věstník Italské republiky, 11. dubna 1984, č. 101

⁹² citace, Úřední věstník Italské republiky, 23. ledna 1989, č. 18

pasivní i aktivní volební právo všem občanům členských zemí ES, bez ohledu na to, ve které členské zemi mají trvalý pobyt.

Od prvních voleb do EP uplynulo již deset let a stále scházela jednotná volební úprava, což představovalo podstatný problém, neboť členské státy užívaly rozdílné volební systémy. Velká Británie využívala většinový systém až do roku 1997, kdy po převzetí moci labouristy Tonyho Blaira přešla k proporcionálnímu systému při volbách do EP.

Maastrichtská smlouva uvedla v život evropské občanství. Všichni občané členských států nově vzniklé Evropské unie získali aktivní i pasivní volební právo v místních i evropských volbách.

Nařízení z 24. června 1994⁹³ přináší novou úpravu právního statusu evropských občanů a stanovuje podmínky, ze kterých občané mohou kandidovat ve volbách do EP.

Od prvních voleb do Evropského parlamentu uplynulo již téměř dvacet let; existence dvojího mandátu a absence skutečného, jednotného evropského volebního zákona dává tušit, jak daleko se Společenství ještě nacházelo od naplnění článku 138 Smlouvy o založení Evropského hospodářského společenství a Aktu Rady z roku 1976.⁹⁴

3. Politické změny počátku 90. let v Itálii

Období mezi lety 1989 a 1994 přineslo již dříve očekávané politické změny. Symptomy krize se objevovaly již od 70. let. Transformaci počátku 90. let lze označit za nejvýznamnější zvrát od skončení druhé světové války.⁹⁵ Poslední velká proměna uvnitř italského stranického systému proběhla v časech odboje, *Resistenza*. S výjimkou Fašistické národní strany přestaly ostatní italské politické strany legálně existovat v roce 1926, kdy v mussoliniovské Itálii definitivně vymizely podmínky nezbytné

⁹³ Úřední věstník Italské republiky, 27. června 1994, č. 148

⁹⁴ BARZANTI, Roberto: Un sistema elettorale uniforme per il Parlamento europeo: tentativi europei e anomalie italiane in "Europa Europe", A. VIII, n° 4, 1999, str. 37

⁹⁵ GINSBORG, Paul: L'Italia del tempo presente. Famiglia, società civile, Stato 1980-1996, Einaudi, Torino, 1998, str. 325

pro normální politickou činnost v rámci pluralitního demokratického systému. Teprve vojenské neúspěchy Itálie a podlomení prestiže fašistického režimu v letech 1942 -1943 vytvořily aspoň minimální prostor pro postupnou obrodu antifašistických politických stran.⁹⁶

V letech 1989 - 1994 vznikly nové politické strany a zrodili se noví leaderi, ale tento proces ještě zdaleka neskončil, mnoho z aspektů, které vedly ke konci tzv. *partitocrazie*, ovlivňuje a ohrožuje italskou demokracii dodnes.⁹⁷ Aby se tato část práce nestala jen stručným výčtem událostí charakterizujících léta 1989 – 1994, zaměřím se pouze na čtyři hlavní faktory, které vedly ke kolapsu stranického systému v Itálii.

V této části práce se budu zabývat následujícími oblastmi:

Mezinárodní kontext

Vnitropolitická situace

Akce „Čisté ruce“

Organizovaný zločin

3.1 Mezinárodní kontext

„Pád komunismu, osvobození Východní Evropy a sjednocení Německa byly po čtyři desetiletí považovány za optimální vyústění studenoválečného konfliktu. Avšak s tím, jak se postupně stávaly dlouhodobými cíly, ztrácely vztah k současnému dění. Když k těmto událostem skutečně došlo, ukázalo se, že Západ je na ně do jisté míry nepřipraven. Nejvážnější výzvou devadesátých let tak pro západní

⁹⁶ STRMISKA, Maxmilián: Italské politické strany (1945 – 1994), Masarykova Univerzita, Brno, 1995, str. 5

⁹⁷ BUFACCHI, Vittorio, BURGESS, Simon: L'Italia contesa: dieci anni di lotta politica da Mani pulite a Berlusconi, Carocci, Roma, 2002, str. 19

společenství nebyla již hrozba komunismu, nýbrž jeho pád.⁹⁸ K dramatickým změnám na geopolitické mapě Evropy se přidaly události v Číně na pekingském náměstí Tien an-men, kde čínští studenti protestovali proti rigidnímu komunistickému režimu. Ten jejich požadavky politických reforem odmítl, studenti v reakci na to začali na náměstí držet hladovku. Čínské úřady vyhlásily výjimečný stav a demonstrující studenty brutálně rozehnala armáda za použití tanků. Masakr následovalo masové zatýkání a popravy. Záběry z Číny obletěly celý svět a tento masakr se stal předmětem ostré mezinárodní kritiky. Proč zmiňuji právě čínské události a jaké měly dopad na Itálii?

Komunistická strana Itálie (Partito comunista italiano - PCI) se díky svému předsedovi Enrico Berlinguerovi (tragicky zemřelému v roce 1984 v předvečer druhých voleb do EP) léta snažila prezentovat před voliči jako důvěryhodná demokratická alternativa Křesťanských demokratů (DC). V Itálii se v 70. letech etablovala stejně jako v dalších západoevropských zemích reformní verze komunismu, tzv. eurokomunismus. Politickým impulsem pro jeho rozvoj se stala intervence Sovětského svazu v Československu v roce 1968. Hlavní tezi eurokomunismu představovalo tvrzení, že hluboká krize kapitalismu vedla k zájmu na společenské reformě nejen dělnickou třídu, ale také skupiny buržoazie a dokonce i státní moc. Tuto reformu měla provést aliance stran pod vedením komunistické, a to bez použití násilí a diktatury proletariátu během dlouhého přechodného období. Protože komunistická strana by zůstala avantgardou, měla se o moc dělit se sociální demokracií a dalšími stranami.⁹⁹ Komunistická strana Itálie zastávala od počátku negativní postoj vůči evropskému integračnímu procesu z důvodů ideologických i praktických vycházejících z poválečného mezinárodního kontextu. PCI chápala integraci jako další krok k zakotvení Itálie v západních strukturách. Stejně jako Severoatlantická Aliance (NATO) představovalo pro PCI i Evropské Společenství další překážku na cestě ke sblížení se

⁹⁸ citace, PEČENKA, Marek, LUŇÁK, Petr: Encyklopedie moderní historie, Libri, Praha, 1999, str. 336

⁹⁹ PEČENKA, Marek, LUŇÁK, Petr: Encyklopedie moderní historie, Libri, Praha, 1999, str. 136

Sovětským svazem. PCI přehodnotila své stanovisko až v průběhu 70. let. Až přes určité výhrady vůči Evropskému měnovému systému a Jednotnému evropskému aktu nepředstavovalo členství v EU pro PCI nadále problém, neboť Evropa byla vnímána jako příležitost k upevnění domácí i mezinárodní pozice.¹⁰⁰ Berlinguer vyhlásil v roce 1972 *compromesso storico*, „historický kompromis“ italského komunismu s křesťanskou demokracií. Události na Tien an-men zasadily ambicím italských komunistů tvrdý úder. Strana procházela již od roku 1987 krizí jak na úrovni ideologie, tak na úrovni volební a organizační. Pád komunismu ve střední a východní Evropě a pekingské události značně otráslы pozici PCI.¹⁰¹ V roce 1990 se Komunistická strana Itálie z iniciativy svého předsedy Achille Occheta přejmenovala na Stranu demokratické levice (Partito Democratico della Sinistra – PDS).

Je paradoxem, že tím, kdo nakonec musel přehodnotit svou politickou strategii v důsledku krachu reálného socialismu, byla Křesťanská demokracie. Ta se od roku 1948 opírala o antikomunistickou propagandu, varovala před vnější hrozbou Sovětského svazu a vnitřní hrozbou v podobě PCI. Tato změna zastihla křesťanské demokraty nepřipravené, i DC navíc procházela dlouhotrvající vnitřní krizí.¹⁰² Všechny uvedené faktory společně vedly k historické i politické porážce strany, která vládla v Itálii nepřetržitě od konce druhé světové války.

Události provázející sjednocení Německa v roce 1990 se nutně musely projevit na vývoji evropského integračního procesu, a to jak v oblasti ekonomické, tak i politické. V první polovině devadesátých let nabral integrační proces novou dynamiku, na schůzce hlav států ES v nizozemském Maastrichtu došlo v prosinci 1991 k přijetí Smlouvy o

¹⁰⁰ KRITZINGER, Sylvia, CAVATORTA, Francesco, CHARI, Raj S.: Continuity and change in party positions towards Europe in Italian parties: an examination of parties' manifestos, *Journal of European Public Policy* 11:6, prosinec 2004, str. 957

¹⁰¹ tamtéž, str. 958

¹⁰² CONTI, Nicolò, VERZICHELLI, Luca: The European Dimension of Political Discourse in Italy. A Longitudinal Analysis of Party Preferences (1950-2001). *Centro Interdipartimentale di Ricerca sul Cambiamento Politico*, Siena, 2003, č. 12, str. 19

Evropské unii, která otevřela cestu ke společné evropské měně. Spuštění hospodářské a měnové unie bývá některými odborníky označováno za daň, kterou muselo Kohlovo Německo platit za sjednocení.¹⁰³ Němci se ale své marky a ekonomické stability nechtěli vzdát tak snadno a spojení se zeměmi, jejichž měnovou politiku lze označit za lehkovážnou, vnímali velmi citlivě. Výsledkem jednání se stala maastrichtská kritéria. Státy, které se chtěly zapojit do dalších fází měnové integrace, musely tato kritéria splňovat. Hlavním adresátem těchto podmínek byla právě Itálie, jež od konce 80. let procházela hlubokou hospodářskou krizí. Německá centrální banka kritizovala především italský způsob řízení hospodářské politiky – prohlubování dluhu veřejných rozpočtů (vyžadované zájmovými skupinami, o jejichž podporu se vláda opírala), časté znehodnocování liry, jehož cílem bylo učinit italské podniky opět konkurenceschopnými. V Evropě ani v Itálii nepanovala důvěra v to, že vládnoucí Křesťanská demokracie má dostatečnou odvahu na to, aby přistoupila k nezbytným reformám politického systému, hospodářské politiky a oblastí natolik citlivých jako například penzijní systém.¹⁰⁴

3.2 Vnitropolitická situace

Potřebu politické změny vyvolaly vnější i vnitřní faktory. V předešlé části jsem se zabývala vnějšími vlivy, v této podkapitole budu analyzovat politicko-institucionální aspekty ovlivněné změnami na mezinárodní scéně. Domnívám se, že zdravý politický systém by byl schopen na takovéto výzvy reagovat konstruktivně, tak, aby nebyla ohrožena jeho existence. V Itálii ale vedly k rozkladu, neboť stranický systém, základ politického systému první republiky, byl v té době již velice destabilizován a nedokázal se vyrovnat s otřesy, které přišly v posledních letech Francesca Cossigy v prezidentském úřadu a později v podobě revoluce soudců.

¹⁰³ OLIVI, Bino: *L'Europa difficile. Storia politica dell'integrazione europea 1948-2000*, Il Mulino, Bologna, 2003, str. 421

¹⁰⁴ tamtéž, str. 422 - 423

Politický systém první republiky vycházel z ústavy přijaté v roce 1946. Ústava předpokládala funkci velice silného prezidenta, v jehož rukou měla být soustředěna celá exekutiva, a který se měl vedle dvoukomorového parlamentu stát jakýmsi druhým vrcholem moci. Tento model se ovšem nepodařilo převést do praxe. Ačkoli byl prezident uznávanou osobností, veškerou skutečnou moc ve státě koncentrovaly politické strany, respektive jejich stranické sekretariáty. První republika tak bývá označována jako ukázkový příklad partitokracie, tedy modelu s rozhodujícím vlivem politických stran.¹⁰⁵ Po celé období první republiky představovala hlavní politickou sílu Křesťanská demokracie, která byla součástí všech vlád. Podle Giovanni Sartoriho byla italská DC s výjimkou prvního zákonodárného sboru 1948 přibližně 40 let dominantní stranou, a přesto se v Itálii nerozvinul systém predominantní strany.¹⁰⁶

Politický systém první republiky fungoval na základě centristického modelu, který byl de facto jedinou reálnou možností. G. Pasquino se domnívá, že italský případ trpěl především nemožností politické alternace. Ve vládě se střídaly tytéž strany, zatímco ostatní byly trvale odsouzeny k vedlejší roli v opozici.¹⁰⁷ Po celou dobu první republiky docházelo k velmi častému střídání vlád. Pády vlád byly většinou způsobeny vlastními poslanci, a to v důsledku vnitrostranických bojů soupeřících frakcí. Nový kabinet tvořily zpravidla stejné strany jako ten předcházející, často i v totožném personálním složení. Panoval značně paradoxní stav velmi krátkodobých a poměrně slabých vlád oproti silným, vševládnoucím stranám. Tento fakt zásadně přispěl k rozpojení politické odpovědnosti (vláda) a skutečné moci (stranické sekretariáty). Neustálý pokles vlivu vlád ve prospěch nepřetržitě rostoucí moci stran byl doprovázen prorůstáním stranických aktérů do společenského, politického i ekonomického

¹⁰⁵ ŠUŠLÍKOVÁ, Lada; Stranický systém první a druhé italské republiky: vliv volební reformy na jeho transformaci, Praha, 2004, str. 34 - 36

¹⁰⁶ SARTORI, Giovanni; Srovnávací ústavní inženýrství, Slon, Praha, 2001, str. 118 - 119

¹⁰⁷ podrobněji o stranickém systému první republiky v PASQUINO, Gianfranco: Italia: un regime democratico in trasformazione, v COLOMER, Joseph, M.: La politica in Europa. Introduzione alle istituzioni di 15 paesi. Laterza, Roma-Bari, 1999, str. 259

prostoru. Stále zřetelnější bylo i jejich propojení s organizovaným zločinem.¹⁰⁸

Francesco Cossiga byl do funkce prezidenta republiky zvolen v roce 1985 a první roky jeho úřadování probíhaly takřka bez povšimnutí.¹⁰⁹ To se změnilo po odvysílání rozhovoru s bývalým americkým tajným agentem na prvním programu celonárodní televize RAI Uno. Bývalý agent tvrdil, že CIA v Itálii podporovala pravicový terorismus a poskytovala značné finanční částky tajné zednářské lóži *Propaganda 2* (P2). Cossiga, jenž jednal především pod vlivem politických stran, chtěl proti tomuto vysílání zakročit v případě, že by se tato tvrzení ukázala jako nepodložená. Tato epizoda se stala jen předzvěstí toho, o čem promluvil v italské Dolní sněmovně premiér Giulio Andreotti v říjnu 1990: „Existuje tajná organizace, která vznikla v poválečné Itálii a jmenuje se Gladio. Formalizovala ji dohoda se CIA z roku 1956. Jejím cílem bylo čelit možnému vpádu vojsk Varšavské smlouvy (...) další svědci vyšetřovací komisi prozradili, že jedním z cílů Gladia byl také boj proti domácí podvratné činnosti.“¹¹⁰ Cossiga, který v té době zastával funkci podtajemníka na Ministerstvu obrany, připustil, že byl nejen členem Gladia, ale také se aktivně angažoval při verbování agentů. Tvrdil, že „všichni, kdo se účastnili činnosti Gladia, byli patrioty a vykonávali legitimní, potřebnou a účelnou práci“.¹¹¹ Ani dnes není jasné, proč Andreotti veřejně přiznal existenci Gladia (kterou předtím odhalil při soudním procesu v roce 1984 jeden z teroristů z řad extrémní pravice), jisté však je, že aspiroval na nástupnictví po Cossigovi, který se nakonec stal jediným obětním beránkem aféry Gladio.¹¹²

¹⁰⁸ ŠUŠLÍKOVÁ, Lada; Stranický systém první a druhé italské republiky: vliv volební reformy na jeho transformaci, Praha, 2004, str. 48 - 50

¹⁰⁹ BUFACCHI, Vittorio, BURGESS, Simon: L'Italia contesa: dieci anni di lotta politica da Mani pulite a Berlusconi, Carocci, Roma, 2002, str. 35

¹¹⁰ citace, tamtéž, strana 36 - 37

¹¹¹ citace, tamtéž, str. 37

¹¹² Podle Andreottiho byl každý italský ministerský předseda informován o existenci Gladia. Až na Cossigu toto tvrzení popřeli všichni bývalí předsedové vlád. Cossiga se vyhnul impeachmentu, když v dubnu 1992 odstoupil z prezidentského úřadu (tři měsíce před vypršením mandátu). Tamtéž, str. 37 - 38

Prezidentova úloha byla diskutována i v roce 1991, když se všemožně snažil zabránit předčasným volbám. V té době docházelo k obnově politických stran a volání po nových volbách se tedy jeví jako logická a přirozená reakce. Cossigův vliv v té době již značně poklesl. Tím, jak se zachoval, ponechal Itálii vlastnímu osudu v nejcitlivějším okamžiku. Což také vyvolalo odpovídající odezvu.¹¹³

Po zhroutilí zkorumpovaného režimu první republiky a jeho postupné demontáži v letech 1990 – 1993 došlo k radikální proměně italské politické scény. Krize nejzřetelněji zasáhla páteř italského politického systému, politické strany, což vedlo k velkým změnám v mezistranické i vnitrostranické dimenzi. Jaké změny přinesla druhá republika? Ze scény zmizely velké, masové strany (jaké představovaly DC či PCI). Nejviditelnější politickou změnu představuje transformace politických stran. V průběhu tří let došlo k revoluci, úplné, co se týká jmen stran, a částečné v oblasti vedení stran. Přijetí nového volebního systému nevedlo k očekávanému snížení počtu stran v parlamentu, ani nevyústilo ve větší stabilitu politických stran, které se často přeskupují, štěpí a opět slučují, či alespoň mění své názvy. Vlivem nového volebního systému i vzniku nových stran došlo k přehodnocení dosavadní koaliční politiky.¹¹⁴

Pád berlínské zdi a události v Pekingu odstartovaly období reflexe Italské komunistické strany – strana se nutně musela změnit, chtěla-li se stát věrohodnou alternativou Křesťanské demokracie. Rozhodnutí o reformě strany bylo svěřeno zvláštnímu Sjezdu. Cena, kterou strana zaplatila ze změny, byla vysoká – vedla k vnitřnímu rozštěpení a dramatickému poklesu členů.¹¹⁵ Dědicem PCI se stala strana Partito Democratico della Sinistra (PDS). Část členů PCI, která nesouhlasila s reformami, vytvořila stranu Rifondazione comunista (RC)¹¹⁶. Rozštěpení

¹¹³ Podrobněji v D'ANDREA, Antonio: Verso l'incerto bipolarismo. Il sistema parlamentare italiano nella transizione 1987-1999, Giuffrè editore, Milano, 1999

¹¹⁴ podrobněji v kapitole 4.1 Předvolební kampaň v roce 1994

¹¹⁵ CONTI, Nicolò, VERZICHELLI, Luca: The European Dimension of Political Discourse in Italy. A Longitudinal Analysis of Party Preferences (1950-2001). Centro Interdipartimentale di Ricerca sul Cambiamento Politico, Siena, 2003, č. 12, str. 24 - 25

¹¹⁶ Partito Democratico della Sinistra - Strana demokratické levice;

přišlo „právě ve chvíli, kdy bylo jednotné levice nejvíce zapotřebí“¹¹⁷. Následovníci PCI, Partito Democratico della Sinistra a Rifondazione comunista, zaujali zcela opačné postoje k Evropské unii, což symbolicky odráželo historický vývoj vztahu PCI k evropskému integračnímu procesu. PDS se stala zastáncem integrace, zatímco RC se stavěla k neoliberalní ekonomické politice Společenství odnítavě. Proevropské stanovisko PDS vycházelo ze strategie strany, která chtěla zaujmout dřívější voliče Křesťanských demokratů, kritický tón RC pak pramenil i z nezájmu o voličské vakuum vzniklé po rozštěpené DC.¹¹⁸ Postupně se však i RF posunula směrem k proevropskému postoji, podporovala evropskou integraci *per se*, ale nesouhlasila s ekonomickou integrací vycházející z neoliberalního modelu ani se spolupráci v oblasti obranné politiky. Neodmítala integrační proces, ve kterém viděla nástroj k dosažení regulace společného trhu a zmírňování jeho dopadů na sociální dimenzi.¹¹⁹

Ve volbách v roce 1992 získala Křesťanská demokracie poprvé v historii méně než 30% hlasů. Důvody takového propadu lze hledat jak uvnitř strany, tak i mimo ni. DC nebyla nikdy schopna nabídnout vlastní politickou vizi. Její síla pramenila z antikomunismu a ztráta komunistické hrozby na ni měla devastující dopad. Najednou scházela důvod, proč dát hlas DC.¹²⁰ Rekordně nejhorší výsledek DC v parlamentních volbách sám o sobě neznamenal ještě úplnou prohru. Spolu s narůstajícím úplatkářským skandálem a radikalizujícím se hnutím za institucionální reformy však vedl k rozkladu strany v následujícím roce, kdy na troskách DC vznikla nová strana, Partito Popolare Italiano (Italská lidová strana – PPI). Z ní se před volbami v roce 1994 oddělila strana Centro Cristiano

Rifondazione comunista – Strana komunistické obnovy

¹¹⁷ BUFACCHI, Vittorio, BURGESS, Simon: L'Italia contesa: dieci anni di lotta politica da Mani pulite a Berlusconi, Carocci, Roma, 2002, str. 33

¹¹⁸ KRITZINGER, Sylvia, CAVATORTA, Francesco, CHARI, Raj S.: Continuity and change in party positions towards Europe in Italian parties: an examination of parties' manifestos, *Journal of European Public Policy* 11:6, prosinec 2004, str. 957

¹¹⁹ tamtéž, str. 958

¹²⁰ D'ANDREA, Antonio: Verso l'incerto bipolarismo. Il sistema parlamentare italiano nella transizione 1987-1999, Giuffrè editore, Milano, 1999, str. 179

Democratico (Křesťanskodemokratický střed – CCD). Ani největší italské politické straně se nepodařilo přežít vnitřní skandály a změny po roce 1989.

K transformaci své totožnosti a politické orientace se odhodlala i italská extrémní pravice. Vedení Italského sociálního hnutí se rozhodlo využít mimořádné situace rozpadu křesťanskodemokratického režimu ke svému etablování v novém politickém systému jako legitimní konzervativní pravicové strany, aniž by ovšem byla v této souvislosti jednoznačně dořešena otázka neofašistické identity.¹²¹ Movimento Sociale Italiano (Italské sociální hnutí – MSI) se v roce 1992 přeměnilo na postfašistickou stranu Alleanza Nazionale (Národní Aliance – AN), jež se pod vedením Gianfranca Finniho snažila vystupovat jako umírněná demokratická pravicová strana. Názory AN na evropskou integraci se až na výjimky nelišily od stanovisek zastávaných dříve MSI. Ta stejně jako další evropské pravicové strany nebyla zapáleným stoupencem integrace, neboť se obávala, že země může přijít o národní autonomii a nezávislé rozhodování. Po roce 1990 strana zastávala umírněné názory na integrační proces, neboť si uvědomila význam spolupráce v novém, globalizovaném světě.¹²² Tento postoj pak převzala i Alleanza Nazionale. Ke změně došlo až v době, kdy AN vytvořila vládní koalici s Forza Italia. AN se posunula směrem k pozitivnějšímu přístupu k EU, k čemuž ji vedla i snaha o mezinárodní uznání jako legitimní demokratické strany.¹²³

Politický fenomén 90. let představoval vznik strany Lega Nord Umberta Bossiho. Liga Severu (LN) se zrodila v roce 1983 v Lombardii a o čtyři roky později absorbovala další malé regionální strany jako například Lega Veneta. V parlamentních volbách pak získala kolem deseti procent hlasů a do parlamentu vyslala 8 zástupců. Na Severu se stala čtvrtou největší stranou po DC, PCI a PSI. Bossiho straně se podařilo převzít část

¹²¹ STRMISKA, HLOUŠEK, KOPEČEK, CHYTILEK: Politické strany moderní Evropy, Portál, Praha, 2005, str. 393

¹²² KRITZINGER, Sylvia, CAVATORTA, Francesco, CHARI, Raj S.: Continuity and change in party positions towards Europe in Italian parties: an examination of parties' manifestos, Journal of European Public Policy 11:6, prosinec 2004, str. 958

¹²³ tamtéž

voličů DC, neboť vystupovala jako strana hájící liberální principy a zájmy podnikatelů, čímž se zařadila na pravou stranu politického spektra. Ligu Severu lze charakterizovat jako stranu regionální, populistickou, opírající se o protestní hlasy těch, kdo nesouhlasili s ostatními stranami.¹²⁴ Regionální charakter strany se jasně ukázal i ve volbách v roce 1992, ve kterých Liga získala 17% hlasů na italském Severu a pouhá 0,2% hlasů na Jihu. Populistický charakter umocňoval předseda strany Bossi, jenž si cíleně budoval pověst nekonvenčního politika užívajícího hrubé a vulgární výrazy. Jeho cílem bylo působit jako skutečný „člověk z lidu“.¹²⁵ Z hlediska vztahu k evropské integraci se Liga Severu lišila od další pravicové strany, Národní Aliance. LN původně zastávala proevropský postoj vycházející z přesvědčení, že EU poslouží jako nástroj k dosažení cílů strany – emancipaci italského Severu a oslabení moci Říma. LN podporovala změny v ekonomickém systému a zdůrazňovala nutnost neoliberálních reforem, které by pomohly zejména malým a středním podnikům. K devadesátistupňovému obratu došlo v roce 1998, vedení strany tuto změnu odůvodnilo tím, že integrací dochází ke ztrátě evropské kulturní identity. Skutečná příčina však nespočívala v evropském integračním procesu *per se*, ale ve snaze LN získat zaujetím euroskeptické pozice potenciální koaliční partnery (hlavně FI).¹²⁶

Liga spolu se Zelenými (Verdi) a s hnutím zaměřeným na boj proti mafii La Rete¹²⁷ byla skutečným vítězem voleb v roce 1992. Konec *partitocrazie* se stala skutečností. Poslední symbolickou tečku pak představovala akce *Mani Pulite*.

¹²⁴ CONTI, Nicolò, VERZICHELLI, Luca: The European Dimension of Political Discourse in Italy. A Longitudinal Analysis of Party Preferences (1950-2001). Centro Interdipartimentale di Ricerca sul Cambiamento Politico, Siena, 2003, č. 12, str. 31

¹²⁵ GINSBORG, Paul: L'Italia del tempo presente. Famiglia, società civile, Stato 1980-1996, Einaudi, Torino, 1998, str. 517

¹²⁶ KRITZINGER, Sylvia, CAVATORTA, Francesco, CHARI, Raj S.: Continuity and change in party positions towards Europe in Italian parties: an examination of parties' manifestos, Journal of European Public Policy 11:6, prosinec 2004, str. 958

¹²⁷ Levicové populistické katolické hnutí založené v roce 1991, v jeho čele stál starosta Palerma Leoluca Orlando. Sít se profilovala jako důsledně antimafiánské hnutí bojující za návrat politiky založené na hodnotách „svobody a ctí“.

3.3 Akce *Mani Pulite*

Zahájení vyšetřovací akce, která vešla ve známost jako *Mani Pulite*, Čisté ruce, zasáhlo celou italskou politickou scénou. Datuje se dnem 17. února 1992, kdy došlo k zatčení Maria Chiesy, funkcionáře PSI, právě v okamžiku, kdy přijímal úplatek ve výši deseti milionů lir. Podnikatel, jenž úplatek předával, nechtěl již dále platit za to, že získá smlouvu, a obrátil se na policii. Zatčení proběhlo přímo uprostřed volební kampaně, proto vedení socialistů v čele s Bettinem Craxim napadlo Chiesu a obvinilo jej, že zneužil stranu k vlastním nekalým záměrům. Události nabraly rychlý spád, když se Chiesa rozhodl, že bude spolupracovat se skupinou vyšetřovatelů¹²⁸, tzv. *pool*em, kteří se snažili rozplést hustou síť korupce v Milánu. Na světlo se dostala rozsáhlá síť spoluúčasti a spolupachatelství zahrnující politiky, úředníky, podnikatele a stavební podniky, kteří korumpovali a ovládali místní trhy.¹²⁹

V průběhu několika týdnů se vyšetřování rozšířilo i na dva bývalé starosty Milána, Carla Tognoliho a Paola Pillitteriho, a dokonce i na pokladníka strany DC, Severina Citaristiho. *Pool* v mnoha případech žádal o zproštění imunity, aby se mohl dostat do zákulisí skandálu, který se ukázal být pouhou příslovečnou špičkou ledovce. Rozsah mé práce nedovoluje popsat detailně vývoj této kauzy, průběh vyšetřování a jeho důsledky, omezím se tedy na stručné shrnutí událostí.

Zanedlouho začali vyšetřovatelé prověřovat i ministra zahraničí, socialistu Gianniho de Michelise, a další veřejně známou osobu, Salvatora Ligrestiho. Ten přiznal, že dohromady na úplatcích zaplatil téměř miliardu lir, aby si zajistil smlouvy s milánskou radnicí. Vzhledem k tomu, že Ligresti udržoval kontakty s vysoce postavenými osobami politiky a

¹²⁸ Skupinu tvořili: Antonio Di Pietro, Gherardo Colombo, Francesco Saverio Borrelli, Tiziana Parenti a Ilda Boccassini.

¹²⁹ BUFACCHI, Vittorio, BURGESS, Simon: L'Italia contesa: dieci anni di lotta politica da Mani pulite a Berlusconi, Carocci, Roma, 2002, str. 74

veřejného života, bylo jasné, že vyšetřovatelé nehodlali ušetřit nikoho, ani tzv. nedotknutelné, mířili až do nejvyšších politických pater.¹³⁰

Nové skutečnosti se objevovaly denně a zakrátko se vyšetřování zaměřilo i na samotného Bettina Craxiho. Stalo se tak po zatčení pokladníka PSI, Silvana Lariniho, jenž přiznal, že na jeho jméno existovalo několik zahraničních kont. Na jedno z těchto kont bylo poukázáno sedm milionů dolarů v roce 1981 z banky Ambrosiano, krátce před tím, než tato banka ohlásila úpadek a její ředitel, Roberto Calvi, byl nalezen v Londýně mrtvý.¹³¹ Okamžitě vyvstala otázka, zda šlo o sebevraždu nebo vraždu.¹³² Craxi byl spolu s dalšími obviněn ze spolupachatelství úpadku banky (na jejíchž účtech scházela více než miliarda dolarů). Tlak narostl natolik, že Craxi, po šestnácti letech v čele strany a po šesti trestních stíháních¹³³, na národním sjezdu PSI v Římě oznámil, že se vzdává funkce předsedy strany.

V první polovině roku 1993 se vyšetřování dotýkalo již mnoha politiků a představitelů stran. Někteří neunesli tlak situace a spáchali sebevraždu. Vrchol přišel s případem Enimont, kdy se odhalil úplatek přes 140 miliard lir za zproštění daně. Kauza se stala symbolem celého vyšetřování, často se jí zabývala televize a lidé její vývoj bedlivě sledovali. Tento případ byl šokující nejen kvůli výši úplatku, ale především proto, co ztělesňoval – protekcionistické zacházení s některými průmyslovými sektory na úkor volné soutěže.¹³⁴

¹³⁰ tamtéž, str. 81

¹³¹ Majoritním vlastníkem banky Ambrosiano byla Vatikánská banka. Banka Ambrosiano byla založena již v roce 1896, v 60. letech 20. století expandovala, stala se vlastníkem několik off-shorových společností, kontrolovala fondy financující vydavatelství Rizzoli publikující mimo jiné deník Corriere della Sera. Banka sponzorovala velké italské politické strany, nikaragujského diktátora Somozu i jeho sandinistickou opozici. Roberto Calvi byl členem dříve zmiňované tajné zednářské lóže P2.

¹³² tamtéž, str. 118

V devadesátých letech italská policie zjistila, že v pozadí Calviho smrti stojí mafie, která chtěla zabránit tomu, aby Calvi vydíral členy lóže P2, neboť banka Ambrosiano sloužila mimo jiné k praní špinavých peněz. Z Calviho vraždy byla obviněna skupina mafiánů v čele s Giuseppem Calò, ale v červnu 2007 soudce stáhl obvinění pro nedostatek důkazů.

¹³³ Craxi byl ve všech případech zproštěn obžaloby.

¹³⁴ GINSBORG, Paul: L'Italia del tempo presente. Famiglia, società civile, Stato 1980-1996, Einaudi, Torino, 1998, str. 546

Úplatkářský skandál, který vstoupil do historie i do slovníků italského jazyka pod názvem *tangentopoli*¹³⁵, postihl ve svých důsledcích mimořádně drtivě především Italskou socialistickou stranu a vedl k jejímu rozpadu. V době, kdy se vyšetřování blížilo k závěru, byly DC, PSI, PLI a PSDI zkompromitovány jako strany i jako vedoucí politické síly. Hlavní osobnosti italské politiky zmizely po letech na výsluní ze scény (Bettino Craxi zvolil útěk do exilu v Tunisku, aby se vyhnul vyšetřování).

3.4 Organizovaný zločin

Na tomto místě je nutné připomenout to, co bylo zmíněno již dříve. Zdravý stát opírající se o stabilní instituce by se s útokem mafie pravděpodobně dokázal vyrovnat a události by nedošly tak daleko, jak se tomu stalo v Itálii v květnu a červnu 1992.

Vzhledem k rozsahu práce se nemohu podrobně zabývat fenoménem mafie v Itálii¹³⁶, zaměřím se tedy pouze na vliv, který mafie měla na počátku devadesátých let na politickou transformaci Itálie. Již v roce 1989 informovala parlamentní Komise pro potírání mafie prezidenta Cossigu, že mafie vyhrála ve svém boji proti státu. Ve zprávě Komise se mimo jiné psalo, že „moderní mafie nyní funguje jako skutečný stát ve státě“.¹³⁷ Centrem finančních zájmů mafie se stalo Miláno.

Občanská společnost měla před tou politickou náskok, jak ukazuje příklad bývalého starosty Palerma, který vybudoval národní hnutí proti mafii. Hnutí požadovalo, aby se vneslo světlo do vztahů mezi mafii a politikou.¹³⁸ V této situaci došlo k tragickým událostem roku 1992.

12. března, v den plánovaného zahájení volební kampaně, byl v Palermu chladnokrevně zastřelen Salvo Lima, europoslanec za DC,

¹³⁵ tangente – částka požadovaná za zprostředkování prodeje, provize i jako úplatek. Italsko-český slovník, FIN Publishing, Olomouc, 2001

¹³⁶ Podrobně se touto problematikou zabývá: FALCONE, Giovanni: Cose di Cosa Nostra, Biblioteca Unversale Rizzoli, Milano, 1998

¹³⁷ citováno v BUFACCHI, Vittorio, BURGESS, Simon: L'Italia contesa: dieci anni di lotta politica da Mani pulite a Berlusconi, Carocci, Roma, 2002, str. 40

¹³⁸ GINSBORG, Paul: L'Italia del tempo presente. Famiglia, società civile, Stato 1980-1996, Einaudi, Torino, 1998, str. 539

jenž byl považován za prodlouženou ruku Andreottiho na Sicílii. Lima v minulosti často čelil obviněním, že je „politickým referentem“ mafie. Jedna z hypotéz, které se objevily v tisku, předpokládala, že Lima byl odsouzen k smrti, protože se mu nepodařilo anulovat rozsudek Kasačního soudu vynesený v lednu v procesu se čtyřmi mafiánskými bossy patřícími k samé špici mafie. Giovanni Falcone, jenž stál v čele skupiny vyšetřovatelů bojujících proti mafii, prohlásil, že se schyluje k odhalení vztahů mezi politiky a mafií.¹³⁹ Vyšetřování milánské korupce se začalo zaměřovat i na Švýcarsko, kde měli tajná konta jak mafiáni, tak i politici.

23. května 1992, když Parlament vybíral nástupce prezidenta Cossigy, explodoval na dálnici mezi Palermem a Capaci automobil, ve kterém jel soudce Giovanni Falcone. Falcone již přežil jeden pokus o atentát v roce 1989. Tentokrát neměl takové štěstí. Zemřel nejen soudce, ale i jeho manželka a doprovod. Atentát se odehrál právě v době, kdy bylo rozhodnuto o jmenování Falconeho do úřadu Národního prokurátora pro boj s mafií. Jak na to reagovala veřejnost? V Palermu vlály z oken a balkonů desítky tisíc bílých prostěradel na znamení toho, že město je připraveno bojovat proti mafii bez ohledu na politiky. Falconeho pohřeb se proměnil v masovou demonstraci, politici, kteří se pohřbu účastnili, byli napadeni a vypískáni davem.¹⁴⁰ Parlament odpověděl pouze tak, že vybral nového prezidenta, Oscara Luigi Scalfara.

Mafie zaútočila znovu 23. července 1992, kdy brutálně zavraždila Falconeho nejbližšího spolupracovníka, soudce Paola Borseliniho, a jeho doprovod před domem Borseliniho matky. Borselini měl po Falconeho smrti převzít vedení Direzione Nazionale Antimafia (Národní úřad pro boj s mafií - DNA). V reakci na to podala demisi řada palermských soudců, aby upozornili na to, jak špatně stát je stát chrání před mafií. Vdova po zavražděném odmítla státní pohřeb, neboť byla přesvědčená o tom, že stát přišel o značnou část své už tak otřesení důvěryhodnosti. Dokonce i

¹³⁹ BUFACCHI, Vittorio, BURGESS, Simon: L'Italia contesa: dieci anni di lotta politica da Mani pulite a Berlusconi, Carocci, Roma, 2002, str. 47

¹⁴⁰ GINSBORG, Paul: L'Italia del tempo presente. Famiglia, società civile, Stato 1980-1996, Einaudi, Torino, 1998, str. 540

předseda vlády, socialista Giuliano Amato, prohlásil, že „stát nebyl nevinný“¹⁴¹.

Stát zareagoval nečekaně, vyslal na Sicílii armádu a parlament začal schvalovat řadu zákonů namířených proti mafii. První výsledky se projeví 15. ledna 1993, kdy policie po dlouhém vyšetřování zatkla „Totó“ Riinu, kmotra sicilské mafie obviněného z toho, že vydal příkaz k zavraždění Falconeho a Borselina. Odpověď mafie přišla zakrátko v podobě tzv. „léta bomb“. Výbušniny byly umístěny v Římě (jejich cílem byl televizní reportér Maurizio Costanzo), v Miláně a ve Florencii v těsné blízkosti Galerie degli Uffizi. Další atentát, který mohl mít za následek stovky obětí, byl naštěstí zmařen. Mafie umístila automobil s 200 kilogramy výbušnin a železnými hřebíky před Olympijský stadion, kde se hrálo derby Řím – Lazio.

27. ledna 1993 oznámil Andreotti, doživotní senátor a sedminásobný předseda vlády, že je vyšetřován kvůli stykům s mafii. Byl obviněn z toho, že působil jako „politický referent“ mafie v Římě.¹⁴²

Na období od března do července 1992 je zajímavé několik věcí. Mafie a *partitocrazia* byly vzájemně provázané struktury, mafie se těšila politické ochraně, na druhou stranu však útok mafie přispěl k dalšímu oslabení celého systému, nejen stranického, ale také institucionálního.

¹⁴¹ citováno v BUFACCHI, Vittorio, BURGESS, Simon: L'Italia contesa: dieci anni di lotta politica da Mani pulite a Berlusconi, Carocci, Roma, 2002, str. 82

¹⁴² tamtéž, str. 82 - 83

4. Volby do Evropského parlamentu v letech 1994 a 1999 v Itálii

4.1 Předvolební kampaň v roce 1994

Pro snazší pochopení volební kampaně, jejich témat a problematiky spojené s volbami do Evropského parlamentu v Itálii v roce 1994 se nejdříve zaměřím na stručný popis kontextu, ve kterém předvolební kampaň probíhala. Hlavní událostí, která zásadně ovlivnila kampaň, se staly parlamentní volby, jež se konaly 27. a 28. března 1994. Jaký měly tyto volby dopad na následnou předvolební kampaň?

6. ledna 1994 oznámil prezident republiky, Oscar Luigi Scalfaro, že 27. března se budou konat parlamentní volby. Důvodů pro vyhlášení těchto voleb existovalo hned několik. V dubnu 1993 proběhlo referendum, ve kterém se občané vyslovili pro rozsáhlou změnu volebního systému, jež měla být jedním z hlavních nástrojů řešení krize první republiky. Konečný výsledek představoval kompromis mezi stávajícím poměrným a společností požadovaným většinovým systémem.¹⁴³ Nové volební zákony byly založeny na principu jednokolových voleb s čistou relativní většinou. V jednokolových volbách se volily tři čtvrtiny poslanců a senátorů, zbytek křesel se rozděloval na základě proporcionálního principu – s čtyřprocentní hranicí pro vstup do Sněmovny. Proporční část byla zavedena ve snaze zabránit tomu, aby silně geograficky zakotvené strany získaly všechny mandáty v daném obvodu.¹⁴⁴ Implementace nového volebního systému přinesla nárůst počtu stran zastoupených v parlamentu, ačkoli jejím cílem měl být pravý opak. Nový volební systém vedl k vytváření pevnějších aliančních bloků levice a pravice, neboť na rozdíl od dvoukolového vyžadoval uzavírání předvolebních koaličních

¹⁴³ D'ANDREA, Antonio: Verso l'incerto bipolarismo. Il sistema parlamentare italiano nella transizione 1987-1999, Giuffrè editore, Milano, 1999, str. 87

¹⁴⁴ podrobně o novém volebním systému v ŠUŠLÍKOVÁ, Lada; Proměny stranického systému první a druhé republiky. Vztah volební reformy a transformace tohoto systému, Mezinárodní politologický ústav Masarykovy Univerzity v Brně, 2004

uskupení. Vývoj se tedy ubíral směrem od multipolárního k bipolárnímu systému, definovanému na základě rozlišení pravice – levice. To vedlo také k oslabení pozice čistě středových stran kandidující samostatně, bez příslušnosti k jednomu ze dvou hlavních pólů.¹⁴⁵

Krajské volby konané v červnu a listopadu téhož roku ukázaly, že rozdělení křesel v parlamentu již neodpovídá podpoře voličů. V historii Italské republiky lze k volbám v roce 1994 přirovnávat pouze parlamentní volby konané v roce 1948. Volby v roce 1994 bývají označovány za symbolický mezník oddělující první a druhou Italskou republiku. Politické a institucionální změny počátku 90. let i řada šokujících odhalení, k nimž dospělo vyšetřování probíhající v rámci akce *Mani Pulite*, vyvolaly řadu otázek, na které bylo téměř nemožné najít odpovědi.¹⁴⁶ Již v listopadu a prosinci 1993 se levici podařilo dobýt volební vítězství v krajských volbách, získala velká města jako Řím, Benátky, Neapol a hlavně Palermo, kde se uskutečnil plebiscit ve prospěch Leoluca Orlando, jenž byl 75% hlasů zvolen starostou města. Levice se dosud nikdy neocitla tak blízko moci. To paradoxně vedlo stejně jako v roce 1948 k její nečinnosti, neboť si byla jista svým vítězstvím.¹⁴⁷ Místní volby na sklonku roku 1993 svědčily o dramatickém poklesu vlivu tradičních vládních stran a jejich nástupců, který byl evidentní již v předcházejících komunálních volbách. Novým momentem italského politického života se stala tendence k bipolarizaci politické soutěže, jež byla jasně patrná už ve druhé polovině roku 1993. Zatímco v případě levicového bloku bylo jasné vůdčí postavení postkomunistické Strany demokratické levice, situace v prostoru pravice a pravého středu zůstávala nejasná. Z těchto okolností nakonec nejvíce těžilo nové hnutí Forza Italia (FI).¹⁴⁸

¹⁴⁵ PASQUINO, Gianfranco: Italia: un regime democratico in trasformazione, v COLOMER, Joseph, M.: La politica in Europa. Introduzione alle istituzioni di 15 paesi. Laterza, Roma-Bari, 1999, str. 276

¹⁴⁶ D'ANDREA, Antonio: Verso l'incerto bipolarismo. Il sistema parlamentare italiano nella transizione 1987-1999, Giuffrè editore, Milano, 1999, str. 87 - 88

¹⁴⁷ GINSBORG, Paul: L'Italia del tempo presente. Famiglia, società civile, Stato 1980-1996, Einaudi, Torino, 1998, str. 539

¹⁴⁸ STRMISKA, HLOUŠEK, KOPEČEK, CHYTILEK: Politické strany moderní Evropy, Portál, Praha, 2005, str. 393

Na italské politické scéně nyní poprvé od konce druhé světové války scházela Křesťanská demokracie. Podnikatel Silvio Berlusconi vyhlásil „ultimátum“ ve snaze vyvolat reakci na vítězství levice, které se zdálo být den ode dne pravděpodobnější. Požadoval vznik koalice všech umírněných politických sil a sdělil, že pokud se tak nestane, bude se účastnit voleb se svým vlastním hnutím Forza Italia. Berlusconi se však nedočkal žádné rozhodné odpovědi. V červenci 1993 proto zorganizoval ve své vile v Arcore tajnou schůzku špiček své firmy, Fininvestu. Na schůzce chtěl probrat vlastní politický plán, který však u jeho spolupracovníků vzbudil značný nesouhlas. I přesto se jej Berlusconi rozhodl realizovat. 25. listopadu 1993 oficiálně vznikla Národní asociace Forza Italia.¹⁴⁹ FI představuje stranu zkonstruovanou na základě sítě Berlusconiho soukromých podniků, jejich organizační struktury, materiálních zdrojů i lidského potenciálu. V Itálii je příznačně nazývána *partito azienda*, tedy „podniková (firemní) strana“, případně *TV partito* („televizní strana“), což vychází z faktu, že síla tohoto subjektu mimo jiné spočívá i ve vlivu šířeném prostřednictvím televizních kanálů a tištěných médií, jejichž vlastníkem je Berlusconi.¹⁵⁰

Rozhodující krok učinil Berlusconi 26. ledna 1994, kdy v televizní vysílání ohlásil svůj vstup do italské politiky. O den později se Křesťanská demokracie rozpadla na dvě části, pravé křídlo se připojilo k Lize Severu, větší část zformovala novou stranu, Italskou lidovou stranu (Partito Popolare Italiano - PPI).¹⁵¹ Křesťanská demokracie tradičně podporovala Evropské Společenství a ideu evropské jednoty obecně. Italská participace na integračním projektu pro ni byla zárukou zakotvení Itálie

¹⁴⁹ BUFACCHI, Vittorio, BURGESS, Simon: L'Italia contesa: dieci anni di lotta politica da Mani pulite a Berlusconi, Carocci, Roma, 2002, str. 173

¹⁵⁰ ŠUŠLÍKOVÁ, Lada: Koalice a koaliční chování v parlamentních systémech: případ Itálie, IPS UK, Praha, 2006, str. 247

¹⁵¹ BUFACCHI, Vittorio, BURGESS, Simon: L'Italia contesa: dieci anni di lotta politica da Mani pulite a Berlusconi, Carocci, Roma, 2002, str. 174

v západních strukturách. Partito Popolare Italiano se stala dědicem této tradice a řadí se tak mezi eurooptimistické strany.¹⁵²

Berlusconi, zastánce osobních vztahů v politice, následně provedl strategický tah. Spojil se s Ligou Severu Umberta Bossiho a s Národní aliancí Gianfranca Finiho. Berlusconi tak nepřímou spojení Bossiho a Finiho a ukázal, že i nejbližší nepřátelé jsou ochotni spojit své síly, aby získali moc.¹⁵³ Pravicová aliance spočívala na dvou pilířích, na Severu vytvořila Forza Italia a Lega Nord uskupení nazvané „Polo della Libertà“, ve střední a jižní Itálii pak FI s AN zformovala „Polo del Buongoverno“.

Levicová koalice, Progressisti¹⁵⁴, působila rozděleně. PDS odmítla vyloučit z aliance postkomunistickou stranu Rifondazione Comunista, což způsobilo odliv umírněných voličů. Další umírněné strany, jako například PPI, do aliance nevstoupily a kandidovaly samostatně. Toto rozhodnutí hrálo společně s částečným většinovým systémem klíčovou roli mezi příčinami, které vedly k porážce levice. Volební programy stran působily jako „deklarace záměrů spíše než jako artikulované politické linie, nadměrně zdůrazňovaly ideologické rozdíly“¹⁵⁵.

Výsledky voleb si nikdo netroufal předem odhadovat. Berlusconiho aliance získala 42,9% hlasů, které se díky částečnému většinovému systému proměnily v 58,1% křesel v parlamentu. V Itálii šlo nyní vládnout se slušnou parlamentní většinou a zároveň být v menšině.¹⁵⁶ Naděje vkládané do nového volebního systému s jasnou převahou většinového zastoupení nad proporčním se po volbách naplnily jen z malé části. V Itálii nastoupila další vláda postavená na koalici několika stran, stejně heterogenní a nestabilní jako byly její předchůdkyně. Politické spektrum

¹⁵² KRITZINGER, Sylvia, CAVATORTA, Francesco, CHARI, Raj S.: Continuity and change in party positions towards Europe in Italian parties: an examination of parties' manifestos, *Journal of European Public Policy* 11:6, prosinec 2004, str. 967

¹⁵³ GINSBORG, Paul: *L'Italia del tempo presente. Famiglia, società civile, Stato 1980-1996*, Einaudi, Torino, 1998, str. 541

¹⁵⁴ Pokrokáři

¹⁵⁵ citace, BUFACCHI, Vittorio, BURGESS, Simon: *L'Italia contesa: dieci anni di lotta politica da Mani pulite a Berlusconi*, Carocci, Roma, 2002, str. 175

¹⁵⁶ tamtéž

Itálie se nijak nezjednodušilo.¹⁵⁷ Silvio Berlusconi se stal předsedou vlády, a to i přes zřejmý konflikt zájmů vyplývající z jeho rozsáhlých podnikatelských aktivit.

Jaká vláda se zformuje? Kdo obsadí ministerské posty? Jak bude výsledek voleb hodnocen ve světě a především v Evropské unii? Startující předvolební kampaň k blížícím se evropským volbám byla zastíněna výsledkem parlamentních voleb.

Řada otázek vyvstala i na levici. Porážka nevypadala v řeči čísel tak dramaticky, koalice progresistů získala dohromady s centristy přes 50% hlasů, ale kvůli volebnímu systému jí připadla menšina křesel v parlamentu. Na politické úrovni přinesly volby levici trpkou porážku, neboť byla jistá svým vítězstvím.¹⁵⁸

Co zapříčinilo porážku levice a jaký to na ni mělo dopad? Levicová koalice nebyla dostatečně soudržná, některé proudy v PPI měly příliš blízko k FI nebo k progresistům.¹⁵⁹ Tyto faktory měly zřetelný dopad na předvolební kampaň pro volby do EP a na témata, která se v jejím průběhu řešila.

Maastrichtská smlouva, jež v té době vstoupila v platnost, vyvolala na italské politické scéně intenzivní debatu. Šlo především o to, že Itálie bude muset ze všech členských států překonat nejvíce překážek, aby se mohla účastnit jednotlivých etap Hospodářské a měnové unie (HMU). Podmínkou účasti v HMU byl splnění všech Maastrichtských kritérií.¹⁶⁰

¹⁵⁷ STRMISKA, HLOUŠEK, KOPEČEK, CHYTILEK: Politické strany moderní Evropy, Portál, Praha, 2005, str. 395

¹⁵⁸ BUFACCHI, Vittorio, BURGESS, Simon: L'Italia contesa: dieci anni di lotta politica da Mani pulite a Berlusconi, Carocci, Roma, 2002, str. 176

¹⁵⁹ D'ANDREA, Antonio: Verso l'incerto bipolarismo. Il sistema parlamentare italiano nella transizione 1987-1999, Giuffrè editore, Milano, 1999, str. 562

¹⁶⁰ Maastrichtská smlouva stanovila, že do HMU budou přijaty pouze ty země, které splňují čtyři následující podmínky:

1. Roční zadlužení nesmí být větší než 3 % hrubého domácího produktu (HDP). Celkové zadlužení nesmí překročit 60 % HDP.
2. Míra inflace členského státu smí být maximálně o 1,5 % nad průměrnou inflací tří zemí s nejnižší inflací.
3. Nominální dlouhodobá úroková sazba nesmí překročit průměr tří zemí s nejvyšší mírou inflace o více než 2 %.

Lze se domnívat, že pokud se strany a jejich předsedové zabývali evropskými otázkami jen okrajově, média činila totéž a jsou tudíž spoluodpovědná za absenci skutečné předvolební kampaně k evropským volbám. Pouze „*Il Sole 24 Ore*“ a „*la Stampa*“ se dokázaly zhostit takového úkolu, zatímco „*la Repubblica*“, „*Corriere della Sera*“ a „*l'Unità*“, největší národní deníky, nedokázaly splnit svou informační funkci.¹⁶¹

Politické strany a některé noviny se předvolební kampaní začaly pozvolna zabývat až na konci dubna 1994. Lhůta pro předložení kandidátních listin se však blížila. Média věnovala více prostoru spekulacím o složení nové vlády. Zabývala se otázkou, zda post ministra zahraničí obsadí ekonom FI Martino, jenž byl proslulý svým euroskepticismem a patřil do tzv. *Bruggské skupiny*, konzervativní lobby založené Margaret Thatcherovou. Cílem skupiny se zjednodušeně řečeno stalo zpomalit evropskou integraci a transformovat Společenství v zónu volného obchodu. Pokud by Martino získal funkci ministra zahraničí, znamenal by to pro Itálii jediné, země by přišla o svou tradičně proevropskou orientaci.¹⁶²

13. května Berlusconi oznámil, že hodlá v evropských volbách kandidovat ve všech pěti volebních obvodech¹⁶³, ačkoli věděl, že funkce europoslance je neslučitelná s postem předsedy vlády. To jen dokazovalo, že nadcházející volby se stanou bojem všech proti všem bez ohledu na dřívější koalice a spojení. Levicové strany, které se v národních volbách zaštitily jednotnou kandidátkou, chtěly pro evropské volby připravit šest kandidátních listin. Levice doufala, že jí tyto volby poskytnou příležitost vrátit se po březnové porážce znovu do hry. Volby do EP následovaly příliš krátce po parlamentních volbách a strany je vnímaly spíše jako možnost, jak potvrdit nebo zpochybnit výsledky předešlých

4. Členský stát musí nejméně dva roky udržet stanovené rozpětí měny v EMS ($\pm 15\%$) a to bez devalvace.

¹⁶¹ MANCINI, Paolo, MAZZOLENI, Gianpietro: *I media scendono in campo*, Nuova Eri, Roma, 1995, str. 123

¹⁶² LANDUYT, Ariane (ed.): *Idee d'Europa e integrazione europea*, Bologna, 2004, str. 423 - 424

¹⁶³ Zákon č. 18 z 24. ledna 1979 rozdělil zemi na 5 volebních obvodů, které dohromady tvořily jeden celonárodní volební obvod.

voleb. Voliči tak v podstatě dostali prostor pouze na to, aby se rozhodli, zda je jim bližší stanovisko potenciálního ministra financí Martina, nebo zda si přejí, aby Itálie i nadále podporovala další prohlubování integrace.¹⁶⁴ Proč se levicová koalice pouhých pár měsíců po volbách opět roztržila? Vysvětlení lze hledat ve volebním systému, podle kterého měly být hlasy Italů přepočítány. Při využití proporcionálního systému bylo pro strany výhodnější, aby kandidovaly samostatně.¹⁶⁵ Levice se nicméně chystala podepsat deklaraci o společných cílech, kterých chtěla ve Štrasburku dosáhnout.

Evropský parlament schválil 5. května těsnou většinou návrh pro nadcházející zasedání Evropské Rady na Korfu, v němž vyzýval představitele dvanácti členských zemí, aby prezidentovi Oscaru Luigimu Scalfarovi dali jasně najevo, že nová italská vláda musí zůstat věrná základním hodnotám, na kterých bylo po hrůzách fašismu a nacismu vybudováno Společenství.¹⁶⁶ Evropský Parlament reagoval na výsledky italských voleb a na eventualitu, že v nové italské vládě zasednou lidé příliš spjatí s fašistickým režimem.¹⁶⁷ Návrh Evropského parlamentu vyvolal uprostřed volební kampaně před evropskými volbami řadu reakcí jak ze strany politiků, tak i ze strany médií. Oscar Luigi Scalfaro adresoval Evropskému Parlamentu stručnou odpověď, ve které zdůraznil, že věrnost Itálie hodnotám a principům Společenství nelze zpochybňovat a že není třeba výtek a poučování. Návrh EP byl využit jako zbraň v předvolebním boji, pravý střed v čele s Alleanza Nazionale nařkl PDS z toho, že je původcem schváleného návrhu. AN odsoudila Evropský Parlament za zasahování do vnitřních záležitostí země a obvinila jej z toho, že se snaží zpochybnit demokratický výsledek svobodných voleb. PDS a levice

¹⁶⁴ CONTI, Nicolò: *The Italian Parties and their Programmatic Platforms: How Alternative?*, Interdipartimentale di Ricerca sul Cambiamento Politico, Siena, 2007, č. 19

¹⁶⁵ D'ANDREA, Antonio: *Verso l'incerto bipolarismo. Il sistema parlamentare italiano nella transizione 1987-1999*, Giuffrè editore, Milano, 1999, str. 573

¹⁶⁶ The European Council [Corfu Summit 1994], Corfu, 24-25 June 1994, Archive of European Integration, <http://aei.pitt.edu/view/year/1994.html> (25. 1. 2008)

¹⁶⁷ Gianfranco Fini se v té době nechal slyšet, že Mussolini byl největším italským státníkem století.

obecně zastávala názor, že obavy EP nejsou tak úplně neopodstatněné.¹⁶⁸

Den na to se ukázalo, že ze závěrečné verze návrhu, který EP přijal, vypadla během schvalovacího procesu zmínka o „hrůzách nacismu a fašismu“. Ta zůstala pouze v italské verzi návrhu. Šlo pouze o chybu překladu nebo politický manévr proti AN a budoucí vládě? Tuto epizodu ukončila překladatelka, která přiznala, že chybu udělala ona, když z poslední verze návrhu zapomněla vyškrtnout frázi o fašismu, kterou EP vypustil.¹⁶⁹

Tyto události spolu s jednáním o nové vládě zaměstnávaly politickou scénu i média natolik, že jim již nezbývalo moc prostoru pro předvolební kampaň. Kampani se nedostávalo pozornosti i proto, že strany do ní investovaly jen minimum finančních prostředků. Rozruch vyvolala nabídka reklamních časů v síti Mediaset, levicové strany si nemohly dovolit platit ceny za vysílací čas požadované Berlusconiho sítí. Berlusconi mohl naopak využívat značné zdroje Fininvestu.¹⁷⁰ V souvislosti s eurovolbami se média věnovala novince zavedené Maastrichtskou smlouvou, aktivnímu i pasivnímu volebnímu právu pro všechny občany členských zemí Společenství žijící v jiné zemi Unie. Změna se týkala již nadcházejících červnových voleb do EP, ale lidé o ni nebyli dostatečně informováni. Pouze 49 tisíc osob z jednoho milionu Italů žijících v zahraničí, kteří měli volební právo, využilo nové možnosti. Z cizinců trvale žijících v Itálii využilo volební právo jen malé procento, podobná situace nastala i v dalších členských zemí EU. Příčin lze hledat v malé informovanosti občanů i v tom, že italský parlament schválil nezbytnou právní úpravu přibližně 100 dní před volbami do EP. Nařízení z 24. června 1994 č. 408 mimo jiné stanovuje, že cizí státní občané žijící

¹⁶⁸ BUFACCHI, Vittorio, BURGESS, Simon: *L'Italia contesa: dieci anni di lotta politica da Mani pulite a Berlusconi*, Carocci, Roma, 2002, str. 178

¹⁶⁹ BUFACCHI, Vittorio, BURGESS, Simon: *L'Italia contesa: dieci anni di lotta politica da Mani pulite a Berlusconi*, Carocci, Roma, 2002, str. 178

¹⁷⁰ MANCINI, Paolo, MAZZOLENI, Gianpietro: *I media scendono in campo*, Nuova Eri, Roma, 1995, str. 145

v Itálii musí oznámit svůj záměr volit ve volbách do EP v Itálii alespoň 80 dní před termínem voleb.¹⁷¹

Klíčovým tématem předvolební kampaně se stal poměrný volební systém, který by jasně ukázal sílu jednotlivých stran, tedy něco, co v březnových parlamentních volbách nebylo kvůli většinovému systému možné. Předvolební kampaň si monopolizovaly dvě nepřátelsky naladěné strany, PDS a Forza Italia, menším stranám zbylo v této situaci jen málo prostoru.¹⁷² Další téma se týkalo budoucího zařazení europoslanců z kandidátek Forza Italia. Evropská lidová strana (EPP) se netajila tím, že úzké vazby mezi Berlusconiho stranou a Národní Aliancí představují překážku pro jejich vstup do EPP. Vstoupí nově zvolení europoslanci z FI do Evropské lidové strany, nebo ve Štrasburku vytvoří novou politickou formaci? Ve FI převládal názor, že budoucí europoslanci budou usilovat o vstup do EPP. Jejich přijetí by znamenalo posun EPP doprava, což by mohlo být negativně vnímáno Evropskými socialisty, kteří dosud s EPP spolupracovali.¹⁷³

Je třeba zmínit, že dle průzkumu veřejného mínění provedeného několika evropskými ekonomickými deníky „jen pár dní před volbami do Evropského Parlamentu voliči vlastně nevědí, proč by měli jít volit“.¹⁷⁴ Italové byli tradičně nakloněni evropské integraci, lze tedy výsledek průzkumu interpretovat jako odklon od této tradice směrem k euroskepticismu a k pochybám o realizovatelnosti projektu společné měny? Podle průzkumu se jen jedna třetina italských voličů chystala jít v červnu k urnám. Ti, kteří nechtěli volit, uváděli jako hlavní důvod přesvědčení, že volby do Evropského Parlamentu „se nepočítají“ a jejich hlas by tedy stejně nic nezměnil.¹⁷⁵

¹⁷¹ LANDUYT, Ariane (ed.): *Idee d'Europa e integrazione europea*, Bologna, 2004, str. 497

¹⁷² D'ALIMONTE Roberto, BARTOLINI, S: *Maggioritario, ma non troppo. Le elezioni politiche del 1994*, Il Mulino, Bologna, 1995, str. 342

¹⁷³ *tamtéž*

¹⁷⁴ MERLI, Alessandro: *Perde colpi la voglia d'Europa*, in *Il Sole 24 ore*, 1. 6. 1994

¹⁷⁵ *tamtéž*

Politické strany se alarmujícími zprávami o očekávané nízké účasti příliš nezneklidňovaly.¹⁷⁶ Lze je vysvětlit obecným nezájmem o politické dění? Jednalo se o první známky euroskepticismu nebo lépe řečeno odcizení od evropských témat? Ani jedna z těchto odpovědí není správná. Příčinu je nutné hledat v tom, jak byla předvolební kampaň prezentována v médiích (a zejména v televizi) a v nevyřešeném střetu zájmů předsedy vlády Berlusconiho (ten byl zároveň vlastníkem tří televizních kanálů), který poutal pozornost politické scény. Berlusconi denně oslovoval voliče prostřednictvím svých televizních stanic. Někteří opoziční politici se kvůli tomu chtěli obrátit na prezidenta Scalfara a požádat jej, aby zakročil.¹⁷⁷

Teprve pár týdnů před samotnými volbami se pozornost soustředila na volební programy. Co slibovaly nejsilnější politické strany voličům, jakými tématy je chtěly oslovit? Forza Italia připravila stručný program o šesti odstavcích. V něm kladla důraz na přesvědčení, že Evropská unie by neměla aspirovat na „superstrát“, ale měla by se stát prostředím umožňujícím lepší spolupráci evropských národů. EU by se měla omezovat pouze na činnosti, které vymezují zakládající smlouvy. Podle FI nebyly zatím zájmy Itálie v Unii dostatečně chráněny a to by se mělo změnit. Sloganem FI se pro tyto volby stalo poněkud nacionalistické heslo: „Aby Evropa více počítala s Itálií“. Vágně formulovaný program se vůbec nezabýval mezinárodní rolí EU, FI podle něj zastávala „neutrální“ stanovisko v otázce vlivu evropské integrace na Itálii. FI podporovala integrační proces obecně, ve svém programu se nevěnovala žádným konkrétním otázkám či tématům.¹⁷⁸

Liga Severu se zaměřila na princip subsidiarity a ve svém volebním programu připomínala, že již předložila návrh zákona o institucionalizaci stálých zastoupení regionů v Bruselu. Liga měla v plánu prosadit reformu

¹⁷⁶ MANCINI, Paolo, MAZZOLENI, Gianpietro: *I media scendono in campo*, Nuova Eri, Roma, 1995, str. 145

¹⁷⁷ MANCINI, Paolo, MAZZOLENI, Gianpietro: *I media scendono in campo*, Nuova Eri, Roma, 1995, str. 145

¹⁷⁸ CONTI, Nicolò, VERZICHELLI, Luca: *The European Dimension of Political Discourse in Italy. A Longitudinal Analysis of Party Preferences (1950-2001)*. Centro Interdipartimentale di Ricerca sul Cambiamento Politico, Siena, 2003, č. 12, str. 29 - 31

institucí, která by přinesla větší pravomoci Evropskému parlamentu, a usilovat o zrušení jednomyslného hlasování v Evropské Radě.¹⁷⁹

Program Národní Aliance byl formulován poměrně vágně, až na část odkazující k „Evropě vlastní“ 60. let. Jako realistickou a přijatelnou alternativu federalistického *superstátu* nabízel vytvoření konfederace států. Program byl dále obohacen o řadu praktických opatření, z nichž některá byla značně diskutabilní, jako například vytvoření evropské úpravy zabraňující tajným adopcím či směrnice o regulaci imigrace.

PDS slibovala, že s ní přijde do Evropského parlamentu Itálie, která nevzbuzuje strach. PDS chtěla podpořit další pokrok v evropské integraci a bojovat za dosažení cílů Společenství. Větší prostor měl být podle ní dán spolupráci členských států v sociální oblasti. Její motto znělo: „Společně silnější ve sjednocené Evropě“.¹⁸⁰

PPI zaměřila svou kampaň na to, že Itálie se musí co nejdříve vrátit mezi hlavní protagonisty evropské integrace, musí přijmout svou zodpovědnost a snažit se maximálně přispívat k budování Evropy a zároveň chránit i své zájmy. Budoucnost Itálie viděla PPI jedině v Evropě sjednocené na federální bázi. Partito Popolare Italiano, nástupce Křesťanské demokracie, vyšla z březnových parlamentních voleb značně oslabena, procházela vnitřní krizí a měli tak důvod obávat se výsledku evropských voleb. Kdyby nedosáhla dobrého výsledku ve volbách, při kterých se hlasy přepočítávaly dle poměrného systému, hrozilo jí, že naprosto propadne při dalších národních volbách aplikujících většinový systém. Jakousi konstantu volební kampaně představoval střet mezi FI a PPI. Forza Italia plánovala, že se její europoslanci stanou členy Evropské lidové strany. V jejích řadách zasedali ale již tradičně i europoslanci za

¹⁷⁹ KRITZINGER, Sylvia, CAVATORTA, Francesco, CHARI, Raj S.: Continuity and change in party positions towards Europe in Italian parties: an examination of parties' manifestos, *Journal of European Public Policy* 11:6, prosinec 2004, str. 969

¹⁸⁰ CONTI, Nicolò, VERZICHELLI, Luca: The European Dimension of Political Discourse in Italy. A Longitudinal Analysis of Party Preferences (1950-2001). Centro Interdipartimentale di Ricerca sul Cambiamento Politico, Siena, 2003, č. 12, str. 32

PPI, která se vstupem FI nesouhlasila a hrozila, že bude vetovat jejich formální žádost o vstup.¹⁸¹

Rifondazione Comunista se ve svém volebním programu zaměřila na to, že se Evropa vzdaluje občanům, nevnímá jejich problémy, tyto problémy však získaly nadnárodní rozměr a bylo je tedy třeba řešit na nadnárodní úrovni. RC žádala přehodnocení Maastrichtské smlouvy, EU by měla upřednostnit integraci v sociální oblasti před sférou hospodářskou a monetární. Podle RC se měla budovat Evropa lidí, nikoli trhů a bank.¹⁸²

Blížící se evropské volby byly klíčové hned z několika důvodů. Evropská Unie potřebovala obnovit svou důvěryhodnost, legitimitu a dát impuls probíhajícím projektům. Nový štrasburský Parlament nastupoval v období, kdy se mělo rozhodovat, zda dojde k dalšímu prohloubení integrace, nebo bude třeba změnit směr. Maastrichtská smlouva posílila spolurozhodovací pravomoci EP a tím i jeho schopnost ovlivňovat dění v EU.¹⁸³

Jen pár dní před volbami Silvio Berlusconi prohlásil: „Očekávám, že já a moje strana získáme většinu hlasů. Hlasuje se pro Evropu, ale Italové mi těmito volbami říkají: líbí se nám tvoje vláda.“¹⁸⁴ Pro Berlusconiho a jeho vládu představovaly evropské volby pouze test nové vlády. Jejich postoj je pochopitelný vzhledem k diskusi, kterou tato vláda vzbudila na evropské úrovni, a k těsné blízkosti italských parlamentních voleb a voleb evropských, což jej ale v žádném případě neospravedlňovalo. Berlusconi takto degradoval volby do Evropského parlamentu na pouhé referendum o své vládě.¹⁸⁵

¹⁸¹ tamtéž

¹⁸² tamtéž

¹⁸³ LANDUYT, Ariane (ed.): *Idee d'Europa e integrazione europea*, Bologna, 2004, str. 498

¹⁸⁴ citováno v FUCCILLO, Mino: *Italiani si vota su di me*, in *Corriere della Sera*, 10. 6. 1994

¹⁸⁵ D'ALIMONTE Roberto, BARTOLINI, S: *Maggioritario, ma non troppo. Le elezioni politiche del 1994*, Il Mulino, Bologna, 1995, str. 378

4.2 Předvolební kampaň v roce 1999

Také při předvolební kampani před volbami do Evropského parlamentu v roce 1999 sehrála klíčovou roli domácí i mezinárodní situace. Po pádu Berlusconiho první vlády a úřednické vlády Lamberta Diniho byly v roce 1996 vyhlášeny předčasné parlamentní volby. V nich zvítězila středolevá koalice Olivovník¹⁸⁶ vedená Romanem Prodim. Olivovník sdružoval většinu centristických, středolevých a levicových stran. Koalice neměla v Poslanecké sněmovně většinu křesel, a proto se opírala o stranu Rifondazione Comunista. A právě tato strana rozpoutala v říjnu 1998 vládní krizi, komunisté totiž nesouhlasili s vládní hospodářskou politikou, a proto stáhli svou podporu vládě. Část strany, která považovala zachování středolevé vlády za důležitější než rozpory v ekonomických otázkách, se odštěpila a založila stranu Partito dei Comunisti Italiani (Strana italských komunistů - PdCI). Nechtěla riskovat, že se pravice dostane opět k moci. Předseda vlády Prodi se rozhodl podat demisi, ale prezident Oscar Luigi Scalfaro jej vyzval, aby sestavil novou většinovou vládu. Prodi však odmítl setrvat nadále ve funkci. Politické strany se pustily do nesnadného vyjednávání o sestavení nové většinové vlády. 16. října 1998 prezident Scalfaro pověřil sestavením nové vlády Massimo D'Alema, předsedu Levicových demokratů.¹⁸⁷ O sedm dní později získala D'Alemaova vláda důvěru parlamentu, pro se vyslovilo 333 hlasujících, 281 bylo proti a 3 poslanci se zdrželi hlasování.¹⁸⁸

¹⁸⁶ l'Ulivo; koalici tvořily středové a umírněné levicové strany Partito Popolare Italiano, Rinnovamento Italiano založené v únoru 1996 Lambertem Dinimim, Alleanza Democratica, La Rete, Partito Socialista Italiano, Rinascita Socialista, Verdi, Partito Democratico di Sinistra a Cristini Sociali.

¹⁸⁷ PASQUINO, Gianfranco, GILBERT, Marc: *Politica in Italia: i fatti dell' anno e le interpretazioni*, Il Mulino, Bologna, 2000, str. 143

¹⁸⁸ údaje z

http://legislature.camera.it/organiparlamentari/assemblea/leg13/assemblea/governoecamera_governodalema.asp (25. 1. 2008)

Nová vláda musela krátce po svém vzniku, v únoru 1999, řešit složitý případ Abdulláha Ocalana¹⁸⁹. Ve stejném měsíci vzniklo nové politické uskupení. Hnutí La Rete zaměřené proti mafii, uskupení starostů italských měst Centocittà¹⁹⁰, Demokratická Unie a nezávislí politici vytvořili pod vedením Romana Prodiho stranu, která se nazvala Demokraté. Nová strana si dala za cíl posílit bipolarismus italské politické scény prostřednictvím zrušení ustanovení, podle kterého se část křesel v parlamentu přidělovala na základě poměrné metody.¹⁹¹ O této otázce měli občané rozhodnout v referendu 18. dubna 1999¹⁹². Vznik Demokratů zde zmiňují proto, že během předvolební kampaně před volbami do EP byli právě oni nejčastějším aktérem střetů s Italskou lidovou stranou. D'Alemovi Levicoví demokraté vnímali Prodiho krok jako zradu vůči Olivovníku. Vznik nové politické strany vedl ke zvýšení napětí v rámci levého středu přesto, že Demokraté podporovali D'Alemovu vládu. D'Alema se obával další fragmentace středolevé koalice, což by ohrozilo jeho vládní většinu. Tyto spory se ale uklidnily díky tomu, že italská vláda podpořila jmenování Prodiho do funkce předsedy Evropské Komise. 24. března 1999 Evropská Rada zasedající v Berlíně oficiálně pověřila Romana Prodiho sestavením nové Evropské Komise. Jmenování do funkce předsedy Komise následovalo jeden den po rozhodnutí Javiera Solany, generálního tajemníka Severoatlantické Aliance, o zahájení útoků na Srbsko Slobodana Miloševiče. Ten byl obviňován z genocidy albánské

¹⁸⁹ Abdulláh Ocalan, předseda Kurdské strany pracujících (PKK) a nejhledanější muž v Turecku, odcestoval z Turecka a přes Rusko se dostal do Itálie. Ocalan doufal, že v Itálii získá politický azyl. Turecko v reakci na to pohrozilo bojkotem Itálie, pokud ta nevydá Ocalana zpět. D'Alemova vláda přišla s řešením, které uspokojilo všechny angažované strany. Neposkytla Ocalanovi politický azyl a nechala ho převézt na řeckou ambasádu v Keni. Turecké tajné síly jej s pomocí CIA zajali při cestě ze zastupitelského úřadu na letišti a odvezli do Turecka, kde byl odsouzen k smrti. Od té doby je držen v tureckém vězení.

¹⁹⁰ Středolevé uskupení vzniklé po parlamentních volbách v roce 1998.

¹⁹¹ BASSANINI, Franco: *Riforma elettorale, riforma costituzionale e qualità del bipolarismo italiano*, Associazione per gli Studi e le ricerche sulla Riforma delle Istituzioni, Firenze, září 2007, str. 46

¹⁹² Občané se v referendu měli vyjádřit, zda souhlasí s posílením většinového systému voleb do Poslanecké Sněmovny, 25% křesel bylo dosud přidělováno metodou poměrnou. Změnu podporovaly hlavně velké strany, malé byly naopak proti, neboť pro ně by zavedení čistě většinového systému znamenalo odchod ze Sněmovny.

menšiny v Kosovu. Účast Itálie v bojových operacích NATO generovala vzrůstající napětí uvnitř vlády.¹⁹³ Válka v Srbsku odvrátila pozornost politických stran, politiků i médií od předvolební kampaně předcházející volbám do Evropského Parlamentu.

Ve vládní koalici vyvolala Prodiho demise, vznik koalice Demokraté a především boje v Srbsku silný tlak. PPI byla obviňována zbytkem koalice, že se jasně nedistancovala od FI a pravice. Také na extrémní levici byly poprvé od vzniku republiky přítomné dvě strany soupeřící o nástupnictví po Italské komunistické straně (PCI): Partito dei Comunisti Italiani a Rifondazione comunista. Na pravici stále panovala nevraživost mezi Bossiho Ligou Severu na jedné straně a na druhé straně Národní Aliancí a Berlusconiho Forza Italia, které nemohly Lize zapomenout, že v roce 1994 opustila vládní koalici a spolu s dalšími stranami vstoupila do nové Diniho vlády. Ale ani vztahy mezi AN a FI nelze označit za optimální. Po neúspěchu referenda z 18. dubna byly vztahy mezi Berlusconiem a Finim velice napjaté, Fini obviňoval šéfa Fininvestu, že se nedostatečně angažoval při podpoře referenda.¹⁹⁴

V tomto kontextu není překvapující, že se převážná část předvolební kampaně zaměřovala na témata domácí politiky. Opět mělo dojít k použití poměrného volebního systému, který věrohodněji odrážel rozložení sil mezi politickými stranami a ukázal by sílu nových stran vzniklých po roce 1996. Vše se odehrávalo na pozadí války v Kosovu, jež probíhala doslova za humny a ukazovala, že Evropa nebyla v té době ještě schopná sehrát rozhodující roli ve světové politice a efektivně zasahovat do řešení lokálních konfliktů.¹⁹⁵

K těmto událostem se připojily teroristické útoky páchané po vzoru Rudých brigád a volba prezidenta republiky. Politické síly i média

¹⁹³ PASQUINO, Gianfranco, GILBERT, Marc: *Politica in Italia: i fatti dell' anno e le interpretazioni*, Il Mulino, Bologna, 2000, srov. 151

¹⁹⁴ PASQUINO, Gianfranco, GILBERT, Marc: *Politica in Italia: i fatti dell' anno e le interpretazioni*, Il Mulino, Bologna, 2000, str. 159 - 160

¹⁹⁵ BANDUCCI, Susan A., SEMETKO, Holli: *Media and Mobilization in the 1999 European Parliamentary Election in Bond Martyn, Europe, Parliament and the Media*, The Federal Trust, London, 2003, str. 195

zaměřovaly v této situaci pozornost na boje v Kosovu, na napětí, které nálety NATO vyvolaly ve vládní koalici a na jednání o budoucím prezidentovi.¹⁹⁶ Po Prodiho odchodu z domácí politiky visel nad koalicí l'Ulivo otazník. Šlo o to, zda v nadcházejících evropských volbách budou strany vystupovat samostatně anebo pod hlavičkou Olivovníku. Ukázalo se, že válka v Srbsku koalici stmelila, strany jednaly o společné deklaraci. Jednání o společném volební programu však brzy vyústilo ve spory. Prodi chtěl přenést bipolarismus italské politické scény na evropskou úroveň a žádal, aby PPI opustila Evropskou lidovou stranu a nezasedala tak po boku stran, které byly v Itálii v opozici. PPI i DS ale zastávaly názor, že Olivovník vychází z italské domácí situace, která je nepřenositelná na evropskou úroveň, což ovšem rozhodně odmítali Prodiho Demokraté.¹⁹⁷

Romano Prodi, který v té době jednal o složení nové Komise, zvažoval, zda bude ve volbách do EP kandidovat. Proti možné kandidatuře se postavili evropští socialisti, pozitivně se k ní naopak stavěla Evropská lidová strana. Po intenzivní debatě na evropské i domácí úrovni se Prodi rozhodl, že se kandidatury vzdá. Lze se domnívat, že na jeho rozhodnutí mělo vliv odmítavé stanovisko EP i názory předsedů vlád Velké Británie, Francie a Německa, tedy zemí, jež podpořily Prodiho jmenování do funkce předsedy Komise. Prodiho jméno se nakonec stejně v souvislosti s volbami do EP objevilo. Neuskutečněnou kandidaturu si vynahradil tím, že jeho jméno vévodilo symbolům Demokratů. Ti si zvolili slogan: „Do Evropy s Prodim“.¹⁹⁸

Kromě Prodiho se v těchto volbách rozhodla kandidovat celá řada známých osobností, mezi nimi například Gina Lollobrigida za Demokraty, fotbalista Paolo Rossi za Národní Alianci nebo horolezec Messner za stranu Zelených. Jeho program sestávat ze tří bodů. Messner chtěl

¹⁹⁶ PASQUINO, Gianfranco, GILBERT, Marc: *Politica in Italia: i fatti dell' anno e le interpretazioni*, Il Mulino, Bologna, 2000, str. 160 - 161

¹⁹⁷ BASSANINI, Franco: *Riforma elettorale, riforma costituzionale e qualità del bipolarismo italiano*, Associazione per gli Studi e le ricerche sulla Riforma delle Istituzioni, Firenze, září 2007, str. 47

¹⁹⁸ PASQUINO, Gianfranco, GILBERT, Marc: *Politica in Italia: i fatti dell' anno e le interpretazioni*, Il Mulino, Bologna, 2000, str. 162

zastavit desertifikaci Alp a omezit nadměrný turistický ruch, podporovat multikulturní politiku a nakonec čelit globalizaci a rozvíjet regionalizaci Evropy.¹⁹⁹ S novinkou přišli i Radikálové. Ti se rozhodli spojit evropské volby s kampaní za zvolení Emmy Bonino jako první ženy v historii Itálie do prezidentského úřadu. Svou kandidátní listinu nazvali „Lista Bonino“. Emma Bonino vykonávala funkci eurokomisařky v Santerově Komisi, Radikálové takto chtěli zdůraznit svou proevropskou orientaci.²⁰⁰

Předvolební atmosféru ovlivnilo i referendum konané 18. dubna 1999. Referenda se zúčastnilo 49,6% oprávněných voličů, z nichž se 91,5% vyslovilo pro změnu volebního systému. K dosažení volebního kvóra (50% voličů) scházelo pouhých 150 tisíc hlasů.²⁰¹ Právice obviňovala Berlusconiho ze zrady a z toho, že hrál na obě strany. Výsledek referenda a nejasná pozice předsedy FI měly přímý dopad na evropské volby. Alleanza Nazionale vytvořila společnou kandidátku se stranou Patto Segni²⁰². Tento krok byl všeobecně vnímán jako rozchod AN s FI. Právice se místo volebním programem a kandidáty zabývala konfliktem mezi Finim a Berlusconiem.²⁰³

Levici zaměstnával v té době spor o preambuli společného volebního programu, ve které se psalo o tom, že zástupci stran zvolení do EP budou tvořit „evropský Olivovník“. Prodi trval na tom, aby zvolení zástupci Olivovníku nezasedali spolu s europoslanci za FI v řadách EPP, a vytvořili ve Štrasburku vlastní středolevou formaci. 26. dubna Prodi oficiálně oznámil, že strany nedosáhly shody, a proto nebudou společně kandidovat pod hlavičkou Olivovníku.²⁰⁴

¹⁹⁹ Messner, l'oumo della montagna, 28. 5. 1999

<http://www.ramella.org/1999/05/28/messner-l%E2%80%99uomo-della-montagna/> (25. 1. 2008)

²⁰⁰ PASQUINO, Gianfranco, GILBERT, Marc: *Politica in Italia: i fatti dell' anno e le interpretazioni*, Il Mulino, Bologna, 2000, str. 162

²⁰¹ údaje z <http://www.politicaonline.net/elezioni/referendum/18041999.htm> (25. 1. 2008)

²⁰² Křesťansko demokratická, liberální strana Patto Segni vznikla v roce 1993 odštěpením od Demokratické Aliance.

²⁰³ BANDUCCI, Susan A., SEMETKO, Holli: *Media and Mobilization in the 1999 European Parliamentary Election in Bond Martyn, Europe, Parliament and the Media*, The Federal Trust, London, 2003, str. 198

²⁰⁴ BASSANINI, Franco: *Riforma elettorale, riforma costituzionale*

Další podnět vzešel z paláce Chigi, sídla předsedy vlády. Ten 30. dubna neoficiálně vyzval ministry, aby v evropských volbách nekandidovali. O pár dní později se výzva stala oficiální. D'Alemaova výzva obsahovala ultimátum, kdo z ministrů trval na kandidatuře, ten se měl nejprve vzdát své ministerské funkce. Kandidátní listiny některých malých stran totiž vedli vládní ministři. Funkce ministra vlády a evropského poslance byly dle Aktu Rady z roku 1976 neslučitelné. Oslovení ministři výzvu přijali a svou kandidaturu stáhli.²⁰⁵

Předvolební kampaň probíhala už více než měsíc, ale o Evropě se v ní téměř nemluvalo. Ekonomický list *Il Sole 24 ore* v této souvislosti poznamenal: „V těchto týdnech se o Evropě mluví pouze ze dvou důvodů: vytýká se jí geopolitická slabost i diskuse o událostech na italské politické scéně. Jako by bylo možné dovolávat se rozhodujícího postavení Evropy ve světě a zároveň se na domácí scéně účastnit tradičního předvolebního folkloru, který ztělesňuje naděje, že Evropa „spadne z nebe“.“²⁰⁶ Kampaně všech hlavních stran se téměř výlučně zabývaly domácími tématy a složením kandidátek. Na řadě kandidátních listin figurovaly osobnosti společenského života. Jejich přítomnost měla zvýšit prestiž kandidátek, zůstávalo ale otázkou, nakolik by byli tito lidé schopni vykonávat mandát, který jim svěří voliči.²⁰⁷ Týden před volbou nové hlavy státu naplnily dvě události, představení symbolu Lista Bonino (kolem jména Emmy Bonino poletovaly evropské hvězdičky a protiválečný symbol) a stažení kandidatury bývalého prezidenta Francesca Cossigy, který si pádem způsobil úraz.²⁰⁸

e qualità del bipolarismo italiano, Associazione per gli Studi e le ricerche sulla Riforma delle Istituzioni, Firenze, září 2007

²⁰⁵ PASQUINO, Gianfranco, GILBERT, Marc: *Politica in Italia: i fatti dell' anno e le interpretazioni*, Il Mulino, Bologna, 2000, str. 163

²⁰⁶ BERSELLI, Edmondo: *Prodi in Europa ma senza l'Italia*, in *Il Sole 24 ore*, 3. 5. 1999

²⁰⁷ CONTI, Nicolò, VERZICHELLI, Luca: *The European Dimension of Political Discourse in Italy. A Longitudinal Analysis of Party Preferences (1950-2001)*. Centro Interdipartimentale di Ricerca sul Cambiamento Politico, Siena, 2003, č. 12, str. 37

²⁰⁸ BANDUCCI, Susan A., SEMETKO, Holli: *Media and Mobilization in the 1999 European Parliamentary Election in Bond Martyn, Europe, Parliament and the Media*, The Federal Trust, London, 2003, str. 198

V polovině předvolební kampaně vybíraly politické strany nástupce Oscara Luigi Scalfara v úřadu prezidenta. Pravý střed již od počátku vyloučil možnost, že by se Scalfaro stal znovu prezidentem. D'Alema a levý střed chtěli dosáhnout dohody o tom, aby budoucí prezident reprezentoval všechny politické síly. Pravice i levice se nakonec shodly na Carlu Azegliovi Ciampim, bývalém guvernérovi Italské národní banky a ministrovi financí ve vládách R. Prodiho a M. D'Alemy. Ciampi měl vést Itálii do poslední etapy Hospodářské a měnové unie, ve které došlo k přijetí jednotné evropské měny, eura.²⁰⁹

20. května zasáhla Itálii vražda Massima D'Antona, poradce ministra práce. D'Antona byl zavražděn na jedné z římských ulic dvěma členy Rudých Brigád. Tento zločin vyvolal v Itálii vzpomínky na teror konce 70. let.²¹⁰

Po tom, co se situace opět uklidnila, se události vrátily do zaběhnutých kolejí.²¹¹ Začala debata o poměrném volebním systému, který bude využit v evropských volbách. Právní norma, která volby do EP upravovala, neobsahovala dolní hranici nutnou pro zvolení. To vedlo k neobvykle vysokému počtu kandidátních listin a kandidátů.

O návrat k evropským tématům se pokusili Prodiho Demokraté a Liga Severu, každá z jiných důvodů. Bossi měl v úmyslu, za předpokladu že jeho strana ve volbách uspěje, vytvořit ve Štrasburku novou politickou formaci, která zaujme pozici mezi socialisty a křesťanskými demokraty. Jejím cílem mělo být prosazování dvourychlostní Evropy, což Bossi

²⁰⁹ PASQUINO, Gianfranco, GILBERT, Marc: *Politica in Italia: i fatti dell' anno e le interpretazioni*, Il Mulino, Bologna, 2000, str. 163

²¹⁰ Rudé brigády (Brigate Rosse) vznikly koncem 60. let, ale aktivovaly se až v průběhu 70. let, kdy eskalovaly svou kampaň ozbrojeného teroru proti italskému státu. Nejnápadnějším činem BR byl únos a vražda vůdce křesťanských demokratů a bývalého premiéra Alda Mora na jaře 1978. Rudé brigády si nebraly za cíl jen státní úředníky, ale i odboráře, na které pohlížely jako na kolaboranty se státem. BR stály za sérií útoků a politických vražd v Itálii 70. a 80. let. Většina původních vůdců Rudých brigád byla odsouzena k dlouhým trestům, Leonarda Bertulazziho, který byl považován za jednoho z vedoucích členů, zatkla argentinská policie až v roce 2002. Vyšetřování aféry Gladio odhalilo mimo jiné kontakty této organizace se členy Brigád.

²¹¹ BANDUCCI, Susan A., SEMETKO, Holli: *Media and Mobilization in the 1999 European Parliamentary Election in Bond Martyn, Europe, Parliament and the Media*, The Federal Trust, London, 2003, str. 199

považoval za jediný způsob, jak chránit hospodářství severní Itálie.²¹² Liga Severu se od svého vzniku posunula z pozice prointegrační strany na úplně opačný pól, jako jediná z italských politických stran radikálně změnila svůj postoj k evropskému integračnímu procesu. Původně proevropská pozice Bossiho strany pramenila z přesvědčení, že integrace poslouží jako nástroj k dosažení cílů strany – ochraně hospodářství italského Severu a k následnému odtržení této části od zbytku Itálie. Integrační proces ale v průběhu devadesátých let vedl k vytváření prostředí, které nekorelovalo s ambicemi LN. Itálie se zapojila do HMU, připravovala se na výměnu liry za společnou měnu euro a ochota lidí podpořit odtržení Severu klesla. Liga Severu se začala stále radikálněji vymezovat vůči EU, až se dostala na zcela opačný pól, než kde stála při svém vzniku.²¹³

Pozornost k evropským tématům obrátila až výzva Mezinárodního evropského hnutí, podle které „nadešel čas přejít od diplomacie k demokracii, opustit bezvýsledné diskuse malé skupiny národních funkcionářů. EU musí odpovědět na výzvy konce století, jakými jsou mír, ekonomický a sociální pokrok, kvalita života a ochrana životního prostředí. Mezinárodní evropské hnutí vybízí členské státy, instituce a občany, aby sepsali skutečnou ústavní smlouvu. Evropský parlament zvolený 13. června bude muset vyslat impuls nutný k vypracování této „smlouvy“ Prodiho Komisí, jež by se měla chopit iniciativy. Obracíme se na všechny lidi, kteří chtějí budovat Evropu 21. století jako prostor solidarity, svobody, mír a občanství.“²¹⁴ V reakci na tuto výzvu vyšel v deníku *La Repubblica* článek začínající slovy: „Hledá se evropská volební kampaň. Do voleb do Evropského parlamentu chybí jen pár dní a Italové si stále neuvědomují jejich význam.“²¹⁵ Tento článek přesně vystihoval situaci. Předvolební kampani dominovaly polemiky týkající se domácí politiky, kvality

²¹² CONTI, Nicolò, VERZICHELLI, Luca: The European Dimension of Political Discourse in Italy. A Longitudinal Analysis of Party Preferences (1950-2001). Centro Interdipartimentale di Ricerca sul Cambiamento Politico, Siena, 2003, č. 12, str. 31

²¹³ tamtéž, str. 32

²¹⁴ citováno z <http://www.movimentoeuropeo.it/Pagine.aspx?idMenu=12> (25. 1. 2008)

²¹⁵ citováno z RAMPINI, Federico: Le elezioni senza Europa, in *La Repubblica*, 3. 6. 1999

jednotlivých kandidátů a toho, co se stane, jestliže výsledek voleb vyzní v neprospěch vlády. Média líčila volby jako souboj D'Alemy a Berlusconiho, který se netajil s názorem, že pokud vládní strany nezískají alespoň 40% hlasů, tak by z toho měly vyvodit důsledky, neboť by bylo zřejmé, že vláda ztratila svou legitimitu.²¹⁶ Ve skutečnosti spolu spíše soupeřily strany na jednotlivých částech politického spektra – na pravém středu Forza Italia a Alleanza Nazionale, v rámci levého středu si konkurovali Prodiho Demokraté a Levicoví demokraté. Politické strany využily předvolební kampaně jako rámce pro diskusi o domácí politice a pro řešení vlastních vnitřních sporů a vzájemných neshod.²¹⁷ I to přispělo značnou měrou k nezájmu občanů o evropské volby.

4.3 Výsledky voleb v roce 1994

Tato kapitola si za hlavní cíl klade porozumět tomu, jak se v hlasování italských voličů odrazila témata předvolebních kampaní, jejich průběh i eventuální zpětný dopad výsledků voleb na vnitropolitickou domácí scénu.

Abych našla odpovědi na tyto otázky, zhodnotím volební účast i podporu, kterou získaly nově vzniklé strany. Tu lze totiž interpretovat jako protestní hlas vymezující se vůči tradičním politickým formacím. Prostřednictvím analýzy volebních výsledků se budu snažit zjistit, zda se občané účastnili voleb proto, aby vyjádřili své názory na evropská témata, nebo na otázky domácí politiky.

Na vnitropolitické úrovni analyzuji reakci politických stran a jejich představitelů na výsledky voleb a příčiny daných výsledků. Následně provedu stručné srovnání výsledků voleb v Itálii a v dalších evropských zemích, zhodnotím rozdíly či obecné trendy, které se ve výsledcích voleb projeví.

²¹⁶ BANDUCCI, Susan A., SEMETKO, Holli: Media and Mobilization in the 1999 European Parliamentary Election in Bond Martyn, Europe, Parliament and the Media, The Federal Trust, London, 2003, str. 199

²¹⁷ tamtéž

Předvolební kampaně naznačily, že volby do Evropského parlamentu představovaly pro italské politické strany příležitost, jak se přesvědčit o rozložení sil na politické scéně obecně a především uvnitř středopravé a středolevé koalice. Očekávám, že výsledky voleb potvrdí tuto hypotézu.

Výsledky voleb do Evropského parlamentu v roce 1994 odhalují fenomén, který se týkal nejenom Itálie, ale i ostatních zemí Unie. Občany členských zemí EU nespojovalo kromě faktu, že volili poslance do společného Parlamentu na jasně vymezené období, téměř nic.²¹⁸ Evropské volby v roce 1994 byly spíše příležitostí pro voliče promítnout národní hlasy v evropských volbách než se skutečně vyjádřit k evropským tématům. Voliči směřovali své hlasy spíše na domácí než na evropskou úroveň, lze tedy mluvit o jakési nacionalizaci voleb. V těchto volbách se projevil trend společný pro většinu evropských zemí, a to posílení euroskeptických uskupení. Větší podporu získala středopravá a pravicová uskupení, bez ohledu na to, zda v té době tvořila vlády nebo byla v opozici.²¹⁹ V Úředním věstníku Evropského společenství v části věnované volbám do EP stojí: „Analýza volebních výsledků ukazuje protichůdné tendence, které pramení ze skutečnosti, že státy se zaměřují na své vlastní problémy. V některých zemích, jako například ve Velké Británii nebo ve Španělsku, získaly díky tomu strany vládních koalic příznivé výsledky, které lze vnímat jako potvrzení jimi prováděných politik ze strany voličů. V dalších zemích, jako v Belgii nebo Francii, kde se vládním stranám nepodařilo přesvědčit voliče, nedošlo automaticky k odlivu hlasů směrem k hlavním opozičním stranám, a to z toho důvodu, že se objevila celá řada nových stran a uskupení“.²²⁰

²¹⁸ SMITH, Julie: The 1994 European elections: twelve into one won't go in HAYWARD, Jack: The crisis of representation in Europe, Frank Cass, London, 1995, str. 199

²¹⁹ tamtéž, str. 200

²²⁰ citace, Úřední věstník Evropského Společenství, č. 6, 1994

Tabulka č. 2 Účast ve volbách do Evropského parlamentu

Členský stát	1979	1984	1989	1994	místa v EP
Belgie	91,4	92,1	90,7	90,7	25
Dánsko	47,8	52,3	46,2	52,5	16
Francie	60,7	56,7	48,7	52,7	87
Německo	65,7	56,8	62,3	60,1	99
Řecko	-	77,2	79,9	71,2	25
Irsko	63,6	47,6	68,3	44	15
Itálie	84,9	83,4	81,5	74,8	87
Lucembursko	88,9	88,8	87,4	86,6	6
Nizozemsko	57,8	50,6	47,2	35,6	31
Španělsko	-	-	54,6	60	64
Velká Británie	32,3	32,6	36,2	36,4	87
EU	63	61	58,5	56,8	567

Zdroj: LODGE, Juliet: The 1994 elections to the European parliament, Pinter, London, 1996

Jak vyplývá z tabulky číslo 2, dochází od prvních přímých voleb v roce 1979 k neustálému poklesu volební účasti, nejdramatičtější propad zaznamenalo Nizozemí, Portugalsko, Řecko a Irsko. Evropská komise ve svém věstníku tento fakt komentuje tak, že pokles voličské účasti „není nutně spojen s evropskými problémy“.²²¹ V případě Itálie nebyl tento propad nijak výrazný v prvních třech volbách, ke změně došlo až s volbami do EP v roce 1994, kdy se k volebním urnám dostavilo o 6,7% voličů méně než o pět let dříve. Jednou z příčin této změny je fakt, že ve volbách v roce 1994 nebylo do výsledků započítáno přes dva miliony volebních lístků (což představuje 5,4% hlasů), protože nevyhovovaly stanoveným podmínkám. Snižující se volební účast je jedním z mála společných trendů, který se projevil ve všech členských zemích.

V polovině devadesátých let volilo do EP jen o málo více než polovina oprávněných voličů. Čím lze vysvětlit tak nízkou volební účast? Klesající voličská účast odráží trend probíhající v členských státech EU i na národní a místní úrovni. Například v Nizozemí se voličská účast

²²¹ citace, tamtéž

v parlamentních volbách snížila mezi lety 1979 a 1998 o téměř 15%, ve Francii o 14%, v Irsku o 10%.²²² Jedna z příčin nízké účasti voličů při volbách do EP může spočívat i ve zvláštním charakteru těchto voleb. Většina voličů se účastní voleb do svých národních parlamentů z důvodu, aby vyjádřila své názory na to, zda zachovat či vyměnit vládu. Při volbách do EP k ničemu takovému nedochází, na základě výsledků nevzniká nová „evropská vláda“ ani nedochází k zásadní změně evropské politické agendy. Evropský parlament je tedy volen v izolaci, výsledek voleb nemá žádný dopad na exekutivu, což vede k tomu, že voliči nepovažují evropské volby za důležité.²²³

Co se týká italského případu, výsledky voleb ukazují, jak italští voliči vnímali předvolební kampaň. Jako kampaň, ve které scházel hlavní jmenovatel – Evropa, evropské politiky a témata.²²⁴

Výsledky voleb do Evropského parlamentu v roce 1994 představovaly v Itálii poslední dozvuk změn, které probíhaly na italskou politické scéně v první polovině devadesátých let. Srovnání výsledků evropských voleb z let 1989 a 1994 dokládá poměrně rychlou transformaci italského stranického systému.

²²² CORBETT, Richard: The European Parliament's Progress 1994-99, in LODGE Juliet: The 1999 elections to the European parliament, Palgrave, New York, 2001, str. 13

²²³ FRANKLIN, Mark N., Van Der EIJK, Cees: Choosing Europe? The European electorate and national politics in the face of Union, Ann Arbor, The University of Michigan, 1996, str. 432

²²⁴ PASQUINO, Gianfranco, GILBERT, Marc: Politica in Italia: i fatti dell' anno e le interpretazioni, Il Mulino, Bologna, 2000, str. 248

Tabulka č. 3 Výsledky voleb do Evropského parlamentu v roce 1994 v Itálii

Strany	Evropské volby 1994		Národní volby 1994
	% hlasů	počet mandátů	% hlasů
Forza Italia	30,6	27	21
Alleanza Nazionale	12,5	11	13,5
Lega Nord	6,6	6	8,4
PDS	19,1	16	20,4
RC	6,1	5	6
PSI	1,8	2	3,4
Verdi	3,2	3	2,7
PRI	0,7	1	-
La Rete	1,1	1	1,9
PSDI	0,7	1	0,5
PPI	10	9	11,1
Liberali	0,2	-	-
Další	1,4	-	2,4

Zdroj: LODGE, Juliet: The 1994 elections to the European parliament, Pinter, London, 1996

Při hodnocení italských výsledů voleb je třeba mít na paměti, v jakém kontextu se volby odehrávaly. Předvolební kampaň se zabývala evropskými tématy jen velice povrchně. Předcházela jí intenzivní předvolební kampaň před volbami do národního parlamentu v březnu 1994 a dva roky překotných změn italské politické scény. To vše vedlo k únavě voličů politikou. Strany vyčerpaly své rozpočty kampaní pro domácí volby. Pokles zájmu italských voličů o volby do EP souvisel i s obecným trendem snižování zájmu italské veřejnosti o témata související s evropskou integrací. A v neposlední řadě se do výsledků promítl i fakt, že opoziční strany rezignovaly na možnost zpochybnit vítězství vládní koalice v březnových volbách.²²⁵

Z výsledků voleb můžeme vyvodit tři závěry (tabulka číslo 3). Voliči jasně vyslovili svou podporu Berlusconiho straně Forza Italia, ze které se během půl roku od jejího vzniku stala nejsilnější italská strana. Svou pozici

²²⁵ DANIELS, Philip: Italy, in LODGE, Juliet: The 1994 elections to the European parliament, Pinter, London, 1996, str. 136

potvrdila i Národní Aliance, a to i přes polemiky týkající se jejího setrvání ve vládě. Další porážku zaznamenala levice. Volby posílily pravici, FI, vládu, ale hlavně Berlusconiho osobně. Berlusconi tak vyhrál svou osobní sázku, z evropských voleb si udělal průzkum veřejného mínění, který měl zjistit podporu jeho vlády. Z tohoto klání vyšel natolik posílen, že si mohl dovolit změnit poměr sil mezi FI, Národní Aliancí a Ligou Severu, která v porovnání s březnovými volbami oslabila. Drtivé vítězství Forza Italia v sobě obsahovalo i riziko, že se Berlusconi bude snažit vyvolat předčasné volby.²²⁶

Jako poražený vyšla z těchto voleb levice obecně a PPI a PDS obzvlášť. Partito Popolare Italiano se po volbách do EP vnitřně rozdělila, jedna část chtěla usilovat o sblížení s pravicovou vládní koalicí. Druhé křídlo zastávalo názor, že pro stranu bude výhodnější, zůstane-li ve středu politického spektra a ponechá si možnost vstoupit v budoucnu do koalice s levicovými stranami. Partito Democratico della Sinistra ztratila hlasy ve prospěch FI (v průběhu tří měsíců dělicích národní a evropské volby změnilo svou stranickou orientaci téměř milion voličů). Důvody neúspěchu PDS je nutné hledat uvnitř strany, negativní kampaň PDS, která vyzývala voliče, aby se postavili aroganci vlády, nezískala straně podporu. Navíc PDS a její představitelé byli příliš svázáni se starým a zdiskreditovaným stranickým režimem.²²⁷

Evropské volby v roce 1994 bychom mohli označit za symbolickou poslední tečku za systémem stran a první republikou. Transformace italského stranického systému měla vliv i na italské europoslance ve Štrasburku, znovuzvolení do dalšího funkčního období se dočkalo jen 21 europoslanců z celkových 87 (tabulka č. 4).

²²⁶ PASQUINO, Gianfranco, GILBERT, Marc: *Politica in Italia: i fatti dell' anno e le interpretazioni*, Il Mulino, Bologna, 2000, str. 248

²²⁷ DANIELS, Philip: *Italy*, in LODGE, Juliet: *The 1994 elections to the European parliament*, Pinter, London, 1996, str. 141

Tabulka č. 4 Znovuzvolení europoslanci v roce 1994

	B	DK	D	GR	E	F	IRE	I	L	NL	P	UK	EU
Noví europoslanci	12	10	53	17	35	56	7	66	5	15	16	33	325
Znovuzvolení europoslanci	13	6	46	8	29	31	8	21	1	16	9	54	242
Celkem	25	16	99	25	64	87	15	87	6	31	25	87	567

Zdroj: LODGE, Juliet: The 1994 elections to the European parliament, Pinter, London, 1996

Pouze 35 z 81 italských europoslanců zvolených v roce 1989 znovu kandidovalo v roce 1994. Takto nízké číslo bylo přirozeně výsledkem transformace italského stranického systému a rozkladu dřívějších hlavních politických stran, DC a PSI, které byly nejvíce kompromitovány korupčními skandály.²²⁸

Brusel komentoval složení nového Evropského parlamentu takto: „Je těžké hodnotit změnu složení Evropského parlamentu po těchto volbách“.²²⁹ Nový EP byl heterogenní a změny v porovnání s předchozím Parlamentem není snadné posoudit z kvantitativních i kvalitativních důvodů. Obecně se dá říci, že došlo k malé změně v rozložení sil a k posunu směrem k pravici, která ale ve srovnání s levicí zůstala poměrně fragmentovaná. V těchto volbách se o zvolení ucházel velký počet politických subjektů, což odráželo trend ovlivňující evropské politické strany i veřejné mínění v členských zemích. Julie Smith vypracovala obsáhlou tabulku, která ukazuje, kolik uskupení kandidovalo v evropských volbách v jednotlivých členských zemích a kolik z nich uspělo a vyslalo své zástupce do Štrasburku. V celé Evropské unii kandidovalo 299 subjektů, přičemž do EP vyslalo své reprezentanty 79 formací. Itálie byla zemí, kde bylo registrováno nejvíce kandidátních listin, 78, což bylo částečně dáno tím, že Itálie je rozdělena do pěti volebních obvodů (do více volebních obvodů je pro účel evropských voleb rozdělena ještě

²²⁸ tamtéž, str. 136

²²⁹ citováno z Úřední věstník Evropského Společenství, č. 6, 1994

Belgie). Z 19 uskupení, která se v Itálii ucházela o zvolení, jich 16 kandidovalo ve všech pěti volebních obvodech.²³⁰

Před volbami do EP vyjadřovalo mezinárodní společenství obavy, že nová italská vláda bude méně nakloněná evropské integraci. Tento scénář se nyní opakoval na celoevropské úrovni. Bude nový parlament méně podporovat další postup integrace? Kromě toho, že se do nového Parlamentu dostalo několik nových uskupení, která lze označit od euroskeptických až po antiintegrační, čekalo Unii v roce 1995 rozšíření o Rakousko, Finsko, Švédsko a Norsko, tedy země, které se neřadily mezi eurooptimistické.

Poslední údaje, které uvedu v souvislosti s evropskými volbami v roce 1994, dokládají počet poslankyň zvolených do nového EP. Údaje týkající se Itálie (tabulka číslo 5) ukazují v tomto případě jistou anomálii ve srovnání s ostatními členskými zeměmi. Anomálii, které se bude opakovat i ve volbách do EP o pět let později (po volbách do EP v roce 1999 klesl počet italských europoslankyň na 8).

Tabulka č. 5 Ženy zvolené do EP v letech 1989 a 1994

		B	DK	D	GR	E	F	IRE	I	L	NL	P	UK	EU
1989*	počet	4	6	25	1	9	19	1	8	2	7	3	12	97
	%	17	38	31	4	15	23	7	10	33	28	13	13	18,5
1994**	počet	8	7	35	4	21	27	4	9	3	10	2	16	145
	%	32	44	35	16	33	31	26	10	33	32	8	18	25

* celkový počet poslanců EP: 518

** celkový počet poslanců EP: 567

Zdroj: LODGE, Juliet: The 1994 elections to the European parliament, Pinter, London, 1996

Shrneme-li výsledky voleb do Evropského parlamentu, dá se říci, že tyto volby byly především volbami národními, což platí zejména v případě Itálie. Přetrvávající politická individualita jednotlivých členských zemí

²³⁰ údaje z LODGE, Juliet: The 1994 elections to the European parliament, Pinter, London, 1996, str. 211

představovala jednu z hlavních překážek na cestě evropské integrace.²³¹

Naskytne se při pohledu na další evropské volby optimističtější pohled?

4.4 Výsledky voleb v roce 1999

Také další kapitolu, věnovanou výsledkům voleb do EP, zahájím stejně jako předchozí kapitolu analýzou výsledků voleb na evropské úrovni a následně se budu věnovat italským výsledkům.

Juliet Lodge okomentovala volby konané 13. června 1999 takto: „V den dvacátého výročí všeobecných přímých voleb do Evropského parlamentu vyvstávaly stejné otázky jako po celou dobu od zavedení přímých voleb: byly volby do EP „evropské“ nebo ne? Byly to volby nadnárodní nebo národní volby druhé kategorie? Nebo byly směsicí evropských a národních voleb? V mnoha ohledech vytvářely dojem, že se od roku 1979 nic nezměnilo. Kampaním scházela koherence jak v rámci jednotlivých států, tak i bez ohledu na hranice.“²³²

Takto tvrdé hodnocení se jeví jako překvapující. Některé členské státy vstoupily krátce před volbami do poslední fáze Hospodářské a měnové unie, Amsterdamský summit rozhodl o rozšíření pravomocí Evropského parlamentu²³³, integrační proces zaznamenal významný pokrok, nicméně Společenství na druhé straně stále nebylo schopné hrát rozhodující roli na mezinárodní scéně, jak se ukázalo během války v Kosovu. Nesoulad mezi úspěchy integračního procesu a malým zájmem voličů zřetelným z výsledků voleb v roce 1999 lze vysvětlit obtížností přechodu od politické kultury evropské integrace k politické kultuře participace na tomto procesu.²³⁴

²³¹ LODGE, Juliet: The 1994 elections to the European parliament, Pinter, London, 1996, str. 214

²³² LODGE, Juliet: The 1999 elections to the European parliament, Palgrave, New York, 2001, str. 4

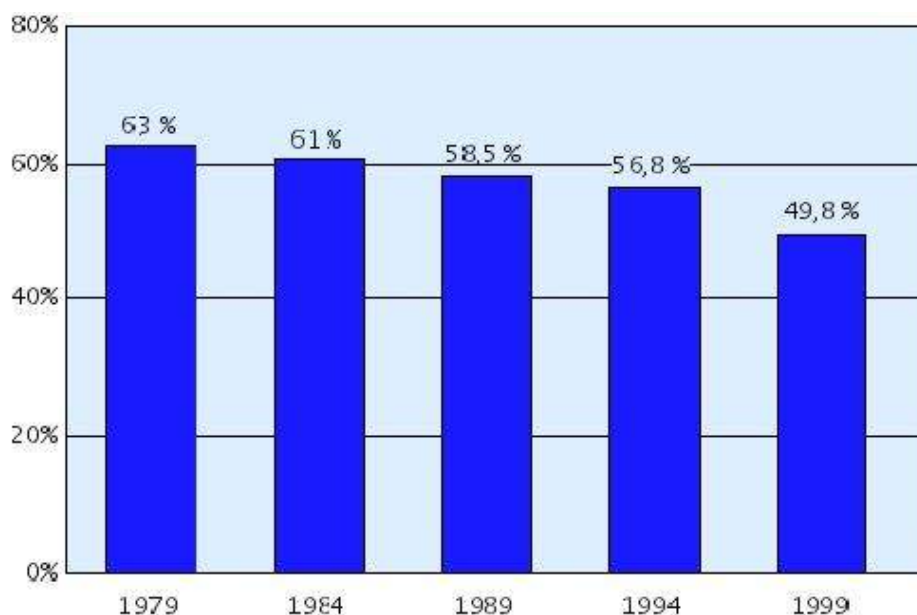
²³³ Amsterodamská smlouva vstoupila v platnost 1. 5. 1999. Nestanovila sice žádné nové procedury týkající se EP, ale rozšířila okruh otázek, na které měla být aplikována procedura spolurozhodování. To bylo nově uplatněno v oblastech, na které se dříve vztahovala procedura spolupráce (politika zaměstnanosti, životního prostředí, ochrany spotřebitele).

²³⁴ GRUNBERG, Gérard, PERRINEAU, Pascal, YSMAL, Colette: Le vote des quinze. Les élections européennes du 13 juin 1999, Presses de Sciences Po, Paris, 2000, str. 22

Nejcharakterističtějším rysem těchto voleb je další pokles voličské účasti, který paradoxně probíhá současně s nárůstem pravomocí Evropského parlamentu. Poprvé v historii přímých voleb do EP nedosáhla volební účast hranice 50%. Tento údaj je, myslím, důležitější než drtivé vítězství evropských lidovců a stejně drtivá porážka socialistů, a proto se nejdříve budu zabývat otázkou nízké účasti voličů. Tyto volby odhalily určité společné tendence, z nichž nejviditelnější a nejpodstatnější je bezpochyby absence volební mobilizace občanů Evropského společenství.

Jak je patrné z následujícího grafu (graf číslo 1), poklesla průměrná volební účast v průběhu dvaceti let od zavedení přímých voleb do EP o 14%. Jak lze vysvětlit takový nezájem občanů o evropské volby? Možných výkladů se nabízí hned několik.

Graf č. 1 Vývoj volební účasti ve volbách do Evropského parlamentu

Zdroj: Evropské volby 2004,
http://www.europarl.europa.eu/elections2004/ep-election/sites/cs/results1306/turnout_ep/graphical.html (25. 1. 2008)

Vycházím z předpokladu, že pokles voličské účasti je fenomén týkající se všech členských států EU, jde tedy o problém společný všem

západním demokraciím. Nízká volební účast je trend charakterizující konec století. Viděno touto optikou je vývoj účasti ve volbách do EP pouze potvrzením takového trendu, v mnohem větším měřítku se na evropské úrovni odehrává to, co se děje při národních a regionálních volbách (tabulka č. 6).²³⁵

Tabulka č. 6 Volební účast v Itálii 1979 – 1999

Rok	Volby do EP	Národní volby
1979	84,90%	
1984	83,40%	
1987		88,90%
1989	81,50%	
1992		87,40%
1994	74,80%	86,10%
1996		82,90%
1999	70,80%	

Zdroj:http://www.elections2004.eu.int/ep-election/sites/it/yourvoice/it/turnout/turnout_local.html (25. 1. 2008)

Extrémně nízký údaj lze částečně vysvětlit i tím, že v červnu již začíná letní turistická sezóna. V zemích, kde se volby konaly některý pracovní den a ne o víkend, přišlo k urnám ještě méně voličů, než v jiných zemích.²³⁶ Všechny tyto důvody ale dostatečně neobjasňují zkoumaný trend. Svou roli jistě sehrála i v té době probíhající korupční aféra, která vedla až k rezignaci Santerovy Komise. To vrhlo v očích občanů stín na celou EU včetně Parlamentu i přesto, že ten vykonával svou dozorčí pravomoc.²³⁷ K hlasování o důvěře Komisi však v Parlamentu nedošlo, neboť Komise odstoupila sama.

²³⁵ GRUNBERG, Gérard, PERRINEAU, Pascal, YSMAL, Colette: Le vote des quinze. Les élections européennes du 13 juin 1999, Presses de Sciences Po, Paris, 2000, str. 301

²³⁶ GRUNBERG, Gérard, PERRINEAU, Pascal, YSMAL, Colette: Le vote des quinze. Les élections européennes du 13 juin 1999, Presses de Sciences Po, Paris, 2000, str. 306

²³⁷ tamtéž

Graf č. 3 Itálie - Vývoj volební účasti ve volbách do Evropského parlamentu

Zdroj: Evropské volby 2004,

http://www.europarl.europa.eu/elections2004/ep-election/sites/cs/results1306/turnout_ep/graphical.html (25. 1. 2008)

Příčinu neustálého poklesu volební účasti je třeba hledat v názoru občanů na Evropský parlament. Ten sice sehrál významnou úlohu při odstoupení Santerovy komise v březnu 1999, kromě toho docházelo i k rozšiřování oblastí, na které se vztahovala procedura spolurozhodování, ale přesto byl EP občany vnímán jako orgán bez pravomocí.²³⁸ Lidé nedostali v evropských volbách příležitost vyjádřit se k tomu, jak instituce EU pracovali v minulých pěti letech, tak jako tomu byli zvyklí u národních vlád. Nebyli tedy dostatečně motivováni k tomu, aby šli volit.²³⁹ Dalším faktorem je bezesporu nízké povědomí evropských občanů o roli EP v institucionálním rámci EU, o jeho funkcích a pravomocích a o Evropské unii obecně. „Podle průzkumu provedeného italskou veřejnoprávní televizí

²³⁸ EP má právo vyjádřit komisi nedůvěru a tak ji přinutit k rezignaci. Tuto pravomoc ovšem Parlament zatím nikdy nevyužil, přestože se k tomu již schylovalo v roce 1999 - Santerova komise odstoupila ještě před hlasováním v Evropském parlamentu.

²³⁹ FRANKLIN, Mark N., Van Der EIJK, Cees: Choosing Europe? The European electorate and national politics in the face of Union, Ann Arbor, The University of Michigan, 1996, str. 439

RAI před červnovými volbami do Evropského parlamentu vyšlo najevo, že dotázaní Italové většinou netušili, kolik členů a jaké Evropská unie má. Když si pak měli vybrat, patří-li do ní Švýcarsko nebo Velká Británie, volila jich většina Švýcarsko, „vždyť sousedí s Itálií a mluví se tam také italsky“.²⁴⁰ Důvodem klesající volební účasti je tedy spíše nezájem a nespokojenost voličů s politikou všeobecně než nesouhlas občanů EU s evropskými projekty.

V Itálii má nízká volební účast (graf číslo 3) ještě jedno vysvětlení. V listopadu 1998 se konaly volby do místních zastupitelstev, v dubnu 1999 proběhlo referendum, o kterém jsem se zmínila již dříve, a kterého se nezúčastnil dostatečný počet hlasujících, což naznačovalo, že Italové už neměli chuť neustále se k něčemu vyjadřovat. Propad počtu hlasujících mohl být ještě strmější, nebýt toho, že ve stejný den jako volby do EP probíhaly v Itálii i volby do místních zastupitelstev.²⁴¹

Evropských voličů, kteří přišli k urnám, bylo v roce 1999 nejméně v historii přímých voleb do EP. Lze se domnívat, že předvolební kampaň neoslovovaly voliče efektivně a nemotivovaly je dostatečně k tomu, aby se dostavili k volbám. Vedl k nezájmu voličů o evropské volby malý zájem o tyto ze strany politiků a médií, která měla informovat o volebních kampaňích? V předchozích kapitolách jsem ukázala, jak málo se italská předvolební kampaň týkala skutečně evropských témat. Odstoupení ministerského předsedy Prodiho a vznik nové D'Alemovy vlády, vnitřní spory ve vládě i v jednotlivých koaliciích, volba prezidenta republiky, návrat pravicového terorismu. Všechny tyto události měly klíčový vliv na předvolební kampaň před evropskými volbami v roce 1999 v Itálii. Itálie ale nepředstavovala jedinou zemi, kde před volbami zavládla „euroapatie“, analýza zaměřující se na Itálii a další tři unijní země, Francii, Nizozemí a Německo, dochází k závěru, že: „všechny čtyři volební kampaňe byly

²⁴⁰ citace, POLEDNOVÁ, Klára: Praha je nádherná, EUROPEUM, 20. 7. 2000
http://www.europeum.org/disp_article.php?aid=259 (25. 1. 2008)

²⁴¹ DANIELS, Philip: Italy, in LODGE, Juliet: The 1994 elections to the European parliament, Pinter, London, 1996, str. 142

poznávané dvěma fenomény, slabou volební komunikací, která byla navíc zastíněna mezinárodními událostmi (válka v Kosovu) a domácí agendou.²⁴²

Následující tabulka ukazuje výsledky průzkumu, který se zabýval otázkou, jak voliči v Německu, Francii a Itálii hodnotili předvolební kampaň.

Tabulka č. 7 Hodnocení předvolební kampaně (v procentech)

	Německo	Francie	Itálie
Zajímavá kampaň	38	25	27
Nezajímavá kampaň	57	67	55
Evropské politiky	43	31	22
Domácí problémy	52	58	58
Zaměstnanost	75	78	60
Kosovo	55	44	47
Daně	50	33	35
Životní prostředí	33	30	18
Imigrace	34	21	17

Zdroj: GRUNBERG, Gérard, PERRINEAU, Pascal, YSMAL, Colette: Le vote des quinze. Les élections européennes du 13 juin 1999, Presses de Sciences Po, Paris, 2000

Z dat uvedených v tabulce číslo 7 lze odvodit, že dotázaní považovali předvolební kampaně za nepříliš zajímavé, soustřeďující se na domácí témata jako například zaměstnanost či daně, a na události související s válkou v Kosovu. Vinu na tom nesou jak politické síly, „politické strany zmiňovaly evropskou dimenzi jen, pokud to mohlo posloužit k posílení jejich pozice na domácí politické scéně“²⁴³, ale také média, která upřednostňovala domácí otázky nad evropskými tématy a

²⁴² citace, GRUNBERG, Gérard, PERRINEAU, Pascal, YSMAL, Colette: Le vote des quinze. Les élections européennes du 13 juin 1999, Presses de Sciences Po, Paris, 2000, str. 97

²⁴³ citace, DANIELS, Philip: Italy, in LODGE, Juliet: The 1994 elections to the European parliament, Pinter, London, 1996, str. 150

zabývala se více politickými střety na národní scéně než politickou agendou.²⁴⁴

Z výše uvedeného můžeme vyvodit závěr potvrzující výchozí hypotézu, že nízká volební účast v evropských volbách byla nadále prohloubena malým zájmem národních politických stran, jejich představitelů i médií. Domnívám se, že pokud by se politici v předvolební kampani více zabývali evropskými tématy a média o tom adekvátně referovala, nemuselo dojít k tak výraznému propadu v počtu volících občanů.

Nízkou volební účastí jsem se zabývala přednostně před analýzou výsledků voleb, protože si myslím, že tento fenomén nelze označit pouze za jeden z údajů charakterizujících volby do EP.

V další části této kapitoly se budu věnovat výsledkům voleb do Evropského parlamentu v Itálii a jejich analýze.

I v Itálii došlo k propadu voličské účasti, ale na rozdíl od ostatních velkých evropských zemí se procento voličů, kteří se dostavili k urnám, udrželo na přijatelné úrovni 70,8%. Pro volby do EP v roce 1999 v Itálii se opět stala charakteristickou konfrontace pravého a levého středu, ačkoli složení stran v rámci těchto dvou koalic se velmi lišilo od předcházejících evropských voleb. Příčinu můžeme hledat v nárůstu počtu kandidujících uskupení (kandidovalo 26 stran a hnutí, v roce 1994 kandidovalo o pět subjektů méně), což byl trend pozorovatelný i v dalších evropských zemích. V Itálii lze tento údaj přičíst poměrnému volebnímu systému, který na rozdíl od většinového systému užívaného při národních volbách nenutil strany vytvářet koalice a jednat s ohledem na bipolaritu italské politické scény.²⁴⁵ Výsledky také odpovídají na otázku týkající se rozložení sil uvnitř vládní středolevé koalice Massima D'Alemy, ke které se přidalo i několik

²⁴⁴ BANDUCCI, Susan A., SEMETKO, Holli: Media and Mobilization in the 1999 European Parliamentary Election in Bond Martyn, Europe, Parliament and the Media, The Federal Trust, London, 2003, str. 195 - 200

²⁴⁵ BASSANINI, Franco: Riforma elettorale, riforma costituzionale e qualità del bipolarismo italiano, Associazione per gli Studi e le ricerche sulla Riforma delle Istituzioni, Firenze, září 2007

poslanců zvolených za opozici.²⁴⁶ Potvrdila se dominantní pozice strany Forza Italia v rámci středopravé koalice Pollo della Libertà. Dobrý výsledek Berlusconiho strany ovlivnila i spolupráce pravého středu s vládou a obecně umírněné vystupování opozice například při volbě prezidenta Ciampiho či v otázkách spojených s válkou v Kosovu, kdy FI podpořila vládu. Úspěch Forza Italia ospravedlnil Berlusconiho strategii, jejíž klíčové prvky představoval posun strany více k politickému středu a sehrání role zodpovědné, umírněné opozice.²⁴⁷

Výsledky evropských voleb ale nelze vysvětlovat s využitím stejných nástrojů jako výsledky voleb národních, neboť sledují jinou logiku a pravidla. Lidé mají tendenci zde vyjádřit nesouhlas s vládními stranami a necítí se nuceni volit strategicky, proto v evropských volbách vítězí opoziční a malé strany.²⁴⁸

Volby poukázaly na křehkost italského stranického systému, který i přes poměrný volební systém vedl k válce všech proti všem nejen navenek ale i uvnitř jednotlivých koalic, jak ukázala analýza volebních kampaní.

V posledních dnech předvolební kampaně ohlásil Berlusconi výzvu vládě, která se podle něj měla vzdát funkce, pokud nedosáhne alespoň 40% hlasů. Po volbách se ani pravý střed ani levý střed nemohl prohlašovat za absolutního vítěze. D'Alema zdůrazňoval, že vládní koalice překonala hranici stanovenou Berlusconim, když získala 41,2% platných hlasů. Přes 40% práh se tak přehoupla jen velice těsně, dalo by se říci, že vyhrál Berlusconi, ovšem ne natolik, aby mohl požadovat odstoupení vlády a vysání předčasných voleb. Spíše je tedy na místě říci, že obě koalice prohrály, přičemž pravý střed se odvolával na vítězství konzervativní Evropské lidové strany. D'Alema naopak poukazoval na všeobecný ústup socialistů ze scény a na nižší podporu vládnoucích koalic napříč Evropou.

²⁴⁶ PASQUINO, Gianfranco, GILBERT, Marc: *Politica in Italia: i fatti dell' anno e le interpretazioni*, Il Mulino, Bologna, 2000, str. 289

²⁴⁷ tamtéž

²⁴⁸ FRANKLIN, Mark N., Van Der EIJK, Cees: *Choosing Europe? The European electorate and national politics in the face of Union*, Ann Arbor, The University of Michigan, 1996, str. 401

Italské politické síly se nemohly prohlásit za vítěze na národní úrovni, a tak se odvolávaly na celoevropské výsledky voleb.²⁴⁹

Tabulka č. 8 Výsledky voleb do EP v Itálii

Strany	Evropské volby 1999		Národní volby 1996	Evropské volby 1994	
	% hlasů	počet mandátů	% hlasů	% hlasů	počet mandátů
Forza Italia	25,2	22	20,6	30,6	27
Alleanza Nazionale	10,3	9	15,7	12,5	11
Lega Nord	4,5	4	10,1	6,6	6
PDS	17,3	15	21,1	19,1	16
RC	4,3	4	8,6	6,1	5
Lista Bonino*	8,5	7	1,9*	2,1	2
Verdi	1,8	2	2,5	3,2	3
PRI-LIB-ELDR	0,5	1	-	-	-
PdCI	2	2	-	-	-
Democratici	8,3	7	-	-	-
PPI	4,2	4	6,8	10	8
CDU	2,2	2	5,8	-	-
SDI	2,2	2	-	1,8	2
Další	9,7	-	7,9	8	-

*Před rokem 1999 existující jako Radikálové

Zdroj: LODGE, Juliet: The 1994 elections to the European parliament, Pinter, London

Z 26 kandidujících uskupení se do Evropského parlamentu nakonec kvalifikovalo 19 politických subjektů. V roce 1994 se do EP dostalo o šest formací méně. Znovuzvolení se dočkalo 22 europoslanců (25,3%) z celkových 87. Poprvé se evropských voleb účastnili Demokraté Romana Prodiho, kteří získali 8 mandátů. Díky tomuto úspěchu posílil Prodi svou pozici v rámci levého středu. Ta byla otřesena po pádu Prodiho vlády v říjnu 1998, kdy se ukázala Prodiho slabina spočívající v absenci vlastní politické strany. Nově vzniklým Demokratům jednoznačně pomohlo

²⁴⁹ PASQUINO, Gianfranco, GILBERT, Marc: Politica in Italia: i fatti dell' anno e le interpretazioni, Il Mulino, Bologna, 2000, str. 289

zvolení Romana Prodiho do čela nové Evropské komise a publicita s tím spojená.

Nejvíce hlasů získala samostatně kandidující Forza Italia – 25, 2%, která jako jediná z velkých stran posílila v porovnání s parlamentními volbami v roce 1996, kdy obdržela 20,6% hlasů. Volby se staly i Berlusconiho osobním vítězstvím, podařilo se mu přesvědčit téměř tři miliony voličů, aby mu dali preferenční hlas (ze 7,8 milionu hlasů odevzdaných pro FI). K úspěchu FI bezesporu přispěla masivní televizní kampaň probíhající na Berlusconiho kanálech. Berlusconi upevnil svou vůdčí pozici na pravém středu i díky oslabení Národní Aliance, kterou zvolilo o 5,4% voličů méně než v parlamentních volbách v roce 1996 (v evropských volbách dosáhla výsledku 10,3% hlasů, kandidovala však společně s Paktem Segni). Odliv voličů byl způsoben především změnou v prezentaci strany a její novou politickou identitou. Předseda strany Gianfranco Fini chtěl AN přebudovat v umírněnou konzervativní stranu, která by soupeřila s FI o vedoucí postavení v rámci pravého středu, nepodařilo se mu však přesvědčit tradiční voliče Aliance.²⁵⁰

Úbytek hlasů zaznamenala i Liga Severu, jejíž podpora klesla z 10,1% v roce 1996 na 4,5%, zejména kvůli vyjádření podpory Srbska ve válce v Kosovu.

Ústup z pozic je patrný i v prostředí levého středu. V porovnání s parlamentními volbami v roce 1996 zaznamenaly všechny sem náležící strany pokles voličské podpory, který lze vysvětlovat jako trest za pád Prodiho vlády poté, co z vládní koalice vystoupili Noví komunisté (od nich se následně odštěpila Strana italských komunistů). Část voličů také nesouhlasila s odporem pacifistických Nových komunistů vůči intervenci NATO v Kosovu.

Vítězem těchto voleb se stala Forza Italia spolu s Demokraty a Lista Bonino (8,5%). Demokraté přetáhli voliče dalším středolevým stranám, Lista Bonino získala podporu napříč politickým spektrem. Všechny tři

²⁵⁰ KRITZINGER, Sylvia, CAVATORTA, Francesco, CHARI, Raj S.: Continuity and change in party positions towards Europe in Italian parties: an examination of parties' manifestos, *Journal of European Public Policy* 11:6, prosinec 2004, str. 958

strany mají jeden společný jmenovatel, nepředstavují politické strany v tradičním pojetí.

Jak se noví europoslanci zařadili do evropských politických formací? K jakým evropským stranám se přidaly nově vzniklé strany? Analýzu nelze uzavřít, aniž bychom odpověděli na tyto otázky.

Tabulka č. 9 Italské strany v EP v roce 1999

	PES	EPP-ED	ALDE	UEN	GUE/NGL	Zelení	ID
FI		22					
CCD		2					
DS	15						
SDI	2						
AN				9			
PPI		4					
CDU		2					
Lista Bonino							7
LN							4
RC					4		
PdCI					2		
PRI-LIB			1				
Democratici			6				
Verdi						2	

Zdroj: http://www.europarl.europa.eu/election/results/i_tab.htm (25. 1. 2008)

Poslanci zvolení za strany Forza Italia, Rinovamento Italiano – Lista Dini, Udeur, PPI, CDU a CCD a zástupci z kandidátky penzistů se přidružily k Evropské lidové straně (EPP-ED). K socialistům (PES) se kromě poslanců DS přidali i poslanci za SDI. K evropské levici (GUE/NGL) se připojila Rifondazione Comunista a Comunisti italiani, zatímco Alleanza Nazionale se přidružila k Unii pro Evropu národů (UEN) a Zelení ke stejnojmennému uskupení (Greens), zástupci Ligy Severu se připojili k uskupení nezávislých (ID). Překvapení připravily dvě strany, Prodiho Demokraté a Lista Bonino, první z nich se přidala k Alianci liberálů a demokratů pro Evropu, radikálové se rozhodli zůstat mezi nezávislými (ID). K nově zformované Evropské lidové straně – Evropským

demokratům se připojili jak zástupci italských opozičních stran, FI, CCD a CDU, tak zároveň i poslanci z řad vládní koalice jako Udeur, Popolari a Lista Dini. Tato situace zpětně vytvářela napětí na italské vnitropolitické scéně.

Poslední komentář voleb do EP v Itálii v roce 1999 věnují opět počtu zvolených žen. Itálie představuje zemi, kde byl zvolen druhý nejnižší počet žen do EP, 11%, tento trend byl zaznamenán již při předchozích volbách. Hůře dopadlo jen Lotyšsko s 9% žen. Italský údaj je hluboko pod evropským průměrem, který byl 30%.

5. Závěr

Evropský parlament je se svými 785 poslanci největším parlamentem na světě. Přes svou velikost není rozhodně parlamentem nejmocnějším. Zastupuje sice občany půlmiliardové Evropské unie, ale není jediný, kdo zde má právo zastupovat a schvalovat legislativu. Evropský parlament se o svou moc a o svá práva musí dělit jak s národními parlamenty členských zemí, tak s jejich vládami, které mají v EU rovněž zákonodárnou moc. Hlavními aktéry voleb do EP zůstávají národní strany, nikoli evropské politické skupiny, z toho pramení fakt, že europoslanci nejsou voliči „odměňováni“ za to, že v uplynulém funkčním období naplnili volební program svého uskupení. Stejně tak nejsou europoslanci ani evropské politické skupiny „trestáni“ v případě, že se jim nepodaří dostát slibům, které dali voličům v předchozích volbách. To vede kromě jiného i k tomu, že při volbách do Evropského parlamentu je velmi nízká voličská účast, a to řádově nižší, než ve volbách do parlamentů národních. Lidé navíc nevědí, k čemu je tento parlament dobrý a čím se zabývá. Podle nejnovějšího průzkumu Eurobarometru se 73% dotázaných občanů cítí „docela špatně“, nebo „velmi špatně“ informováno o činnostech Evropského parlamentu.²⁵¹ Klíčem k dosažení vyšší volební účasti je podle mého názoru větší informovanost občanů. To by ale nutně vyžadovalo větší mobilizaci, větší aktivitu politických stran a lepší pokrytí v médiích.

V úvodu této práce jsem si položila otázku, zda lze volby do Evropského parlamentu v Itálii v letech 1994 a 1999 označit za skutečně evropské volby. Shrňme nyní aspekty charakterizující tato dvě volební setkání. Dvě analyzované předvolební kampaně i výsledky hlasování jsou jen těžko srovnatelné. Vykazují pouze minimum společných prvků, díky kterým bychom mohli potvrdit existenci nějakého trendu ovlivňujícího evropské volby. Jak jsem několikrát zmínila – a analýza předvolební

²⁵¹ Special Eurobarometr: The European Parliament, březen 2008
http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_288_en.pdf (25. 1. 2008)

kampaně to potvrdila – volby v roce 1994 lze jen stěží kvalifikovat jako „evropské“ především proto, že se konaly příliš krátce po březnových domácích parlamentních volbách. V této situaci se jeví jako logické, že nově zvolená vláda usilovala o znovupotvrzení své legitimacy ze strany voličů, zatímco druhá strana doufala v odplatu, očekávala takový výsledek voleb, který by zpochybnil výsledky březnových parlamentních voleb. I na evropské úrovni se jen obtížně hledají společné znaky, volby do Evropského parlamentu by se daly spíše označit jen za jakousi koláž vytvořenou z dvanácti výsledků národních hlasování.

V roce 1999 se situace významně změnila, je pravda, že sice ani tentokrát nemůžeme mluvit o jednotném, uniformním rámci, nicméně mezi dvanácti členskými zeměmi najdeme mnohem více společných prvků. Ke změně podmínek přispěla v roce 1999 značnou měrou politická situace, která byla v tomto období v evropských zemích velice podobná. Třináct z patnácti členských zemí vedly levicové vlády, evropské země nebyly schopny konstruktivně a účinně jednat v otázce řešení konfliktu v bývalé Jugoslávii ani čelit zhoršující se ekonomické situaci. Volby do Evropského parlamentu využili voliči jako příležitosti k vyjádření své nespokojenosti s postupem levicových vlád a v Británii a Německu také s politikou tzv. třetí cesty.

Vedle neustále klesající volební účasti lze vysledovat ještě jednu tendenci projevující se při obou volbách. Tou je nárůst tzv. protestních hlasů, volby do Evropského parlamentu využili italští voliči jako příležitosti k vyjádření protestu vůči tradičním politickým formacím, což se ukázalo v roce 1994, nebo proti vládním stranám jako v roce 1999. Tyto protestní hlasy nevycházely z nespokojenosti s postupem evropského integračního procesu, jejich nárůst společně s růstem podpory nových, malých, extremistických stran a všeobecně nízkou účastí lze spíše interpretovat jako součást krize reprezentace, která v devadesátých letech zasáhla západní demokracie a která pramenila z klesající důvěry v politiku a v politiky obecně. Trend poklesu volební účasti lze zaznamenat v západoevropských státech již od 70. let. Bývá interpretován jako součást širšího sociálně-politického procesu, který soudobá literatura o politických

stranách označuje buď jako pokles stabilního voličského chování či jako krizi/úpadek stran a který odkazuje ke ztrátě společenských vazeb politických stran. Pokles volební účasti v západoevropských státech lze ilustrovat snížením průměrné volební účasti v posledních třech parlamentních volbách v západoevropských státech ze 78,5 % na 75,3 %. Přibližně od začátku 90. let tak průměrná účast v národních parlamentních volbách klesla o 3 %.²⁵²

V Itálii jsou protestní hlasy nejlépe viditelné v případě voleb do EP v roce 1999, kdy uspěly nové politické subjekty jako například Lista Bonino nebo Demokráté Romana Prodiho, jež dohromady obdržely více než 16% platných hlasů. Domnívám se, že k úspěchu těchto dvou politických formací přispěl kromě vysokého počtu protestních hlasů vymezujících se proti jiným politickým silám ještě další faktor. Čelní představitelé obou zmíněných stran v té době aktivně působili na mezinárodní scéně, jako jediní nezaměřovali svou předvolební kampaň na kontroverzní výzvu vyhlášenou Berlusconiem (vládní strany měly vyvodit důsledky, pokud by nezískaly více než 40% hlasů) a zabývali se hlavně evropskými tématy. Podobný úspěch zaznamenala o pět let dříve Forza Italia, jež získala umírněné voliče rozčarované z politiky stran Partito Popolare Italiano a Partito Democratico della Sinistra.

Při pohledu na výsledky voleb do EP v letech 1994 a 1999 v Itálii můžeme vyslovit závěr týkající se italského stranického systému. Je zřejmé, že voliči se v roce 1994 ještě dostatečně neorientovali v nově nastalé situaci, která vznikla v důsledku rozpadu stranického systému, zániku tradičních politických stran a vzniku nových a v neposlední řadě po zavedení rozsáhlé změny volebního systému po referendu v roce 1993. Jejich nejistotu odrážel i výsledek evropských voleb o rok později. Výsledky voleb i předvolební kampaň v roce 1999 naopak jasně reflektují formující se bipolární charakter italské politické scény. V roce 1994 existovala pouze jedna nově vzniklá koalice pravého středu, uvnitř které

²⁵² LINEK, Lukáš: Účast při volbách do Evropského parlamentu v roce 2004 v České republice, v KLÍMA, Michal, BUREŠ, Jan (eds.): Kam kráčíš, Evropské unie? Aleš Čeněk, Plzeň, 2005, str. 63–80

probíhal nespočet střetů především ohledně složení nové vlády, zatímco levice působila nejistě a vyčkávala, na kterou stranu se přidá aliance Progresistů. V roce 1999 nastala odlišná situace, bipolarismus, i když neúplný a nedokonalý, nabral na síle a soupeření mezi jednotlivými stranami se projevilo hlavně při rozhodování o tom, zda se strany spojí pro účely voleb nebo budou kandidovat samostatně.

Na otázku, které ze dvou volebních klání, zda to v roce 1994 nebo to v roce 1999 lze označit za skutečně evropské, tedy neexistuje jednoznačná, vyčerpávající odpověď. Nicméně lze tvrdit, že volby v roce 1999 byly více evropské, nebo jinak řečeno, že tyto volby probíhaly mnohem méně podle vzorce národních voleb. Kdybychom se však měli omezit pouze na předvolební kampaň, odpověď by již nebyla tak pozitivní. Debata o Evropě byla v devadesátých letech mnohem aktivnější ve srovnání s dřívějším obdobím, zaměřovala se více na výhody plynoucí z integračního procesu i na cenu, kterou za to Itálie musela platit. Italští politici však jako by nebyli schopní přeměnit všeobecná stanoviska ve více artikulované strategie a konkrétní politické programy. Každopádně je zřejmé, že volby do EP v roce 1999 probíhaly v době, kdy situace v Unii vykazovala více společných prvků než v roce 1994, což také ovlivnilo italský výsledek voleb.

Ačkoli Itálie je tradičně proevropská, byly volby do Evropského parlamentu vnímány jako důležité hlavně z domácího hlediska. Hlavní tezi této práce, tedy že italské politické síly využívaly evropské volby převážně jako nástroje k dosažení cílů v rámci domácí politiky, jako možnosti, jak ověřit či vyvrátit stávající rozložení sil na vnitropolitické scéně, se podařilo potvrdit. V předvolebních kampaních téměř scházela evropská dimenze, což mohlo být způsobeno i tím, že téměř všechny italské politické strany zastávaly více či méně proevropské pozice. Ukázalo se, že hlavní italské politické strany musí být proevropské, aby byly úspěšné, neboť většina jejich voličů podporovala evropskou integraci. Strany si během předvolební kampaně vlastně jen připravovaly půdu pro domácí volby. Evropské volby pro ně představovaly jakési „primárky“. Italští politici akcentovali evropská témata pouze tehdy, mohlo- li to vést k posílení

jejich pozice na domácí scéně v případě sporných otázek domácí politiky. Italské politické strany se během předvolebních kampaní k volbám do Evropského parlamentu soustředily pouze na národní dimenzi, nedokázaly se povznést na úroveň do evropské politické reality, která se příliš lišila od té italské.

Jedna z otázek, kterou jsem si položila v úvodu, zněla, zda italské strany a jejich čelní představitelé chápali volby do EP jako *second-order elections*. Na základě toho, co bylo dříve uvedeno se domnívám, že evropské volby byly v devadesátých letech italskými národními politickými silami vnímány jako volby druhé kategorie. Můj názor pramení z následujícího. Evropské volby sloužily pouze jako domácí test, do čela kandidátek se stavěli populární politici, kteří ale zastávali funkce neslučitelné s postem europoslance (například ministři národní vlády), jejich jména měly přilákat voliče; předvolební kampaně se věnovaly téměř výlučně domácím tématům (zodpovědnost za toto padá nejen na politické síly, ale i na masmédiu a voliče, kteří očekávají někdy i vyžadují, aby se předvolební kampaň takovými tématy zabývala); voliči se protestními hlasy vymezovaly vůči domácím vládním stranám a tradičním politickým silám. Evropské volby vytvářely pro politické aktéry nové strategické a taktické situace, které mohly změnit budoucí chod událostí. Sloužily politickým stranám jako prostor k experimentování s politikami a aliancemi, které by se nerealizovaly, kdyby bylo ve hře víc. To vše dokazuje, že italské politické strany si v devadesátých nebyly plně vědomy významu evropského integračního procesu a své role v něm. Došlo od té doby k posunu ve vnímání evropských voleb? Odpověď na tuto otázku možná poskytnou blížící se volby do EP v červnu 2009.

6. Resumé

Diplomová práce *Itálie v 90 letech – politické zemětřesení a jeho vliv na volby do Evropského parlamentu* se zabývá transformací italské politické scény, která probíhala v první polovině devadesátých let, a jejím dopadem na postoj italských politických stran vůči volbám do Evropského parlamentu. Zkoumá vnitřní i vnější faktory, které vedly ke konci první Italské republiky a systému stran a studuje novou situaci, jež nastala v letech 1992/1993. Práce analyzuje předvolební kampaně, které předcházely volbám do Evropského parlamentu v letech 1994 a 1999. Pokládá si otázku, zda s sebou transformace italského politického systému přinesla i změnu ve vnímání voleb do Evropského parlamentu, či zda italské strany a jejich čelní představitelé chápali nadále volby do EP jako *second-order elections*.

Cílem práce je prostřednictvím studia předvolebních kampaní, mezinárodního a vnitropolitického kontextu a výsledků voleb do EP v Itálii potvrdit nebo vyvrátit výchozí hypotézu, že italské politické síly využívaly evropské volby převážně jako nástroje k dosažení cílů v rámci domácí politiky, jako možnosti, jak potvrdit či vyvrátit stávající rozložení sil na vnitropolitické scéně.

Na základě studia předvolebních kampaní v kontextu mezinárodní i domácí situace dochází práce k závěru, že italské politické strany využily předvolební kampaně jako rámec pro diskusi o domácí politice a pro řešení vlastních vnitřních sporů a vzájemných neshod. To vedlo mimo jiné k nízké volební účasti, jež byla dále prohloubena malým zájmem národních politických stran, jejich představitelů i médií.

Předvolební kampaně dále ukázaly, že volby do Evropského parlamentu představovaly pro italské politické strany příležitost, jak se přesvědčit o rozložení sil na politické scéně obecně i v rámci jednotlivých koalic. Oboje volby zůstaly ve stínu domácích událostí, volby v roce 1994 se konaly příliš krátce po březnových domácích parlamentních volbách. Předvolební kampaň se v roce 1994 zabývala evropskými tématy jen velice povrchně. Předcházela jí intenzivní předvolební kampaň před

volbami do národního parlamentu a dva roky překotných změn italské politické scény. Nově zvolená vláda usilovala o znovupotvrzení své legitimacy ze strany voličů, zatímco opozice doufala v odplatu, očekávala takový výsledek voleb, který by zpochybnil výsledky březnových parlamentních voleb. Ve výsledcích voleb se jasně projevilo, že v předvolební kampani scházela evropská témata. Volby do EP v roce 1994 nelze tedy označovat jako skutečně „evropské“ volby, ale spíše volby národní.

Ani předvolební kampaň v roce 1999 se nezaměřovala výlučně na evropská témata, dominovaly jí opět domácí otázky a události související s mezinárodním vývojem (válka v Kosovu). I v těchto volbách se projevil dlouhodobý trend klesající volební účasti, která byla způsobena mimo jiné i malým zájmem italských politiků a médií o evropské otázky. Tyto volby poukázaly na křehkost italského stranického systému, který i přes poměrný volební systém vedl k boji mezi levým a pravým středem i uvnitř jednotlivých koalic. V roce 1999 uspěly nově vzniklé politické subjekty. Důvody jejich úspěchu lze hledat i v tom, že jejich představitelé v té době aktivně působili na mezinárodní scéně, jako jediní nezaměřovali svou předvolební kampaň na domácí otázky a zabývali se hlavně evropskými tématy.

Při pohledu na výsledky voleb do EP v letech 1994 a 1999 v Itálii můžeme vyslovit závěr týkající se italského stranického systému. Je zřejmé, že voliči se v roce 1994 ještě dostatečně neorientovali v nově nastalé situaci, která vznikla v důsledku rozpadu stranického systému, zániku tradičních politických stran a vzniku nových a v neposlední řadě po zavedení rozsáhlé změny volebního systému po referendu v roce 1993. Jejich nejistotu odrážel i výsledek evropských voleb o rok později. Výsledky voleb i předvolební kampaň v roce 1999 naopak jasně reflektují formující se bipolární charakter italské politické scény.

Volby do Evropského parlamentu byly ve zkoumaném období vnímány jako důležité hlavně z domácího hlediska. Hlavní tezi této práce, tedy že italské politické síly využívaly evropské volby převážně jako nástroje k dosažení cílů v rámci domácí politiky, jako možnosti, jak ověřit

či vyvrátit stávající rozložení sil na vnitropolitické scéně, se tedy podařilo potvrdit.

7. Summary

Each EU member state relates to the European Union in way that reflects its own political and administrative culture. Italy's relationship has from the outset been characterized by a strong commitment to European integration, linked to a corresponding willingness (at least nominally) to cede sovereignty across a broad front. However, while there was a high level of domestic consensus on the integration process, the quality of Italian participation in European policy making had been widely criticized. These features of the Italian approach have come under great challenge over the last almost twenty years.

My thesis will focus on the 90's which is the period when Italy experienced number of radical changes, the whole political and partisan system was changed, new electoral system change was introduced and Italy reformed its state budget in order to meet Maastricht criteria and join Economic and Monetary Union. Italy's political system has been broadly influenced by the end of the Cold war and by the collapse in 1992 of the regime that had ruled the country continuously since the end of the Second World War. The collapse was also caused by nation wide judicial investigation into political corruption known as *Mani Pulite, Clean hands* which led to the demise of the so-called First Republic. The development in Italy was strongly influenced by the international context, by the fall of the Berlin wall in 1989 and by the war in Kosovo in 1999.

The key part of the thesis is dedicated to the European elections in Italy in 1994 and 1994, it analyzes election campaigns led by the Italian political parties and the electoral results.

The thesis is organised in the following way, it's divided in three parts each of them is composed of several chapters. First part briefly describes evolution of the European Parliament, its powers and responsibilities, and the path leading to the first direct elections into the

European Parliament in 1979. Then it sums up the development between 1979 and 1989 from the point of view of the EP.

The second part is dedicated to the changes in Italy at the beginning of the 90's. It depicts collapse of party system and rise of new political parties and leaders on the background of international context, judicial investigation into political corruption *Mani Pulite* and offensive of organized crime as a reaction to it.

The third part focuses on electoral campaigns led by the Italian political parties in 1994 and 1999 and analyzes its results and causes of such results.

The main objective of my thesis is to examine party positions towards the European elections. Did Italian political parties perceived the European elections as a tool to reach their domestic aims, as research revealing distribution of powers in the national arena? Which of the analyzed elections can be labeled as „European“?

The second objective is to contribute to the *second-order election* debate. EP elections are considered of secondary importance: they are based on a national government's performance, not on European issues, policies and institutions. However, one may hypothesize that because EP elections have gained importance since 1979, parties' behaviour concurrently reflect this trend. Thus, as Europe has gained salience, EP elections may have moved from second- to first-order elections.

8. Seznam grafů a tabulek

Tabulka č. 1	
Volební obvody v Itálii	34
Tabulka č. 2	
Účast ve volbách do Evropského parlamentu.....	73
Tabulka č. 3	
Výsledky voleb do Evropského parlamentu v roce 1994 v Itálii...	75
Tabulka č. 4	
Znovuzvolení europoslanci v roce 1994.....	77
Tabulka č. 5	
Ženy zvolené do EP v letech 1989 a 1994.....	78
Graf č. 1	
Vývoj volební účasti ve volbách do Evropského parlamentu.....	80
Tabulka č. 6	
Volební účast v Itálii 1979 – 1999.....	81
Graf č. 3	
Itálie - Vývoj volební účasti ve volbách do Evropského parlamentu	82
Tabulka č. 7	
Hodnocení předvolební kampaně (v procentech).....	84
Tabulka č. 8	
Výsledky voleb do EP v Itálii.....	87
Tabulka č. 9	
Italské strany v EP v roce 1999.....	89

9. Seznam použitých zkratk

ALDE	Alliance of Liberals and Democrats for Europe (Aliance liberálů a demokratů pro Evropu)
AN	Alleanza Nazionale (Národní Aliance)
CCD	Centro Cristiano Democratico (Křesťanskodemokratický střed)
CDU	Cristiani Democratici Uniti (Spojení křesťanští demokraté)
DC	Democrazia Cristiana (Křesťanská demokracie)
DNA	Direzione Nazionale Antimafia (Národní úřad pro boj s mafií)
DS	Democratici di Sinistra (Levicoví demokraté)
EHS	Evropské hospodářské společenství
EOS	Evropské obranné společenství
EP	Evropský parlament
EPP-ED	European Peoples Party - European Democrats (Evropská lidová strana)
EPS	Evropské politické společenství
ES	Evropské společenství
ESUO	Evropské společenství uhlí a oceli
EU	Evropská unie
FI	Forza Italia (Vzhůru Itálie)
GUE/NGL	Group of the European United Left - Nordic Green Left (Konfederace Evropské sjednocené levice a Severské zelené levice)
HDP	Hrubý domácí produkt

HMU	Hospodářská a měnová unie
ID	Independence/Democracy (Nezávislost/demokracie)
LN	Lega Nord (Liga Severu)
MSI	Movimento Sociale Italiano (Italské sociální hnutí)
P2	Prapaganda 2
PCI	Partito Comunista Italiano (Italská komunistická strana)
PdCI	Partito dei Comunisti Italiani (Strana italských komunistů)
PDS	Partito Democratico della Sinistra (Strana demokratické levice)
PES	Party of European Socialists (Evropská socialistická strana)
PLI	Partito Liberale Italiano (Italská liberální strana)
PPI	Partito Popolare Italiano (Italská lidová strana)
PSDI	Partito della Sinistra Democratica Italiano (Strana italské demokratické levice)
RF	Rifondazione comunista (Strana komunistické obnovy)
SDI	Socialdemocratici Italiani (Italští sociální demokraté)
UDEUR	Unione Democratici per l'Europa (Svaz demokratů pro Evropu)
UEF	Unione Europea dei Federalisti (Unie evropských federalistů)
UEN	Union for Europe of Nations (Unie pro Evropu národů)

10. Literatura a prameny:

Primární zdroje:

Evropská Komise, Úřední věstník Evropských Společenství č. 6, 1979

Evropská Komise, Úřední věstník Evropských Společenství č. 8, 1984

Evropská Komise, Úřední věstník Evropských Společenství č. 6, 1989

Evropská Komise, Úřední věstník Evropských Společenství č. 6, 1994

Úřední věstník Italské republiky:

Zmocňovací nařízení č. 408 z 24 giugno 1994, Disposizioni urgenti in materia di elezioni al Parlamento Europeo,

Úřední věstník Italské republiky, 27. června 1994, č. 148

Zákon č. 18 z 24. ledna 1979, Elezione dei rappresentanti dell'Italia al Parlamento Europeo,

Úřední věstník Italské republiky, 30. ledna 1979, č. 29

Zákon č. 61 z 9. dubna 1984, Disposizioni tecniche concernenti la elezione dei rappresentanti dell'Italia al Parlamento Europeo,

Úřední věstník Italské republiky, 11. dubna 1984, č. 101

Zákon č. 9 z 18. ledna 1989, Modificazione della legge 24 gennaio 1979, č. 18, per l'eleggibilità al Parlamento europeo dei cittadini degli altri Paesi membri della Comunità europea,

Úřední věstník Italské republiky, 23. ledna 1989, č. 18

Ústava Italské republiky

<http://www.quirinale.it/costituzione/costituzione.htm> (12. 3. 2008)

Literatura:

BANDUCCI, Susan A., SEMETKO, Holli: *Media and Mobilization in the 1999 European Parliamentary Election* in Bond Martyn, Europe, Parliament and the Media, The Federal Trust, London, 2003

BARDI, Luciano: *I partiti e il sistema politico dell'UE* in Fabbrini Sergio, L'Unione europea: le istituzioni e gli attori di un sistema sovranazionale, Laterza, Roma-Bari, 2002

BARZANTI, Roberto: *Un sistema elettorale uniforme per il Parlamento europeo: tentativi europei e anomalie italiane* in "Europa Europe", A. VIII, n° 4, 1999

BASSANINI, Franco: *Riforma elettorale, riforma costituzionale e qualità del bipolarismo italiano*, Associazione per gli Studi e le ricerche sulla Riforma delle Istituzioni, Firenze, září 2007
<http://www.astrid-online.it/Dossier--r1/Note-e-con/Bassanini-RifelettQualit-Bicamer.pdf> (12. 4. 2008)

BLONDEL, Jean, SINNOTT, Richard, SVENSSON, Palle: *People and parliament in the European Union: participation, democracy, and legitimacy*, Oxford University Press, Oxford, 1998

BUFACCHI, Vittorio, BURGESS, Simon: *L'Italia contesa: dieci anni di lotta politica da Mani pulite a Berlusconi*, Carocci, Roma, 2002

CONTI, Nicolò: *The Italian Parties and their Programmatic Platforms: How Alternative?*, Interdipartimentale di Ricerca sul Cambiamento Politico, Siena, 2007, č. 19
www.gips.unisi.it/circap/file_download/323 (14. 2. 2008)

CONTI, Nicolò, VERZICHELLI, Luca: *The European Dimension of Political Discourse in Italy. A Longitudinal Analysis of Party Preferences (1950-2001)*. Centro Interdipartimentale di Ricerca sul Cambiamento Politico, Siena, 2003, č. 12.

COTTA, Maurizio: *Italy. How a quick start became a late arrival*, in, kol. autorů: *The legislation of direct elections to the European Parliament*, Gower, Farnborough, 1980

D'ALIMONTE Roberto, BARTOLINI S : *Maggioritario, ma non troppo. Le elezioni politiche del 1994*, Il Mulino, Bologna, 1995

D'ANDREA, Antonio: *Verso l'incerto bipolarismo. Il sistema parlamentare italiano nella transizione 1987-1999*, Giuffrè editore, Milano, 1999

FALCONE, Giovanni: *Cose di Cosa Nostra*, Biblioteca Unversale Rizzoli, Milano, 1998

FEATHERSTONE, Kevin: *Jean Monnet and the „Democratic Deficit“ in the European Union*, Journal of Common Market Studies, June 1994, Vol. 32, No. 2

FIALA, Petr, PITROVÁ, Markéta: *Evropská unie*, CDK, Brno, 2003

FRANCIONI, Francesco (ed.): *Italy and EU Membership Evaluated*, London, Pinter, 1992

FRANKLIN, Mark N., Van Der EIJK, Cees: *Choosing Europe? The European electorate and national politics in the face of Union*, Ann Arbor, The University of Michigan, 1996

GINSBORG, Paul: *L'Italia del tempo presente. Famiglia, società civile, Stato 1980-1996*, Einaudi, Torino, 1998

GRUNBERG, Gérard, PERRINEAU, Pascal, YSMAL, Colette: *Le vote des quinze. Les élections européennes du 13 juin 1999*, Presses de Sciences Po, Paris, 2000

HIX, Simon, NOURY, Abdul, ROLAND, Gérard: *Democracy in the European Parliament*, 2005

KRITZINGER, Sylvia, CAVATORTA, Francesco, CHARI, Raj S.: *Continuity and change in party positions towards Europe in Italian parties: an examination of parties' manifestos*, *Journal of European Public Policy* 11, 6. prosinec 2004, str. 954–974

LANDUYT, Ariane (ed.): *Idee d'Europa e integrazione europea*, Bologna, 2004

LEQUESNE, Christian, BULMER, S.: *The member states of the European Union*, Oxford University Press, The New European Series, Oxford, 2005

LINEK, Lukáš: *Účast při volbách do Evropského parlamentu v roce 2004 v České republice*, v KLÍMA, Michal, BUREŠ, Jan (eds.): *Kam kráčíš, Evropské unie?*, Aleš Čeněk, Plzeň, 2005, str. 63–80

LODGE, Juliet: *The 1994 elections to the European parliament*, Pinter, London, 1996

LODGE, Juliet: *The 1999 elections to the European parliament*, Palgrave, New York, 2001

MAJOCCHI, Luigi Vittorio, ROSSOLILLO, Francesco: *Il Parlamento europeo. Significato storico di un'elezione*, Guida editori, Napoli, 1979

MAMMARELLA, Giuseppe, CACACE, Paolo: *Storia e politica dell'Unione europea*, Laterza, Bari, 1998

MANCINI, Paolo, MAZZOLENI, Gianpietro: *I media scendono in campo*, Nuova Eri, Roma, 1995

OLIVI, Bino: *L'Europa difficile. Storia politica dell'integrazione europea 1948-2000*, Il Mulino, Bologna, 2003

PAPISCA, Antonio: *Verso il nuovo Parlamento Europeo. Chi come perché*, Giuffré, Milano, 1979

PASQUINO, Gianfranco, GILBERT, Marc: *Politica in Italia: i fatti dell'anno e le interpretazioni*, Il Mulino, Bologna, 2000

PASQUINO, Gianfranco: *Italia: un regime democratico in trasformazione*, v COLOMER, Joseph, M.: *La politica in Europa. Introduzione alle istituzioni di 15 paesi*, Laterza, Roma-Bari, 1999

PASQUINUCCI, Daniele: *Europeismo e democrazia. Altiero Spinelli e la sinistra europea 1950-1986*, Il Mulino, Bologna, 2000

PEČENKA, Marek, LUŇÁK, Petr: *Encyklopedie moderní historie*, Libri, Praha, 1999

POLEDNOVÁ, Klára: *Praha je nádherná*, Institut pro Evropskou politiku EUROPEUM, 20. 7. 2000

http://www.europeum.org/disp_article.php?aid=259

REIF, Karlhienz, SCHMITT, Hermann: „*Nine Second-Order Elections. A Conceptual Framework for the Analysis of European Election Results*”, *European Journal of Political Research*, roč. 8, 1980, str. 3–44

SARTORI, Giovanni: *Srovnávací ústavní inženýrství*, Slon, Praha, 2001

SMITH, Julie: *The 1994 European elections: twelve into one won't go in*

HAYWARD, Jack: *The crisis of representation in Europe*, Frank Cass, London, 1995

STRMISKA, Maxmilián: *Italské politické strany (1945 – 1994)*, Masarykova Univerzita, Brno, 1995

STRMISKA, Maxmilián: *Studie k utváření italského multipartismu (1994-1999). Enigma "středu" a bipolarita*, Politologický časopis, Masarykova Univerzita, Brno, 2000, str. 109 – 130

STRMISKA, HLOUŠEK, KOPEČEK, CHYTILEK: *Politické strany moderní Evropy*, Portál, Praha, 2005

ŠLOSARČÍK, Ivo; *Politický a právní rámec evropské integrace*, Institut pro evropskou politiku EUROPEUM, Praha, 2005

ŠUŠLÍKOVÁ, Lada; *Stranický systém první a druhé italské republiky: vliv volební reformy na jeho transformaci*, FSV, Praha, 2004

TIZZIANO, Antonio: *Forze politiche e collegamenti europei nella prospettiva dell'elezione del Parlamento Europeo*, in, kol. autorů: *Parlamento europeo, forze politiche e diritti dei cittadini*, Franco Angeli editore, Milano, 1979

ZAGREBELSKY, Gustavo: *I meccanismi elettorali per l'elezione del Parlamento europeo e le loro implicazioni politiche*, in, kol. autorů: *Parlamento europeo, forze politiche e diritti dei cittadini*, Franco Angeli editore, Miláno, 1979

ZEFF, Eleanor E., PIRRO, Ellen B.: *The European Union and the Member States*, Boulder, London, 2001

Periodika:

BERSELLI, Edmondo: *Prodi in Europa ma senza l'Italia*, in *Il Sole 24 ore*, 3. 5. 1999

MERLI, Alessandro: *Perde colpi la voglia d'Europa*, in *Il Sole 24 ore*, 1. 6. 1994

FUCCILLO, Mino: *Italiani si vota su di me*, in *Corriere della Sera*, 10. 6. 1994

RAMPINI, Federico: *Le elezioni senza Europa*, in *La Repubblica*, 3. 6. 1999

Internetové zdroje (adresy platné k 25. 1. 2008):

Evropský parlament:

<http://www.europarl.europa.eu/election/results/en/rmenuit.htm>

Italská Rada Evropského hnutí:

<http://www.movimentoeuropeo.it/Pagine.aspx?idMenu=12>

Ministerstvo vnitra Italské republiky:

<http://europee.interno.it/>

Ministerstvo zahraničních věcí Italské republiky:

http://www.esteri.it/MAE/EN/Italiani_nel_Mondo/PrincipaliAttivita/Voto_Italiani/Elezioni_Europee.htm

Evropské politické strany:

<http://www.parties-and-elections.de/italy2.html>

Referendum 18. 4. 1999 výsledky:

<http://www.politicaonline.net/elezioni/referendum/18041999.htm>

The European Council (Corfu Summit 1994), Corfu, 24-25 June 1994,
Archive of European Integration, <http://aei.pitt.edu/view/year/1994.html>

Sestavení 1. vlády D'Alema:

http://legislature.camera.it/organiparlamentari/assemblea/leg13/assemblea/governoecamera_governodalema.asp

Smlouva o založení Evropského hospodářského společenství:

<http://www.euroskop.cz/admin/gallery/30/35fc36d567fd5ebe11b2f3fbbb31c43d.pdf>

Výsledky voleb do Evropského parlamentu:

1979:

<http://www.europe-politique.eu/elections-europeennes-1979.htm>

1984:

<http://www.europe-politique.eu/elections-europeennes-1984.htm>

1989:

<http://www.europe-politique.eu/elections-europeennes-1989.htm>

Vývoj volební účasti ve volbách do Evropského parlamentu:

http://www.europarl.europa.eu/elections2004/ep-election/sites/cs/results1306/turnout_ep/turnout_table.html